

อุทยานศัพท์เรือนไทยภาคกลาง

อภิธานศัพท์เรือนไทยภาคกลาง

รวบรวม และ อธิบาย

โดย

นาย จุลทัศน์ พยามรานนท์

อนุกรรมการมรดกของชาติ

ใน

คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ

ทำเนียบรัฐบาล

ISBN

974-7771-46-2

ภาพปก

พิพิธภัณฑ์และหอสมุดพระพุทธเลิศหล้านภาลัยในอุทยานประเวศศาสตร์รัชกาลที่สอง

อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

ถ่ายภาพ

นางสาวอนุตรา หงษ์สุวรรณ

คำนำ

ความเป็นมาและเหตุผล

สังคมไทยเป็นสังคมใหญ่ที่ลงหลักปักฐานมั่นคงอยู่บนพื้นแผ่นดินซึ่งได้รับการขนานนามว่า สยามประเทศในอดีตหรือปัจจุบันเรียกว่า ประเทศไทย ซึ่งเป็นอันหนึ่งเดียวกัน เป็นเวลายาวนานจากอดีตกาลต่อเนื่องสู่ปัจจุบันโดยมิได้ขาดสาย นับว่าเป็นสังคมเก่าแก่สังคมหนึ่งในย่านเอเชียอาคเนย์

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมอันเกิดจากคนในสังคม รู้คิด รู้พิจารณา สร้างขึ้นไว้สำหรับเป็นกรอบกำหนด ความเป็นอยู่ ภาษาสำหรับการสื่อสาร การทำมาหากิน การช่างต่าง ๆ การประกอบอาชีพ การละเล่นต่าง ๆ ฯลฯ เป็นแบบเป็นแผน อย่างมีระเบียบเรียบร้อย แสดงออกให้เห็นคุณสมบัติและคุณภาพของคนไทยและสังคมไทยได้ว่า มิได้เป็นสังคมป่าเถื่อนหรือล้าหลังไปจากสังคมอื่น ๆ ที่ได้ชื่อว่า เป็นสังคมที่เจริญรุ่งเรืองอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรม

วัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ที่คนในสังคมไทยแต่อดีตได้สร้างสรรค์และสั่งสมขึ้นไว้ให้เป็นประโยชน์สำหรับชีวิตและความเป็นอยู่แก่ผู้สร้างและเป็นเจ้าของวัฒนธรรมในสมัยนั้นก็ดี หรือวัฒนธรรมทั้งหลายซึ่งเป็นที่คนในสังคมสมัยต่อมายอมรับนับถือ นำมาใช้เป็นแบบแผนสำหรับกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะยังให้เกิดคุณประโยชน์ การยกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ในเจริญขึ้นโดยลำดับมาก็ดี กล่าวได้ว่าเป็น “มรดกทางภูมิปัญญา” ของบรรพชนไทยเรา ที่ได้สั่งสมและส่งต่อสู่มือคนไทยแต่ละรุ่น ๆ ให้ได้ใช้ วัฒนธรรมที่เป็นมรดกทางภูมิปัญญานี้ เป็นกรอบกำหนดพฤติกรรมการแสดงออกในการดำเนินชีวิตและกิจกรรมต่าง ๆ ในสังคมไทย อย่างมีคุณค่าและปรากฏเอกลักษณ์ชัดเจน เด่นชัด

กระนั้นก็ตาม การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เป็นมรดกทางภูมิปัญญาของสังคมไทย สู่มือรับช่วงซึ่งได้ใช้ได้รับประโยชน์จากวัฒนธรรมต่อมาเป็นขั้น ๆ อย่างต่อเนื่องนั้น สาระสำคัญของวัฒนธรรมที่ได้รับการส่งผ่านจากมือผู้ให้สู่มือผู้รับเป็นช่วง ๆ ตามวาระและกระแสของกาลเวลา ย่อมมีการหายหกตกหล่นสิ่งซึ่งเป็นส่วนปลีกย่อยที่เป็นองค์ประกอบอันสำคัญของวัฒนธรรมนั้นมาโดยลำดับ ทั้งนี้เนื่องมาแต่ห้วงเวลาระหว่างผู้ที่เป็นต้นบัญญัติวัฒนธรรมกับผู้รับวัฒนธรรมแต่ละช่วงได้ถอยห่างไกลจากกันตลอดเวลา สาระสำคัญบางประการในวัฒนธรรมซึ่งเป็นที่เข้าใจดี มีคุณค่าสำหรับคนรุ่นต้นบัญญัติวัฒนธรรมนั้น อาจไม่เป็นที่ทำความเข้าใจหรือประจักษ์คุณค่าได้สำหรับคนในชั้นหลัง จึงมักถูกปล่อยให้ผ่านความสนใจไปเสียมิใช่น้อย ทั้งนี้ก็โดยเหตุที่เนื้อหาสาระทางวัฒนธรรมแต่อดีตมิได้รับการตรวขึ้น หรือกำหนดขึ้นไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อชี้แจง แสดงเหตุ เนื้อหาสาระสำคัญ เป็นเรื่อง ๆ ให้เป็นหลักเป็นฐานพอสำหรับการศึกษา การอ้างอิง เพื่อใช้วัฒนธรรมได้อย่างถูกต้องและมีคุณค่า ยิ่งในด้านการถ่ายทอดวัฒนธรรมแต่อดีตสมัยนั้นเล่าก็ไม่สู้เป็นระบบ หรือมีระเบียบวิธีถ่ายทอดวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง การถ่ายทอดวัฒนธรรมมักขึ้นอยู่กับโอกาสที่มีกิจกรรมทางวัฒนธรรมในหมู่ราษฎรและวัฒนธรรมของหลวงแต่ละครั้งคราว ซึ่งไม่สู้มีบ่อยนักดังนี้ การรับสารหรือการสั่งสมสาระทางวัฒนธรรม ที่เป็นมรดกทางภูมิปัญญาของสังคม สำหรับคนไทยส่วนมากในภายหลัง จึงบกพร่องไปโดยเหตุปัจจัยดังกล่าวนี้

กล่าวโดยเฉพาะ วัฒนธรรมทางด้านศิลปกรรมไทยซึ่งท่านผู้ที่เป็นหลักของแผ่นดินแต่ก่อนเคยกล่าวไว้ว่า ศิลปเปรียบดั่งอารมณ์ระดับชาติ หากชาตินั้นชาติศิลป ก็เปรียบคนในชาตินั้นเป็นดังคนป่า ด้วยยังมีไม่รู้จักรุ่นง่อม ให้เป็นที่ดูร้าย การจะประจักษ์คุณค่าวัฒนธรรมทางด้านศิลปกรรมไทยได้นั้น มีอยู่ด้วยกันหลายวิธี เป็นต้นว่า การรู้จักชื่อศิลปกรรมประเภทต่าง ๆ เช่น วิจิตรศิลป์ ประณีตศิลป์ ศิลปพื้นบ้าน ฯ การรู้จักภาษาและความหมายที่ใช้เรียกชื่องานกับองค์ประกอบงานศิลปกรรม เช่น สถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ฯ การรู้จักระเบียบวิธีหรือกระบวนการสร้างงานศิลปกรรม เช่น ประยุกต์ จักสาน ลงยาถม ฯ การรู้จักขนบนิยม หรือแบบอย่างของศิลปกรรมไทย เช่น เรือคนฝากรวดาน เครื่องยอด หัวเม็ดทรงมัน ฯฯ กระทั่งก็ตาม วัฒนธรรมทางด้านศิลปกรรมไทยก็มีลักษณะเช่นเดียวกับวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ที่ได้รับการสร้างสรรค์และสั่งสมกันมาแต่อดีตกาลอย่างต่อเนื่อง มีในสังคมแต่ละยุคสมัยตราบจนกระทั่งปัจจุบันนี้ ศิลปกรรมไทยแต่ละประเภทต่างได้รับการขนานนาม กำหนดชื่อ ตั้งคำขึ้นใหม่ใช้เป็นภาษาสื่อความหมายให้เป็นที่เข้าใจกันในบรรดาช่างแต่ละหมู่พวก สำหรับเรียก งานศิลป องค์ประกอบ วัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือ กระบวนการ กลวิธีต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อประโยชน์เชิงวิชาการและการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมในแต่ละห้วงเวลาที่ต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน นาม ชื่อ หรือภาษาที่ใช้สื่อสารกันในหมู่ผู้ประกอบการสร้างสรรค์งานศิลปกรรมประเภทต่าง ๆ จัดว่าเป็นวัฒนธรรมทางภาษาพวกหนึ่ง การรู้จักทำความเข้าใจ วัฒนธรรมทางภาษาดังกล่าวนี้ได้ ย่อมเป็นวิธีนำไปสู่การประจักษ์เข้าใจศิลปกรรมไทย ซึ่งเป็นวัฒนธรรมประเภทหนึ่งได้โดยไม่สู้ยาก

อย่างไรก็ตาม แม้จะได้แสดงให้เห็นทราบไว้แต่ข้างต้นว่า การจะประจักษ์คุณค่าวัฒนธรรมทางศิลปกรรมไทย อาจทำได้หลายวิธีเช่นกล่าวนั้น แต่ทว่า ศิลปกรรมไทยแต่ละประเภทที่ได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นในอดีตสมัยต่างคราวกัน มักมีรูปแบบตามขนบนิยมอันเป็นที่นิยมกันในแต่ละสมัยหนึ่งเป็นแต่ละอย่าง ๆ ต่าง ๆ กันกับบรรดาศิลปกรรมต่าง ๆ ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอายุย้อนยุคห่างปัจจุบันไกลกลับไปมากเท่าใด ก็ดูเหมือนว่า ศิลปกรรมนั้นกลายเป็นสิ่งแปลกหน้า เป็นสิ่งแปลกประหลาด เป็นสิ่งไม่ง่ายแก่การทำความเข้าใจหรือความเข้าใจสำหรับคนรุ่นใหม่จำนวนไม่น้อยในสังคมไทย ยิ่งในด้านภาษาที่ได้ใช้กันอยู่ในแวดวงผู้ประกอบการสร้างสรรค์ศิลปกรรม กับผู้ใช้ประโยชน์จากงานศิลปกรรมประเภทต่าง ๆ แต่อดีตต่างสมัยกันก่อนหน้าจะมาถึงปัจจุบัน ซึ่งกลายเป็นภาษาที่ดูราวกับว่าเป็น “ภาษาพันสมัย” เป็นสิ่งที่ผู้คนจำนวนไม่น้อยเวลานี้ไม่รู้จักรัก ไม่ทราบความหมาย ไม่อาจทำความเข้าใจต่อภาษาประเภทดังกล่าวได้ ซึ่งการที่เป็นไปหรือสภาพที่ไม่อาจทำความเข้าใจ ความเข้าใจวัฒนธรรมทางศิลปกรรมไทยเช่นอธิบายมานี้ กล่าวได้ว่าเป็นเหตุเนื่องมาแต่ ผู้คนในสังคมสมัยปัจจุบันไม่ผู้ได้รับสารซึ่งเป็นสาระสำคัญของวัฒนธรรมเฉพาะเรื่องที่มีคุณภาพเพียงพอ ขาดการบริการข้อมูลที่ดีทำอย่างเป็นระบบตามหลักเหตุผลทางวิชาการ ทั้งบกพร่องในด้านกาารให้และรับการถ่ายทอดวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง ที่กระทำด้วยระเบียบวิธีทางการศึกษา ซึ่งทั้งนี้และทั้งนั้นตามที่กล่าวมา จัดว่าเป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคกันขวางผู้คนในสังคมไทยไม่อาจทำความเข้าใจ ความเข้าใจศิลปกรรมไทย ที่เป็นมรดกทางภูมิปัญญา และสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติ ไม่สามารถสำนึกเห็นคุณค่า ไม่เกิดความรู้สึกเสียสละเสียตาย ไม่มีแก้ไขที่จะหวงแหนหรือจะมีความคิดเห็นสำคัญในการอนุรักษ์ศิลปกรรมไว้ได้เลย

ดังนั้น เพื่อเป็นการส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจ วัฒนธรรมทางด้านศิลปกรรมในการที่ ถูกที่ควรแก่ประชาชน ผู้คนในสังคมไทยทั่วไปทุกระดับ ให้เกิดความรู้สึกรักภาคภูมิใจในศิลปกรรมไทยซึ่ง แสดงให้เห็นเอกลักษณ์ความเป็นไทย ในด้านวัฒนธรรมทางศิลปกรรมส่วนหนึ่ง จึงพิจารณาเห็นว่า ควร จะได้ทำเอกสารทางวิชาการศิลปกรรมไทยในลักษณะการอธิบายศัพท์ศิลปกรรมไทยประเภทต่าง ๆ ขึ้น เพื่อเป็นการนำสู่ความรู้ ความเข้าใจ และอนุรักษ์ไว้ได้ซึ่งวัฒนธรรมทางศิลปกรรมไทย อันเป็นมรดกของ ชาตินี้สืบไป

เอกสารทางวิชาการศิลปกรรมไทยในขั้นต้นที่จัดทำนี้ ชื่อ “อภิธานศัพท์เรือนไทยภาคกลาง” ซึ่ง เนื้อหาสาระสำคัญในเอกสาร คือ ประมวลคำศัพท์ คำอธิบาย และรูปภาพประกอบ ที่เป็นความรู้เรื่องเรือน ไทยภาคกลางอย่างครบถ้วนและถูกต้องพอเพียงแก่การศึกษา อ้างอิง ในทางวิชาการ เป็นสาระนำสู่การ ประจักษ์ความสำคัญของเรือนไทย ที่เป็นสิ่งปลูกสร้างตามขนบนิยมสำหรับเป็นที่อยู่อาศัยของผู้คนใน สังคมไทยภาคกลาง ด้วยเนื้อหาที่ชัดเจน ซึ่งคาดหวังว่าจะเป็นเอกสารทางวิชาการที่จะได้รับความสนใจใน หมู่ท่านผู้เฝ้ารู้และบรรดาท่านที่ปรารถนาจะได้ศึกษาสาระสำคัญเกี่ยวกับเรื่องเรือนไทยในภาคกลาง และ หวังว่าอภิธานศัพท์เรือนไทยภาคกลางนี้ คงจะเป็นที่สำเร็จประโยชน์ดังประสงค์แก่ผู้อ่านทุกท่าน ดังที่ผู้ รวบรวมและจัดทำอธิบายตั้งปณิธานไว้

คณะอนุกรรมการมรดกของชาติ
ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ

ขอบเขตของ “อภิธานศัพท์เรือนไทยภาคกลาง”

อภิธานศัพท์เรือนไทยภาคกลางเล่มนี้ เป็นเอกสารซึ่งได้ประมวลคำศัพท์เกี่ยวกับเรือนไทยโดยเฉพาะภาคกลาง ประกอบด้วยคำศัพท์ที่รวบรวมได้จากศัพท์ที่ใช้เป็นสื่อภาษาในหมู่ช่างปลูกบ้านสร้างเรือน ศัพท์ที่พบในเอกสารเกี่ยวกับเรือนไทย ศัพท์ที่ยังเป็นที่รู้จักและใช้กันอยู่ในปัจจุบัน รวมเป็นศัพท์จำนวน ๔๔๒ คำ

คำศัพท์ที่ได้รวบรวมขึ้นไว้ทั้งหมดในอภิธานศัพท์เรือนไทยภาคกลางนี้ ประกอบด้วยคำศัพท์ที่อยู่ภายใต้ประเภทที่กำหนดไว้ ดังนี้

๑. ศัพท์ ประเภท ชื่อวัสดุ อุปกรณ์
๒. ศัพท์ ประเภท ชื่อเครื่องมือ
๓. ศัพท์ ประเภท ชื่อต้นไม้ต่าง ๆ
๔. ศัพท์ ประเภท ชื่อแบบอย่าง, รูปทรง
๕. ศัพท์ ประเภท วิธี, กระบวนการปลูกสร้าง
๖. ศัพท์ ประเภท มาตรการวัด

การเรียงลำดับคำ

๑. คำศัพท์ลำดับไว้ตามตัวพยัญชนะ คือ ก ข ฃ ค ฅ ฆ จนถึง อ ฮ ไม่ได้ลำดับไว้ตามเสียง เช่น จะค้นคำว่า เขียว ต้องไปหาในหมวด ส.

๒. สระ ไม่ได้ลำดับไว้ตามเสียง แต่ลำดับไว้ตามรูปสระ และรูปสระที่ประสมกัน ดังนี้

ะ ั ะ ำ ำ ิ ี ุ ู เ ะ เ
 เ าะ ึ ็ ึ ะ ็ ึ ะ ั ะ ใ ใ

อักษรวิธี

ตัวสะกดในอภิธานศัพท์เรือนไทยภาคกลาง ใช้หลักเกณฑ์ตาม พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕

อักษรย่อ

อักษรย่อนี้บ่งบ่งนิยาม จะบอกชนิดของคำตามหลักไวยากรณ์ คือ

- ก : กริยา
 น : นาม
 ว : วิเศษณ์

อภิธานศัพท์

ก

กกประตู

น. พื้นที่ด้านหลังบานประตูเรือนทรงไทยประเภทเรือนเครื่องสับ

กกหน้าต่าง

น. พื้นที่ด้านหลังบานหน้าต่างเรือนทรงไทยประเภทเรือนเครื่องสับ

กงพัด

น. ตัวไม้รองรับตีนเสาเรือนประเภทเครื่องสับทำด้วยไม้จริง ลักษณะเป็นตัวไม้หน้าสี่เหลี่ยมขนาดยาวประมาณ ๑ ศอก ใช้สอดเข้าในรูซึ่งเจาะที่ตีนเสาให้ทะลุถึงกัน ปลายกงพัดจะเหลี่ยวยาวยื่นพ้นปากรูออกมาข้างละ ๑ ฝ่ามือโดยประมาณ ส่วนปลายของไม้กงพัดทั้งสองข้างนี้ทำหน้าที่เป็นคานวางขมลงบน “จั่ว” ซึ่งเป็นฐานรากรับตีนเสาเรือน

อนึ่ง การประกอบกงพัดเข้ากับตีนเสาเรือนนี้ ข่างปลูกเรือนบางคนไม่นิยมเจาะรูที่ตีนเสาเพื่อสอดไม้กงพัด แต่จะหลั่นและบากตีนเสาทั้งสองข้างเข้ามาให้กว้างเสมอหน้าไม้กงพัด จึงเอาไม้กงพัดคู่นี้วางประกบที่ตีนเสาทอดขนานคู่กัน ไม้กงพัดทั้งคู่นี้ ทำหน้าที่เป็นคานสำหรับรองรับตีนเสาและวางขมอยู่บน “จั่ว” ดังที่ได้อธิบายมาในกรณีแรก

กบ

น. ชื่อสลักไม้ชนิดหนึ่ง ลักษณะเป็นแผ่นไม้รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้างยาวประมาณ ๓ x ๖ นิ้ว เมื่อปิดประตูหรือหน้าต่างทั้งสองบานเข้าหากันแล้ว จะใช้กบหรือสลักไม้ตัวนี้ บักลงในช่องขนาดกว้างเสมอหน้าตัดขวางของตัวกบ ซึ่งช่องนี้เจาะทะลุลงไปแต่หลังตัวไม้ธรณีล่าง ตรงตำแหน่งกึ่งกลางบนตัวไม้ กบทำหน้าที่คล้ายกลอนสำหรับขัดเชิบบานประตูและบานหน้าต่างอยู่ด้านในของเรือนประเภทเรือนเครื่องสับ กลอนกบ ก็เรียก

กบทู

น. ตัวไม้ส่วนประกอบโครงสร้างส่วนหลังคาหรือเครื่องบนของเรือนและโรงประเภทเครื่องผูก ทำด้วยไม้กระบอก วางพาดอยู่บนปลายเสาได้ด้านหัวและด้านท้ายเรือนและโรง ส่วนปลายกบทูทั้งสองข้างจะเผื่อปลายไม้ให้ยาวยื่นออกมาแต่หัวเสาได้ข้างละ ๑ ศอก กบทูเป็นตัวไม้ที่มีหน้าที่เป็นโครงสร้างสันหลังคาและรองรับ จันทันใหญ่กับจันทันพราง

กรวด

ว. ทรวดทรงที่มีลักษณะสูงชัน หรือ ตั้งเอียง เช่น หลังคาทรงกรวด ตรงกันข้ามกับหลังคาทรงดาด

- กรอบเช็ดหน้า น. ตัวไม้ที่มีลักษณะเป็นแผ่น ทำลอบัวไปตามความยาวแต่ละแผ่นแล้วนำมาประกอบเข้าด้วยกันเป็นกรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ใช้สำหรับล้อมช่องประตู และช่องหน้าต่างเรือน ประเภทเรือนเครื่องสับ
- กรอบตีนผ้า น. ตัวไม้สำหรับกำกับตีนผ้าทั้ง ๔ ด้านในเรือนเครื่องผูก มักใช้ไม้กระบอก ๔ ลำ วางพาดอยู่ปลายรอดที่เหลือให้ยาวออกไปทางด้านข้างเรือนทั้งสองข้าง ๆ ละลำ กับวางพาดขวางหัวเรือนทั้งสองข้าง ๆ ละลำ ประกอบกันเป็นวงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ารัดอยู่โดยรอบตัวเรือน กรอบตีนผ้านี้ทำหน้าที่เช่นเดียวกับ พริงในเรือนเครื่องสับ ไม้แม่เตาไฟ ก็เรียก
- กรอบฝา น. ตัวไม้ที่มีลักษณะเป็นแผ่นแคบและยาวประกอบเข้าด้วยกันเป็นวงรูปสี่เหลี่ยม สำหรับกำกับขอบรอบฝาเรือนแต่ละกระเบาะ ในเรือนเครื่องสับ ขนอบฝา ก็เรียก
- กรอบรัดเกล้าฝา น. ตัวไม้ส่วนประกอบฝาเรือนเครื่องสับ ลักษณะเป็นแผ่นแคบและยาว ทอดอยู่ต่ำกว่าและขนานไปกับไม้กรอบฝาดวงบน กับนั่งอยู่เหนือกรอบเช็ดหน้าประตูและหน้าต่าง ทำหน้าที่ยึดไม้กรอบฝาทงด้านข้างทั้งคู่มิให้แยกจากกัน
- กระแซง น. เครื่องกันแดดกันฝนชนิดหนึ่ง ทำด้วยใบเตยหรือใบจาก นำมาเพลาะเย็บติดกันเป็นผืนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า
- กระดาน น. ไม้ที่เลื่อยออกมาแต่ไม้ซุง ลักษณะเป็นแผ่น ๆ หนาบ้าง บางบ้าง ใช้สำหรับปูพื้นและทำฝาเรือน
- กระดานเลียบ น. ไม้กระดานแผ่นเดียว วางพาดบนปลายรอดแต่ละตัว ทอดยาวไปตามขนาดตัวเรือนทางด้านข้างที่ต่อกับกระเบียง สำหรับเหยียบต่าง ลูกกระไดขณะจะก้าวเข้าไปในเรือน
- กระได น. ที่สำหรับก้าวขึ้นหรือลง ลักษณะเป็นขั้น ๆ ลำดับกันขึ้นไป โดยมีแม่กระไดขนาบและกำกับขั้นกระไดแต่ละขั้นอยู่ทั้งสองข้าง

กระไดเรือนเครื่องผูกทำด้วยไม้ไผ่ กระไดเรือนเครื่องสับทำด้วยไม้จริง หรือทำด้วยอิฐถือปูนก็มี

กระไดเจาะ

น. ที่สำหรับก้าวขึ้นหรือลง ชนิดที่ทำด้วยไม้จริงหรือไม้ไผ่ โดยติดชั้นกระไดแต่ละชั้นเข้ากับแม่กระได ด้วยวิธีสอดปลายชั้นกระไดทั้งสองข้างเข้าไว้ในช่อง ซึ่งเจาะรับไว้ที่ด้านข้างในแม่กระไดทั้งคู่

กระไดพุก

น. ที่สำหรับก้าวขึ้นหรือลง ชนิดที่ทำด้วยไม้จริง โดยพาดชั้นกระไดแต่ละชั้นอยู่บนพุกซึ่งตั้งอยู่บนหลังไม้แม่กระได

กระไดอิฐ

น. ที่สำหรับก้าวขึ้นหรือลง ชนิดที่ก่อด้วยอิฐถือปูน ทำเป็นขั้น ๆ ลำดับกันขึ้นไป

กระต๊อบ

น. ที่อยู่อาศัยขนาดเล็ก มักทำเป็นเรือนเครื่องผูก พื้นเรือนไม่สูงจากพื้นดิน ได้ถุนเตี้ย มีห้องหับในเรือนไม่มากกว่า ๑ ห้อง กระตอม หรือ ตูบ ก็เรียก

กระตอม

น. ที่อยู่อาศัยขนาดเล็ก ทำเป็นที่กันแดดกันฝนพออยู่ได้ มักทำเป็นเรือนเครื่องผูก พื้นเรือนไม่สูงจากพื้นดิน ได้ถุนเตี้ย มีห้องหับในเรือนไม่มากเกินไป ๑ ห้อง กระต๊อบ หรือ ตูบ ก็เรียก

กระตู้

น. ลำไม้ไผ่ หรือ ซอไม้ไผ่ ที่มักเอามาปักทำเป็นเสารั้ว

กลอน

น. ตัวไม้ส่วนประกอบเป็นโครงสร้างส่วนหลังคาเรือน มีอยู่ทั้งในเรือนประเภทเครื่องผูกและเรือนประเภทเครื่องสับ

กลอนสำหรับเรือนเครื่องผูก มักทำด้วยไม้ไผ่ จัดเป็นคู่ ๆ โดยวางหัวกลอนแต่ละคู่ ๆ ให้กายไขว้กัน วางทับอยู่บนหลังไม้กบทุ เรียงรายลำดับไปทางด้านข้างหลังคาทั้งสองด้าน กลอนแต่ละตัวทอดทับไปบนหลังไม้แปรายและแปหัวเสา ส่วนปลายกลอนยาวยื่นพ้นแนวแปหัวเสาออกไปประมาณข้างละ ๑ ศอก หรือยาวกว่านี้ก็มี หน้าของกลอนในเรือนเครื่องผูก คือใช้สำหรับรองรับเครื่องมุง เช่น จาก แฝก เป็นต้น กับสำหรับร้อยรัดและผูกเครื่องมุงให้มั่นคงด้วยตอก กลอนในเรือนเครื่องผูกนี้ เรียกว่า กลอนผูก

กลอนสำหรับเรือนเครื่องสับ มักทำด้วยไม้จริง ลักษณะเป็นแผ่นแบนยาว หน้ากว้างประมาณ ๓-๔ นิ้ว หัวกลอนแต่ละตัวบากทำเป็นเดือนรูปหางเหยี่ยว กลอนไม้จริงนี้จัดเป็นคู่ ๆ เช่นเดียวกับกลอนไม้ไผ่ อย่างที่ใช้ในเรือนเครื่องผูก แต่ต่างกันตรงการวางกลอนไม้จริงแต่ละคู่ ๆ นั้น ใช้หัวกลอนที่บากทำเป็นเดือนรูปหางเหยี่ยววางสับลงในร่องรับเดือย ซึ่งเจาะขึ้นไว้บนหลังไม้ออกไก่ ไว้ระยะห่างเท่า ๆ กัน ลำดับไปตามยาวของตัวไม้ตัวนี้ กลอนชนิดไม้จริงแต่ละตัว ๆ จะทอดทับไปบนหลังแปลนและแปหัวเสา ส่วนปลายกลอนยาวยื่นเลยแนวแปหัวเสาออกไปประมาณ ๑ ศอก ปลายกลอนไปสิ้นสุดและยันติดอยู่กับไม้เชิงกลอน ซึ่งเป็นส่วนประกอบชายหลังคา กลอนไม้นี้มีลักษณะที่เป็นส่วนย่อยต่างกันเป็นหลายแบบกับมีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน เช่นกลอนขอ กลอนเจาะ เป็นต้น หน้าที่ของกลอนไม้ในเรือนเครื่องสับ คือ ใช้สำหรับรองรับไม้ระแนง และเครื่องมุงหลังคา

กลอนขอ

น. ตัวไม้ส่วนประกอบเป็นโครงสร้างส่วนหลังคาเรือนเครื่องสับ ทำด้วยไม้จริง ลักษณะเป็นแผ่นแบนยาว หน้ากว้างประมาณ ๓-๔ นิ้ว หัวกลอนมักบากทำเป็นเดือนรูปหางเหยี่ยว สำหรับสับติดกับหลังไม้ออกไก่ ด้านหลังกลอนเจาะรูทะลุ เจาะรู ๆ เรียงเป็นแนวเดียวกันไปตลอดตัวกลอน โดยไว้ระยะห่างระหว่างรูหนึ่ง ๆ ประมาณ ๕ นิ้ว รูซึ่งเจาะให้ทะลุเรียงเป็นแนวไปบนหลังไม้กลอนนี้ ทำขึ้นไว้สำหรับปักไม้ขอคือไม้ไผ่จักให้เป็นซี่ ๆ เหล่าให้กลมคล้ายตะเกียบไม้ไผ่ ขนาดยาวประมาณ ๓-๔ นิ้ว ไม้ไผ่ซึ่งเหล่าทำไว้นี้ ใช้ส่วนโคนปักลงในรูทูลูกที่เจาะไว้บนหลังไม้กลอน เหลือส่วนปลายตั้งพื้นหลังกลอนขึ้นมาประมาณ ๒ นิ้วครึ่ง หรือ ๓ นิ้ว ซี่ไม้ไผ่ที่ปักให้ตั้งรายอยู่บนหลังไม้กลอนดังกล่าวมีลักษณะคล้ายขอ ใช้สำหรับเกี่ยวหรือรับไม้ระแนงที่นำมาวางพาดขวางไม้กลอนขอแต่ละตัวนี้

กลอนเจาะ

น. ตัวไม้ส่วนประกอบเป็นโครงสร้างส่วนหลังคาเรือนเครื่องสับ ทำด้วยไม้จริง ลักษณะเป็นแผ่นแบนยาว หน้ากว้างประมาณ ๓-๔ นิ้ว หัวกลอนมักบากทำเป็นเดือนรูปหางเหยี่ยวสำหรับสับติดกับหลังไม้ออกไก่ ด้านหลังกลอนเจาะเป็นรูทะลุ เรียงเป็นแนวเดียวกันไปตลอดตัวกลอน โดยไว้ระยะห่างระหว่างรูหนึ่ง ๆ ประมาณ ๕ นิ้ว รูซึ่งเจาะให้ทะลุเรียงเป็นแนวบนหลังไม้กลอนนี้ ทำขึ้นไว้สำหรับสอดร้อยเส้นตอกเพื่อรัดและผูกตบแปก ตบจาก เป็นต้น ให้ติดแน่นอยู่บนหลังกลอนแบบนี้

กลอนผูก

น. ดูกกลอน

กลอนสับ

น. ตัวไม้ส่วนประกอบเป็นโครงสร้างส่วนหลังคาเรือนเครื่องสับ ทำด้วยไม้จริง ลักษณะเป็นแผ่นหนาพอสมควรและยาว หน้ากว้างประมาณ ๓-๔ นิ้ว หัวกลอนมักบากทำเป็นเดือยรูปหางเหยี่ยว ด้านหลังกลอนบากและสับไม้ออกทำให้เป็นชั้น ๆ ลักษณะคล้ายฟันเลื่อย โดยไว้ระยะปากไม้ที่บากขึ้นไว้ให้มีขนาดกว้างเท่า ๆ กัน ปากไม้บนหลังกลอนแบบนี้ทำขึ้นไว้สำหรับรับและเกี่ยวไม้ระแนง ซึ่งจะได้นำมาพาดขวางทับอยู่บนหลังกลอนมิให้เลื่อนหล่น

กลอนดาล

น. ไม้ขัดสำหรับสอดขวางบานประตู หรือบานหน้าต่างมิให้ผลักเปิดเข้าไปได้

กลอนดาลทั่วไป ทำเป็นสองแบบด้วยกัน คือ แบบกลอนสอดกับกลอนสับ

กลอนกบ

น. ดู กบ.

กล่อมเสา

ก. การถากและเกลาเสาไม้จริงให้เป็นท่อนกลมเกลี้ยง โคนเสาใหญ่ปลายเสาเรียว ลักษณะคล้ายลำเทียน เพื่อใช้ทำเสาเรือนเครื่องสับหรือเรือนฝากระดาน วิธีการถากแต่งเสาให้กลมเกลี้ยงดังอธิบายนี้ช่างปลุกเรือนทรงไทยแต่ก่อนเรียกว่า กล่อมเสา

กระเบื้อง

น. เครื่องมุงหลังคาชนิดหนึ่ง ทำด้วยดินหรือวัตถุดิบอื่น ๆ ก็มีปกติมีลักษณะเป็นแผ่น ๆ ทำรูปร่างและขนาดต่าง ๆ กัน กระเบื้องชนิดที่ทำด้วยดิน เมื่อเผาให้สุกแล้วเนื้อกระเบื้องมักเป็นสีแดงและที่เป็นสีขาวก็มี กระเบื้องชนิดนี้เรียกว่า กระเบื้องดินเผา

กระเบื้องชนิดที่ทำด้วยดิน ยังมีอย่างที่เคยลือบผิวด้านบนแผ่นกระเบื้องด้วยน้ำยาให้เป็นสีต่าง ๆ และผิวเป็นมัน กระเบื้อง ชนิดนี้เรียกว่ากระเบื้องเคลือบ

กระเบื้องเคล็ดกระพง

น. เครื่องมุงหลังคาชนิดหนึ่ง ทำด้วยปูนซีเมนต์กับทราย ลักษณะเป็นแผ่นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ขนาดปกติ ๙ x ๙ นิ้ว ขอบกระเบื้องทั้ง ๒ ด้าน ทำยกขอบยาวตลอดแต่ละด้าน ด้านหลังมีขอติดอยู่ที่มุมปลายแผ่นกระเบื้อง สำหรับเกี่ยวไม้ระแนง

กระเบื้องเกล็ดเต่า

น. เครื่องมุงหลังคาชนิดหนึ่ง ทำด้วยดินเผา ลักษณะเป็นแผ่นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ปลายแผ่นตอนล่างตัดเฉียงเข้ามาทั้งสองข้าง ทำให้เกิดเป็นมุมแหลม ด้านหลังแผ่นตรงปลายสุดแผ่นตอนบน ทำเป็นขอยื่นออกมาสำหรับเกี่ยวไม้ระแนง กระเบื้องเกล็ดเต่านี้ยังทำต่างกันเป็น ๒ อย่าง คือ กระเบื้องตัวผู้ ซึ่งมีลักษณะดังอธิบายแต่ข้างต้นนี้ อย่างหนึ่ง กับกระเบื้องตัวเมียซึ่งมีรูปร่างเหมือนกับกระเบื้องตัวผู้ แต่จะต่างกันตรงที่มุมแผ่นกระเบื้องตอนบนจะบากทำเป็นมุมหักเข้ามาเล็กน้อย มุมหักทั้งสองข้างนี้ สำหรับรับขื่อที่อยู่ทางด้านหลังกระเบื้องตัวผู้ และโดยเหตุที่กระเบื้องอย่างที่อธิบายนี้ ถูกกระเบื้องตัวผู้มุงทับอยู่ข้างบนกับสอดขื่อกระเบื้องสับลงที่รอยบากของกระเบื้องแผ่นล่าง กระเบื้องแผ่นที่มีรูปร่างและอยู่ในตำแหน่งเช่นนี้ จึงถูกเรียกว่า กระเบื้องตัวเมีย

อนึ่ง กระเบื้องเกล็ดเต่านี้ เมื่อมุงเต็มพื้นหลังคาแล้ว จะเห็นเป็นลายตาสี่เหลี่ยมทะแยงคล้ายลายเกล็ดเรียงกันบนหลังเต่า จึงมีชื่อเป็นเฉพาะอย่างว่า กระเบื้องเกล็ดเต่า

กระเบื้องเชิงชาย

น. เครื่องมุงหลังคาชนิดหนึ่ง ทำด้วยดินเผา ลักษณะเป็นแผ่นโค้งคล้ายกาบกล้วยคว่ำ ยาวประมาณ ๑๐-๑๒ นิ้ว ปลายส่วนชายกระเบื้องปิดด้วยแผ่นดินเผารูปสามเหลี่ยม ในพื้นรูปสามเหลี่ยมนี้มักทำเป็นลวดลายกระหนก หรือรูปภาพเทพประนมตักแต่งขึ้นไว้ให้งาม ส่วนโคนกระเบื้องทำเป็นขอดูดอยู่ที่ข้างใต้ตอนปลายสุดแผ่นกระเบื้องกระเบื้องชนิดนี้ ใช้มุงอยู่ตามแนวชายคา ทำหน้าที่อุดปลายเครื่องมุงชนิดกระเบื้องลูกฟูก

กระเบื้องตัวผู้

น. เครื่องมุงหลังคาชนิดหนึ่ง ทำด้วยดินเผาหรือวัสดุอย่างอื่น มีลักษณะเป็นแผ่น ใช้มุงและทับอยู่ข้างบนกระเบื้องประเภทเดียวกัน กระเบื้องที่ทำหน้าที่เช่นนี้ เรียกว่า กระเบื้องตัวผู้

กระเบื้องตัวเมีย

น. เครื่องมุงหลังคาชนิดหนึ่ง ทำด้วยดินเผาหรือวัสดุอย่างอื่น มีลักษณะเป็นแผ่น ใช้มุงและรองรับอยู่ข้างใต้กระเบื้องประเภทเดียวกัน กระเบื้องที่ทำหน้าที่เช่นกล่าวนี้นี้ เรียกว่า กระเบื้องตัวเมีย

กระเบื้องลูกฟูก

น. เครื่องมุงหลังคาชนิดหนึ่ง ทำด้วยดินเผา มีรูปแบบต่างกันเป็น ๒ แบบ คือ กระเบื้องลูกฟูกแบบตัวผู้แบบหนึ่ง กับกระเบื้องลูกฟูกแบบตัวเมียอีกแบบหนึ่ง

กระเบื้องลูกฟูกแบบตัวผู้ ลักษณะเป็นแผ่นโค้งคล้ายกาบกล้วยวางคว่ำลง ส่วนต้นแผ่นกระเบื้องสอบเล็กน้อย มีเดือยติดอยู่ข้างใต้ ส่วนต้นกระเบื้องนี้ ทำหน้าที่เป็นขอสำหรับเกี่ยวไม้ระแนง กระเบื้องลูกฟูกแบบตัวผู้มีขนาดกว้าง ๖ นิ้ว ยาว ๑๒ นิ้ว

กระเบื้องลูกฟูกแบบตัวเมีย ลักษณะเป็นแผ่นแบน ส่วนปลายแผ่นกระเบื้องสอบเข้าเล็กน้อย ส่วนริมแผ่นกระเบื้องยกขึ้นเป็นขอบสูงประมาณ ๑ นิ้วทั้งสองข้าง ข้างใต้ตอนต้นแผ่นกระเบื้องมีเดือยยื่นลงมาทำหน้าที่เป็นขอสำหรับเกี่ยวไม้ระแนง กระเบื้องลูกฟูกแบบตัวเมียมีขนาดกว้าง ๖ นิ้ว ยาว ๑๒ นิ้ว

กระเบื้องลูกฟูกทั้งสองแบบดังอธิบายมานี้ ใช้เป็นเครื่องมุงหลังคาร่วมกัน โดยที่กระเบื้องแบบตัวเมียมุงรองอยู่ข้างล่าง กระเบื้องตัวผู้มุงครอบทับอยู่ข้างบน

อนึ่ง กระเบื้องชนิดนี้มีรูปแบบและลักษณะเป็นลอนยาวคล้ายกับลอนของลูกฟูกหรือที่นอนอย่างโบราณ กระเบื้องชนิดนี้จึงได้รับการขนานนามว่า กระเบื้องลูกฟูก แต่ก็มีชื่ออื่นที่เรียกว่า กระเบื้องกานู ก็มี

กระเบื้องว่าว

น. เครื่องมุงหลังคาชนิดหนึ่ง ทำด้วยซีเมนต์และทราย ลักษณะเป็นแผ่นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน ขนาดกว้าง ๑๓.๕ นิ้ว ยาว ๑๓.๕ นิ้ว ด้านบนแผ่นกระเบื้องยกขอบขึ้นเป็นแนวยาวไปตามริมกระเบื้อง ตอนบนทั้ง ๒ ข้าง ด้านใต้แผ่นกระเบื้องทำขอบยกขึ้นเป็นแนวยาวไปตามริมกระเบื้องตอนล่างทั้ง ๒ ข้าง กับที่มุมบนสุดของแผ่นกระเบื้องด้านเดียวกันนี้ ทำขอเป็นรูปสามเหลี่ยมสำหรับเกี่ยวไม้ระแนง

กระเบื้องเสี้ยว

น. เครื่องมุงหลังคาชนิดหนึ่ง ทำด้วยดินเผาหรือวัสดุอย่างอื่นก็มี ลักษณะเป็นแผ่นแบน มีขนาดครึ่งหนึ่งแบ่งตามแนวตั้งของแผ่นกระเบื้องขนาดปกติ ด้านหลังปลายแผ่นตอนบนทำเป็นขอสำหรับเกี่ยวไม้ระแนงปลายแผ่นตอนล่างตัดปลายให้ทะแยงบ้าง ตัดให้ปลายเสี้ยวไปบ้าง ให้เข้าชุดกันกับกระเบื้องประเภทเดียวกันเช่น กระเบื้องเกล็ดเต่า กระเบื้องหางตัด กระเบื้องหางมน เป็นต้น

กระเบื้องเสี้ยว เป็นเครื่องมุงที่ใช้มุงแซมกระเบื้องเต็มแผ่นโดยมุงเป็นแนวชิดหลังไม้ป็นลมลงมาเป็นลำดับ

กระเบื้องหลบ

น. เครื่องมุงหลังคาชนิดหนึ่ง ทำด้วยซิเมนต์และทรายหรือวัสดุอย่างอื่นก็มี ลักษณะเป็นแผ่นหักพับเป็นสันคล้ายยกโกไปตามยาวของตัวกระเบื้อง หัวกระเบื้องทำขอบเป็นรางโค้งทั้ง ๒ ข้าง ส่วนปลายกระเบื้องทำขอบยกขึ้นเป็นแนวยาวที่ริมกระเบื้องทั้ง ๒ ข้าง

กระเบื้องหลบ ใช้สำหรับมุงครอบสันหลังคาตลอดไปตามความยาว

กระเบื้องหางตัด

น. เครื่องมุงหลังคาชนิดหนึ่ง ทำด้วยดินเผา ลักษณะเป็นแผ่นแบนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้าง ๔ นิ้ว ยาว ๗ นิ้ว ปลายตอนล่างหรือหางกระเบื้องตัดตรง หัวกระเบื้องหรือปลายตอนบนหักพับเป็นขอหรือบางแบบทำขอเป็นเดือยรูปสี่เหลี่ยมก็มี ใช้สำหรับเกี่ยวไม้ระแนง

กระเบื้องหางมน

น. เครื่องมุงหลังคาชนิดหนึ่ง ทำด้วยดินเผา ลักษณะเป็นแผ่นแบนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีขนาดกว้าง ๔ นิ้ว ยาว ๗ นิ้ว ปลายตอนล่างหรือหางกระเบื้องตัดเป็นรูปโค้งมน ส่วนหัวกระเบื้องหรือปลายตอนบนด้านหลังทำเป็นขอสำหรับเกี่ยวไม้ระแนง

กระเบื้องชนิดหางมนนี้ มีทั้งชนิดที่เป็นดินเผาธรรมดา และชนิดที่ผิวด้านบนเคลือบน้ำยาเป็นสีต่าง ๆ เช่น สีเขียว สีคราม สีส้ม เป็นต้น

กันสาด

น. เครื่องกันแดดกันฝนชนิดหนึ่ง ลักษณะเป็นแผงหรือเป็นผืนปกติ อยู่ต่อออกไปแต่ข้างใต้ชายหลังคาโดยรอบเรือน หรือวงล้อมอยู่เพียงสามด้านก็มี กันสาดนี้ มีไว้สำหรับรับและถ่ายเทน้ำฝนจากหลังคาเรือนให้ไหลตกห่างออกไปแต่ตัวเรือน และยังใช้สำหรับกันฝนสาดถูกฝาเรือนอีกด้วย บังสาด ก็เรียก

กันสาดตีนจั่ว

น. เครื่องกันแดดกันฝนชนิดหนึ่ง ลักษณะเป็นแผง อยู่ต่อออกมาแต่ตีนจั่วของเรือนทั้งสองด้าน กันสาดแต่ละด้านจะลาดเหลงไปจดกับตัวไม้เชิงกลอนด้านสกัดหัวเรือนและท้ายเรือน กันสาดตีนจั่วนี้ มีไว้สำหรับกันฝนสาดถูกหัวฝาด้านสกัดหัวสกัดท้ายเรือน บังสาดตีนจั่ว ก็เรียก

กาบ

น. ชื่อกระเบื้องชนิดหนึ่งสำหรับใช้มุงหลังคาทำด้วยดินเผา ลักษณะเหมือนกันกับกระเบื้องลูกฟูก กระเบื้องลูกฟูก ก็เรียก

กำพอง น. ตัวไม้ที่พาดเป็นแนวยาวไปบนหัวลูกกรงเรือน หรือตัวไม้ที่พาดทับบนหลังหย่องประจำหน้าต่างเรือนเครื่องสับ

ไก่อตอด น. ชื่อตำหนิบนเสาที่ต้องห้าม มิให้นำมาใช้ทำเป็นเสาเรือน ตำหนิที่ชื่อว่า ไก่อตอด นี้ หมายถึง รู กระพี้ หรือตา ที่เกิดอยู่ หรือมีอยู่ตรงโคนเสาตรงส่วนที่สูงพ้นระดับหลังดินขึ้นมาประมาณ ๑๐ นิ้ว ปกติโคนเสาระดับนี้มักได้รับความชื้นหรือเปียกอยู่เสมอ ๆ เมื่อโคนเสาเป็นตำหนิอยู่ในช่วงดังกล่าว ก็ย่อมเป็นเหตุให้โคนเสาผุกร่อนได้ง่าย

อนึ่ง ตำแหน่งของตำหนิดังกล่าวนี้อยู่สูงประมาณไก่อบ้านชอบที่จะจิกตอดตามประสาไก่ได้เป็นปกติ ช่างปลูกเรือนแต่ก่อนจึงขนานนามตำหนิตรงตำแหน่งนี้ว่า ไก่อตอด

ข

ขน้า น. เรือนเครื่องผูกชนิดหนึ่ง ยกพื้นสูง ไม่นิยมกันฝา ใช้สำหรับอาศัยอยู่ชั่วคราวชั่วคราว เช่น ขน้าสำหรับอยู่เฝ้านา

ข่ม ก. กด, ทับ เช่น กบฏ หรือ ตัวไม้วางข่มอยู่บนหัวกลอนแต่ละคู่ ๆ บนสันหลังคาเรือน หรือโรงชนิดเครื่องผูก

ข่มหลบ น. ตัวไม้ส่วนประกอบหลังคาเรือนหรือโรงชนิดเครื่องผูก ทำด้วยไม้ไผ่ขนาดยาวตั้งแต่ ๒ ศอก ไปจนกระทั่งวาเศษก็มี จัดเป็นคู่ ๆ ตอนปลายไม้แต่ละคู่ตัดเข้ามาประมาณ ๑ ศีบ เจาะลำไม้ไผ่ให้เป็นรูทะลุแล้วสอดลูกประสักตรึงปลายไม้ไผ่ให้ติดเข้าด้วยกันเป็นคู่ ๆ ตัวไม้ลักษณะดังกล่าวนี้ ใช้กางออกเป็นสองขา วางข่มหรือกดสันหลังคาเรือนหรือโรง เพื่อกำกับจากหลบ ซึ่งมุงทับสันหลังคามิให้ลมตีหลุดปลิวไป ตัวไม้ข่มหลบนี้จัดวางข่มไว้ระยะห่างเท่า ๆ กัน เรียงลำดับไปบนสันหลังคาที่มุงด้วยจาก หรือ แฝก

ข่มหัวกลอน น. ตัวไม้ส่วนประกอบโครงสร้างส่วนหลังคาเรือนหรือโรงชนิดเครื่องผูก ทำด้วยไม้ไผ่ลำยาว วางทอดไปตามยาวของสันหลังคา โดยข่มอยู่ระหว่างง่ามปลายไม้กลอนแต่ละคู่ ๆ ไม้ข่มหัวกลอนนี้สำหรับกำกับหัวกลอนให้กระชับกับไม้เอกไก่อ

ขัดเชิงกลอน

น. ตัวไม้ส่วนประกอบส่วนขายคาเรือนหรือโรงชนิดเครื่องผูก ทำด้วยไม้ไผ่ทั้งลำผ่าตามยาวเป็นป็นขนาดกว้างประมาณ ๓ นิ้ว ลิดปล้องและเกลลาข้อให้เรียบ จัดเป็นคู่ ๆ ใช้ขัดกับปลายเชิงกลอน หรือปลายไม้กลอน ส่วนที่จะเป็นขายคาของเรือนหรือโรง เพื่อกำกับปลายไม้กลอนให้อยู่ในแนวเดียวกัน

ขัดแตะ ๑

ก. ฝาหรือแผงชนิดหนึ่ง ใช้ซี่กไม้ไผ่เป็นลูกตั้งขัดกับไม้ลูกนอนหรือไม้เข็น ด้วยวิธียกหนึ่งข่มหนึ่งสลับกันไป

ขัดแตะ ๒

ก. เรียกรั้วชนิดหนึ่ง ที่ใช้ซี่กไม้ไผ่เป็นลูกตั้งขัดกันกับลูกนอน หรือไม้เข็น ด้วยวิธียกหนึ่งข่มหนึ่งสลับกันไป

ขัดแตะ ๓

ก. เรียกเรือนหรือโรงชนิดเครื่องผูก ที่กันฝาทำด้วยซี่กไม้ไผ่ทำเป็นลูกตั้งและลูกนอน หรือไม้เข็นขัดกัน ด้วยวิธียกหนึ่งข่มหนึ่งสลับกันไป ว่าเรือนฝาขัดแตะ หรือ โรงฝาขัดแตะ

ข้างควาย

น. ตัวไม้ส่วนประกอบหลังคาเรือน ทำด้วยไม้กระบอกผ่าซีก มีจำนวนคู่หนึ่ง ขนาดยาวเท่ากับความยาวของหลังคาเรือน บนหลังตัวไม้ทั้งคู่นี้ เจาะทำเป็นช่องขนาดเล็กรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไว้ระยะห่างได้จังหวะเท่า ๆ กัน

ตัวไม้ข้างควายนี้ใช้วางขนานข้างสันหลังคาเรือนคู่กันทั้งสองด้าน สำหรับกระหนาบขายจากหลบมิให้ลมตีหลุดปลิวไป ไม้ข้างควายทั้งคู่ตรึงติดกันด้วยไม้เสียบหนุ ซึ่งสอดผ่านช่องที่เจาะไว้บนหลังตัวไม้ข้างควายตัวแรกรอดได้สันหลังคา แล้วผ่านเข้าไปในช่องของไม้ข้างควายที่อยู่ด้านตรงกันข้าม จึงพลิกไม้เสียบหนุตั้งตะแคงคาไว้ในช่องที่อยู่บนไม้ข้างควายนั้น ส่วนหัวและท้ายไม้เสียบหนุจะช่วยรั้งไม้ข้างควายทั้งคู่มิให้แยกหลุดออกจากสันหลังคาเรือน

ข้อ

น. ตัวไม้ส่วนโครงสร้างของหลังคาเรือน หรือ เครื่องบนของเรือน ชื่อในเรือนเครื่องผูกใช้ไม้กระบอกทั้งลำขนาดยาวเสมอกับขนาดกว้างทางด้านสกัดที่หัวและท้ายเรือน ชื่อในเรือนเครื่องสับทำด้วยไม้จริง ลักษณะเป็นท่อนแบน ขนาดยาวเสมอขนาดกว้างทางด้านสกัดหัวและท้ายเรือนเช่นกัน ชื่อเป็นตัวไม้ที่วางพาดขวางตัวเรือนโดยหัวข้อทั้งสอง

ข้างวางขมอยู่บนปลายเสาเรือนเป็นคู่ ๆ ชื่อทำหน้าที่ยึดหัวเสาตาม
ขวางห้อง กับสำหรับรองรับจั่ว

ชื่อกลม

น. ตัวไม้ส่วนโครงสร้างของหลังคาเรือน ทำด้วยไม้จริง ลักษณะ
เป็นท่อนกลมยาว มักทำให้อยู่ถัดลงมาจากชื่อกะละบึงหา ซึ่งอยู่ทาง
ด้านสกัดหัวและท้ายเรือน ชื่อตัวนี้ทำหน้าที่ช่วยรับน้ำหนักจั่วขนาดใหญ่
ใหญ่ที่ตั้งอยู่บนหลังชื่อกะละบึงหา โดยมีเสาดูกิตานั่งอยู่ตรง ย่าน
กลางบนหลังชื่อกลม ยื่นขึ้นไปค้ำยันท้องชื่อกะละบึงหา ชื่อกลมนี้ใช้
สำหรับเรือนแบบที่ไม่นิยมตั้งเสาดังไว้ทางด้านสกัดหัวและท้ายเรือน
ชื่อขวาง ชื่อคัดก็เรียก

ชื่อกะละบึงหา

น. ตัวไม้ส่วนโครงสร้างของหลังคาเรือน หรือเครื่องบนในเรือน
เครื่องสับ ทำด้วยไม้จริง ลักษณะเป็นท่อนสี่เหลี่ยมยาวหน้าแบน ตรง
ริมทางด้านข้างตัวชื่อที่กำหนดไว้ให้อยู่ทางด้านนอกของหัวและท้าย
เรือนได้รับการถากฟันให้เพล่งเป็นทางยาวตลอดริมตัวชื่อ ริมชื่อซึ่ง
ถากเพล่งไปนี้ สำหรับรับหัวไม้กลอนกันสาดได้จั่ว บนหลังตัวชื่อ
ย่านกลางเจาะทำเป็นรูรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทะลุออกไปทางด้านข้างได้
ท้องชื่อ ฐานสำหรับสอดใบดั่งผ่านขึ้นมาเพื่อตั้งขึ้นไปรับไม้อกไก่ ตอน
ใกล้ปลายชื่อทั้งสองข้าง บากไม้ลงเป็นร่องวางเหลี่ยมขวางชื่อขึ้นไว้
ตรงกลางท้องร่องวางนี้ เจาะทำเป็นรูกลม ๆ ให้ทะลุออกไปข้างได้ท้อง
ชื่อสำหรับสอดไม้หัวเทียนปลายเสาเรือนขึ้นมา และร่องวางเหลี่ยมที่
บากทำขึ้นไว้ใช้สำหรับสับไม้แปก้ากับลงในร่องวางดังกล่าวด้วย

ชื่อกะละบึงหา ทำหน้าที่ยึดหัวเสาคู่ที่อยู่ทางด้านสกัดตรงหัว
และท้ายเรือน รองรับและกำกับแนวไม้แป รับไม้กลอนกันสาดได้จั่ว
และรับตีนจั่วที่ตั้งขึ้นอุดหัวและท้ายหลังคาเรือน ชื่อหลวง หรือ ชื่อเอก
ก็เรียก

ชื่อขวาง

น. ดู ชื่อกลม

ชื่อคัด

น. ดู ชื่อกลม

ชื่อประจำห้อง

น. ตัวไม้ส่วนโครงสร้างของหลังคาเรือน หรือ เครื่องบนของเรือน
เครื่องผูก และ เรือนเครื่องสับ

ชื่อประจำห้องในเรือนเครื่องผูกใช้ไม้กระบอกทั้งลำ ที่ย่านกลาง ตรงด้านข้างตัวชื่อเจาะรูทะลุทั้งสองข้างสำหรับสอดไม้ลูกประสักเพื่อใช้เป็นตีผูกเหนียวติดตั้งแขวน ซึ่งนั่งอยู่บนหลังชื่อตรงที่กล่าวถึงนี้

ชื่อประจำห้องในเรือนเครื่องสับ ใช้ไม้จริงลักษณะเป็นท่อนสี่ เหลี่ยมยาว หน้าแบน ตรงย่านกลางบนหลังชื่อ เจาะร่องเป็นรางสำหรับรับเดือนเข็น ซึ่งเป็นเดือยอยู่ที่ตีนตั้งแขวน ร่องที่เจาะเป็นรางรับเดือยเข็นนี้ เรียกว่า ร่องเดือยเข็น ตรงใกล้ปลายทั้งสองข้างของชื่อประจำห้องมักทำเป็นร่องรางเหลี่ยมลักษณะเดียวกันกับร่องรางบนปลายชื่อกะละปังหา

ชื่อประจำห้อง ทำหน้าที่ยึดหัวเสาคู่ที่อยู่ถัดเข้ามาแต่เสาคู่ที่อยู่ทางด้านสกัดหัวและท้ายเรือน รองรับและกำกับแนวไม้แป้ รับตั้งแขวนและรับตีนจั่วคั่นครุ ชื่อห้อง ก็ว่า

ชื่อเพล์

น. ตัวไม้ส่วนโครงสร้างของหลังคาระเบียงสำหรับเรือนเครื่องผูกและเรือนเครื่องสับ

ชื่อเพล์ในเรือนเครื่องผูกใช้ไม้กระบอกทั้งลำ ปลายข้างที่อยู่ด้านในระเบียงผูกติดกับชายไม้จันทัน หรือ ผูกติดกับปลายเสาเรือนตอนใกล้หัวเสาก็มี ตัวชื่อทอดเฉียงลงไปพาดบนหัวเสาระเบียงเหลือปลายชื่อยื่นยาวต่อออกไปประมาณศอกเศษเป็นชายคาของหลังคาระเบียง

ชื่อเพล์ ในเรือนเครื่องสับ ทำด้วยไม้จริง ลักษณะเป็นแผ่นแบนยาว ตั้งตะแคงทอดขวางระเบียง ปลายข้างที่อยู่ด้านในระเบียงสอดติดกับ “ค้ำคาว” ซึ่งแขวนอยู่ข้างใต้ท้องเต้า ตัวชื่อทอดเฉียงลงไปสับและพาดอยู่ในปากไม้ที่หัวเสาระเบียง ปลายชื่อเหลี่ยวยาวยื่นต่อออกไปแต่หัวเสาประมาณศอกเศษ เป็นส่วนชายคาของหลังคาระเบียง หลังชื่อเพล์แต่ละตัว สับทำปากไม้เป็นร่องรางเหลี่ยมรายเป็นลำดับไปตลอดหลังชื่อโดยไว้ระยะห่างเสมอกันปากไม้แต่ละแห่งบนหลังชื่อเพล์นี้สำหรับรับไม้แป้ระเบียง ที่จะได้วางสับลงในปากไม้และทอดขวางไปบนหลังชื่อเพล์แต่ละตัว

ชื่อเพล์ ทำหน้าที่ยึดหัวเสาระเบียง และรองรับไม้แป้ระเบียงชื่อระเบียง ก็เรียก

ชื่อหมู่

น. ตัวไม้ส่วนโครงสร้างของหลังคาเรือนเครื่องสับ ทำด้วยไม้จริง ลักษณะเป็นท่อนสี่เหลี่ยมยาว ปลายชื่อข้างหนึ่งสอดฝังอยู่ในรูด้าน

ข้างนอกของเสาร่วมในประธาน แล้วทอดตรงออกไปพาดบนปลาย เสากระเบื้องหรือผนัง ชื่อหมู่จะมีจำนวนมากกว่า ๒ ตัว ติดเรียงกันขึ้นไปเป็นชั้น ๆ ตัวชื่อมีขนาดยาวสั้นหลั่นลดตามลำดับกัน

ชื่อหมู่ ทำหน้าที่รองรับเสาดูกตา แปเหลียม และ แปเวียน

ชื่อหลวง

น. ดู ชื่อกะละปังหา

ชื่อห้อง

น. ดู ชื่อประจำห้อง

ชื่อเอก

น. ดู ชื่อกะละปังหา

เข็มกลัดฝา

น. ตัวไม้ส่วนประกอบฝาหอยโข่ง และฝาสำหรับวด ทำด้วยไม้ไผ่ เหลาเป็นเส้นกลม ยาว ๖ นิ้ว และ ๑๒ นิ้ว ปลายตัวไม้ทั้งสองข้าง เหลาแหลมอย่างปลายเข็ม ตัวไม้นี้ใช้สำหรับสอดขวางอยู่ระหว่างไม้ ลูกตั้ง หรือ คร่าวฝาแต่ละคู่ เพื่อกำกับด้านหลังเครื่องกรุฝา เช่น จาก อ่อน เตย เป็นต้น มิให้เลื่อนหลุด

แขนนาง

น. เครื่องค้ำยันชายคาเรือนเครื่องสับ หรือ เรือนฝากระดาน ทำด้วยไม้ท่อนหน้าสี่เหลี่ยม หรือทำด้วยเหล็กเส้นดัดให้โค้งอ่อนงอนขึ้น ก็มี

แขนนางชนิดที่ใช้ไม้ จะติดโคนไม้เข้ากับหน้าพริ้งตรงตำแหน่ง ใกล้กับหัวรอดแล้วทอดไม้ให้เอนปลายขึ้นไปค้ำยันใต้ท้องจันทันชายคา

แขนนางชนิดที่ใช้เหล็กเส้น จะติดโคนเหล็กเข้ากับหน้าพริ้งตรงกับแนวหัวรอดเช่นกัน ส่วนปลายทอดขึ้นไปค้ำจันทันนั้น มักจะทำเป็นรูปขาคีม ปลายแขนนางนี้จะอมจันทันชายคาไว้ทั้งสองข้าง

เข้าเดือย

ก. การต่อไม้เข้าด้วยกัน ด้วยวิธีใช้เดือยไม้เป็นเครื่องตรึงให้ติดแน่น

เข้าปากไม้

ก. การต่อไม้เข้าด้วยกัน ด้วยวิธีเจาะหรือบากไม้ให้เป็นช่อง หรือ เป็นร่อง กับทำปลายไม้อีกชิ้นหนึ่งให้เป็นเดือย ขนาดหรือ ๆ หรือพอดีกับช่อง หรือร่องซึ่งทำขึ้นไว้ที่ไม้ชิ้นแรกแล้วสอดเดือยให้ฝังเข้าไปในช่องและอัดให้ติดแน่น เข้าไม้ ก็เรียก

เข้ารางลื่น

ก. การเพลาะไม้กระดานสองแผ่นขึ้นไปให้ติดต่อกันสนิท โดยใส่เซาะข้างกระดานแต่ละแผ่นให้เป็นร่องรางเหลี่ยมทั้งสองข้าง นำกระดานซึ่งเซาะทำร่องรางแล้วมาวางทอดขนานกัน เอาไม้ลื่นที่เป็นเส้นแบนยาวสอดลงในระหว่างแผ่นกระดานทั้งคู่ จึงอัดแผ่นไม้ให้อมลื่นเข้าจนแน่น กระดานก็จะต่อเข้าด้วยกันสนิท

เข้าลื่น ๑

ก. การเพลาะไม้กระดานสองแผ่นขึ้นไปให้ติดต่อกันสนิท โดยใส่เซาะข้างกระดานแผ่นหนึ่งให้เป็นร่องรางเหลี่ยม กับใส่เซาะข้างกระดานอีกแผ่นหนึ่งให้เป็นสันเหลี่ยมยาวไปตามข้างกระดานซึ่งส่วนนี้เรียกว่าลื่น แล้วนำกระดานซึ่งทำร่องรางและลื่น มาวางทอดเคียงกัน จึงอัดกระดานทั้งสองแผ่นให้ลื่นสอดเข้าไปในร่องรางจนริมกระดานทั้งคู่เบียดชิดสนิทและวางอมลื่นแน่น กระดานทั้งสองแผ่นก็จะต่อเข้าด้วยกันเป็นแผ่นเดียว

เข้าลื่น ๒

ก. การเพลาะกระดานสองแผ่นขึ้นไปให้ติดต่อกันเป็นผืน ด้วยวิธีเจาะข้างกระดานแต่ละคู่ ๆ ทั้งสองข้างให้เป็นช่องสี่เหลี่ยมลึกเข้าไปในข้างกระดานประมาณ ๑ นิ้ว รูที่เจาะนี้ต้องทำให้ตรงกัน เมื่อจะเพลาะกระดานจึงเอากระดานมาทอดเคียงกันเป็นคู่ ใช้ลื่นซึ่งทำด้วยไม้ลักษณะเป็นแผ่นแบนหน้าสี่เหลี่ยมขนาดครึ่ง ๑ กับช่องที่เจาะขึ้นไว้บนข้างกระดาน สอดลื่นเข้าไปในช่องข้างกระดานทั้งคู่แล้วอัดกระดานให้เบียดกันจนริมชิดลื่นก็จะติดแน่นอยู่ในช่องทั้งสองข้าง ลื่นนี้จะช่วยยึดกระดานให้ติดกันเป็นผืน

เขี้ยวหมา

น. เครื่องประกอบการเพลาะกระดานตั้งแต่สองแผ่นให้ติดกัน ทำด้วยไม้เนื้อแข็ง หรือไม้ไผ่แก่ ๆ เหล่าให้เป็นท่อนกลม ยาวประมาณ ๒-๔ นิ้ว ตอนปลายทั้งสองข้างเหลาแหลม

เขี้ยวหมานี้ ใช้สำหรับสอดใส่รูซึ่งเจาะไว้ที่ข้างกระดานทั้งคู่ซึ่งต้องการจะเพลาะให้ติดกัน โดยอาศัยเขี้ยวหมาเป็นเครื่องประกอบการยึดแผ่นกระดาน

เขี้ยวหมู

น. เครื่องประกอบการเพลาะกระดานตั้งแต่สองแผ่นให้ติดกัน ลักษณะและวัสดุที่ใช้ทำเขี้ยวหมูนี้ เหมือนกันกับ เขี้ยวหมา แต่ต่างกันที่ขนาดชิ้นส่วนโตและยาวกว่า ประโยชน์ของเขี้ยวหมู ใช้ทำหน้าที่ยึดแผ่นกระดานเช่นเดียวกับ เขี้ยวหมา

- ไซรา น. ระยะ, ช่วง ของหลังคา, ปีกนก, ก้นสาด ที่ยาวยื่นต่อออกไปทางด้านสกัดหัวและท้ายเรือ
- ไซราจั่ว น. ระยะ ช่วงยาวของหลังคาเรือนที่ยื่นพ้นจั่วออกมา ทั้งด้านสกัดหัวและท้ายเรือ ช่วงยาวของหลังคาเรือนส่วนนี้ มิได้ทำหน้าที่ปกเรือนโดยตรง เป็นแต่ไขให้ยาวยื่นออกมาพอกันฝนให้แก่จั่วของเรือนเท่านั้น
- ไซราจันทันเต้า น. ระยะ, ช่วงยาวของปีกนกที่ยื่นออกมาทางด้านหัวและท้ายเรือ โดยมีชื่อหมู่บ้านจันทันของปีกนก

๗

-

๘

- คร้ว น. โรง หรือ เรือนสำหรับเป็นที่ นุงหาอาหาร
- คร่าว น. ตัวไม้ซึ่งทำหน้าที่เป็นโครงรับฝาเรือน หรือ รั้ว
- คร่าวฝา น. ตัวไม้ซึ่งทำหน้าที่เป็นโครงรับฝาเรือน มีสองลักษณะด้วยกันคือ ค่าวยื่น สำหรับตีฝาเกล็ด กับ คราวนอน สำหรับตีฝาสายบัว
- คร่าวรั้ว น. ตัวไม้ซึ่งทำหน้าที่เป็นโครงรับไม้รั้ว คร่าวรั้วมักทำเป็นคราวนอน คือ ตีหัวไม้คร่าวตรึงระหว่างเสา
- คล้า น. ต้นไม้ชนิดหนึ่ง เป็นไม้กอ ลำต้นและใบคล้ายต้นข่า ผิวคล้ายหวาย ผิวที่ลอกออกเป็นเส้นใช้สานเสื่อ เป็นเครื่องผูกมัดตัวไม้ในการคุมเรือนเครื่องผูก คลุ้ม หรือ แหย่ง ก็เรียก
- คอสอง น. ส่วนที่เป็นช่องว่างเหนือปลายฝาอยู่ระหว่างอเสกกับแปหัวเสา ส่วนนี้มักทำเป็นช่องระบายลม
- ค่างคาว น. ตัวไม้ที่แขวนอยู่กับเต้า สำหรับหิ้วโคนจันทันระเบียง

คาน	น. ตัวไม้ซึ่งทำหน้าที่รับตง ในเรือนฝากระดาน
คุมเรือน	ก. การนำเอาตัวไม้ที่ปรุแต่งสำเร็จเป็นส่วน ๆ มาประกอบรวมเข้าด้วยกันเป็นเรือน
เครื่องบน	น. ตัวไม้ต่าง ๆ เช่น ชื่อ แปะ ออกไก่ จันทัน เป็นต้น คุมกันขึ้นเป็นโครงสร้างส่วนหลังคา
เครื่องประตู	น. ดูประตู
เครื่องผูก	น. เรือน หรือ โรง ที่คุมกันขึ้นเป็นหลัง ด้วยวิธีผูกมัดตัวไม้เครื่องเรือนเข้าด้วยกัน ด้วยหวาย คล้า เกาหญ้านาง เป็นต้น
เครื่องเรือน	น. ตัวไม้สำหรับทำเรือน ซึ่งแต่ละตัวได้รับการปรุแต่งพร้อมอยู่แล้วที่จะนำไปคุมกันขึ้นเป็นเรือน
เครื่องสับ	น. เรือนไม้จริงหรือเรือนฝากระดาน ที่คุมกันขึ้นเป็นหลัง ด้วยวิธีเข้าปากไม้ หรือ สับปากไม้

ค

-

ฅ

-

ง

งั่ว	น. ตัวไม้ท่อนสี่เหลี่ยม ยาวประมาณ ๑ ศอกคู้หนึ่ง วางขนานกันที่ก้นหลุม สำหรับรองรับไม้ก่งพัด ซึ่งประกบอยู่ที่ตีนเสาเรือน งั่ว ทำหน้าที่ช่วยพยุงเสาเรือน มิให้กดจมทรุดลงไปจากระดับที่กำหนด
------	---

จ

จุมุกกระได

น. ตัวไม้ส่วนที่เป็นเดือยตรงหัวและท้ายลูกกระได เมื่อสวมเข้ากับแม่กระไดทั้งคู่แล้ว หัวเดือยส่วนนี้เหล็ยยาวยื่นพ้นรูเดือยข้างแม่กระไดออกมาทั้งสองข้าง

จันทัน

น. ตัวไม้ส่วนโครงสร้างของหลังคาเรือน หรือเครื่องบนของเรือน ลักษณะเป็นแผ่นยาว หน้าแคบ ริมด้านบนบดให้อ่อนลงตามส่วนที่นิยมทำทรงหลังคาเรือนทรงไทย และริมด้านที่กล่าวถึงนี้ยังบากทำเป็นปากไม้รูปร่องสี่เหลี่ยมไว้ระยะห่างเท่า ๆ กัน สำหรับรับแปลาน

จันทันปกติทำขึ้นเป็นคู่ ๆ ตัวข้างขวาตัวหนึ่ง กับตัวข้างซ้ายตัวหนึ่ง จันทันทั้งคู่วางพนมปลายแนบติดกับริมใบตั้งซึ่งตั้งขึ้นไปรับไม้เอกไก่อ่ตีนจันทันเหยียดลงไปยันที่เหลี่ยมข้างไม้แปเหลี่ยมหรือแปหัวเสาทั้งสองข้าง และบนหลังชื่อประจำห้องแต่ละตัว

จันทันมีหน้าที่รองรับไม้แปแปลานและกำกับระดับความลาดเอียงของทรงหลังคาเรือนในเรือนเครื่องสับ

จันทันจั่ว

น. ตัวไม้ส่วนโครงสร้างของหลังคาเรือน ใช้ประกอบเป็นกรอบกำกับจั่วทั้งสองข้าง และประกบกับไม้ตีนจั่ว จันทันจั่วมีหน้าที่รับไม้แปแปลาน

จันทันพราง

น. ตัวไม้ส่วนโครงสร้างของหลังคาเรือน ติดตั้งอยู่ระหว่างชื่อประจำห้อง โดยส่วนปลายของจันทันทั้งคู่ยื่นอยู่ที่ใต้ท้องไม้เอกไก่อ่ตีนจันทันเหยียดลงไปยันที่ริมด้านในไม้แปเหลี่ยมทั้งสองข้าง

จันทันพราง มีหน้าที่ช่วยค้ำจุนท้องแปลานมิให้หย่อนตัวลง

จันทันพรางนี้ บางถิ่นเรียกว่า จันทันแขวน

จั่ว

น. แผงรูปสามเหลี่ยม ทำด้วยใบไม้ จาก แผก ไม้กระดานอย่างใดอย่างหนึ่ง ใช้อุดปิดตรงช่องว่างถัดหัวหลังคาเข้ามาทั้งสองด้านสำหรับกันแดด กันฝนสาดเข้าในเรือน หน้าจั่ว ก็เรียก

จั่วเกล็ด

น. แผงไม้รูปสามเหลี่ยม ด้านข้างประกบด้วยไม้จันทันจั่ว ด้านล่างประกบด้วยไม้ตีนจั่ว ตรงกลางแผงจั่วกรุไม้กระดานตีทับเกล็ดตามแนวอนนเต็มหน้าจั่ว

จั่วคั่นครุ

น. แผงไม้รูปสามเหลี่ยม ด้านข้างประกบด้วยไม้จันทัน ด้านล่างประกบด้วยไม้ตีนจั่ว กลางแผงจั่วใส่ไม้ระแนงกันตามแนวนอนเว้นเป็นช่อง ๆ เปิดไว้ให้ลมเดินผ่าน

จั่วคั่นครุนี้ ใช้ตั้งประจำบนหลังช่อประจำห้อง ซึ่งข้างใต้ช่อลงมา มีฝาประจันกันแบ่งห้องในเรือนตั้งอยู่ จั่นคั่นครุมีหน้าที่เป็นแผงกันมิให้คนป็นฝาประจันข้ามไปลงยังอีกห้องหนึ่ง และเพื่อมิให้ภายในเรือนเป็นที่อับลม จึงทำจั่วคั่นครุให้เป็นแผงอย่างโปร่งช่วยให้ถ่ายเทลมไปมาได้ในเรือน

จั่วแสงอาทิตย์

น. แผงไม้รูปสามเหลี่ยม ด้านข้างประกบด้วยไม้จันทัน ด้านล่างประกบด้วยไม้ตีนจั่ว เหนือไม้ตีนจั่วติดแผ่นไม้เป็นรูปครึ่งวงกลมรับใบดั่ง แผงจั่วทั้งสองข้างกรุไม้ระแนงหน้าแบนเป็นรูปคล้ายก้านพัดแผ่ออกไปจากแผ่นไม้รูปครึ่งวงกลม ดูคล้ายรูปอาทิตย์อุทัยแผ่รัศมีออกเป็นสายโดยรอบ

จั่วแสงอาทิตย์นี้ บางแห่งทำเป็นแผงกรุกระดานลูกฟักขึ้นมาชั้นหนึ่ง ก่อนที่จะตั้งแผ่นไม้ครึ่งวงกลม และกรุไม้ระแนงเป็นอย่างรัศมีแผ่ออกไปก็มี

จั่วแสงอาทิตย์ บางแห่งเรียกว่า จั่วอาทิตย์อุทัย

จั่วลูกฟักหน้าพรหม

น. แผงไม้รูปสามเหลี่ยม ด้านข้างประกบด้วยไม้จันทัน ด้านล่างประกบด้วยไม้ตีนจั่ว ตรงกลางเข้าไม้ทำเป็นช่อง ๆ อย่างโครงฝาปกนในช่องแต่ละช่อง ๆ กรุแผ่นกระดานอย่างฝาเรือนแบบลูกฟักปกน เมื่อกรุกระดานปิดหมดทุกช่องแล้ว ดูคล้ายกับม้าที่นำมาตั้งเทินกันขึ้นไปเป็นกองใหญ่อยู่ในรูปสามเหลี่ยม หรือดูคล้ายกับรูปเทวดานั่งแทนลักษณะเช่นนี้เองน่าจะเป็นเหตุให้เรียกจั่วแบบดังกล่าวว่า จั่วหน้าพรหม หรือจั่วลูกฟักหน้าพรหม

จาก

น. เครื่องมุงหลังคาชนิดหนึ่ง ทำขึ้นด้วยใบของต้นจาก ซึ่งขึ้นอยู่ตามป่าชายเลนริมฝั่งน้ำตื้น ๆ โดยนำเอาส่วนใบมาเย็บเข้าเป็นตับ ๆ ใช้สำหรับมุงหลังคา หรือกรุทำเป็นฝาเรือน

จากหลบ

น. เครื่องมุงหลังคาชนิดหนึ่ง ทำด้วยใบจากที่ปลดออกจากต้นจากเป็นคู่ ๆ ใช้มุงครอบไปตามยาวบนสันหลังคาเรือน เพื่อกันฝนมิให้ตกลงในร่องที่สันหลังคา

จำปา

น. เครื่องมือชนิดหนึ่งของช่างปลูกเรือน ทำด้วยไม้ไผ่ยาวประมาณ ๒ ศอก ตรงปลายจักเป็นซี่ ๆ เหลาปลายซี่ให้แหลมแล้วถ่างออกคล้ายกลีบดอกจำปา ใช้สำหรับขุดหลุมเพื่อปักเสาเรือน

จำปารับธรณีบน

น. ไม้ส่วนประกอบร่วมกับกรอบเขตหน้าของประตูและหน้าต่าง ลักษณะเป็นเดือยแบนยาว ส่วนหัวทำเป็นแบนรูปสี่เหลี่ยม ซึ่งมักกะเป็นลายดอกสี่กลีบ ไม้ที่เรียกว่า จำปา นี้ใช้สอดเข้าไปในรูเดือยซึ่งเจาะไว้ที่ตอนบนกรอบเขตหน้า ปลายจำปารอดเลยยื่นออกไปทางด้านหลังเพื่อรับตัวไม้ธรณีบน ซึ่งทำหน้าที่กำกับเดือยหัวบานประตูหรือบานหน้าต่าง กรอบเขตหน้ากรอบหนึ่ง ๆ มีจำปากำกับคู่หนึ่ง

ฉ

ฉาง

น. สถานที่ซึ่งปลูกสร้างขึ้นสำหรับเก็บข้าวหรือเกลือขนาดใหญ่กว่ายุ้ง

ฉางสำหรับเก็บเกลือ ลักษณะรูปทรงคล้ายโรงขนาดใหญ่ สร้างคลุมพื้นดิน มีฝาล้อมอยู่โดยรอบทั้ง ๔ ด้าน ฝาโดยมากนิยมใช้ไม้ไผ่นำมาทำเป็นฝาขัดแตะ หลังคามุงจาก

ฉางสำหรับเก็บข้าวโดยเฉพาะข้าวเปลือก ลักษณะรูปทรงของฉางคล้ายกับเรือนยาว ยกพื้นสูงขึ้นจากระดับผิวดินประมาณ ๒ ศอก เพื่อให้ข้าวที่นำมาเก็บในฉางพ้นไอน้ำขึ้นจากดิน ฝาฉางข้าวมักทำด้วยไม้ไผ่ทำอย่างฝาขัดแตะ หรือทำด้วยฝากระดานก็มี ล้อมรอบฉางทั้ง ๔ ด้าน หลังคามักมุงด้วยจาก

ฉางสำหรับเก็บเกลือและข้าวนี้ มีลักษณะพิเศษซึ่งต่างไปจากโรงหรือเรือนที่คนอาศัย คือ ในฉางมักทำเสาและคร่าวไว้ข้างนอกทำฝายอยู่ในวงเสาทั้ง ๔ ด้าน ผิดจากเรือนหรือโรงซึ่งทำฝาล้อมหุ้มเสาไว้ทั้ง ๔ ด้าน

เฉลียง

น. พื้นของเรือน ส่วนที่ทำเป็นยกพื้นต่อออกไปทางด้านหัว หรือท้ายเรือน ทำหลังคาคลุมกันแดดและฝน แต่ไม่นิยมกันฝา พื้นเฉลียงมักทำลดระดับให้ต่ำกว่าพื้นเรือนประธาน ประมาณศอกหนึ่ง

ฉีก

น. ความเชื่อเกี่ยวกับ ลักษณะ รูปทรง ส่วนสัด ตำหนิ ฯลฯ ของสิ่งต่าง ๆ เช่น ตะปด ไม้คาน คันไถ เรือ เรือน เป็นต้น ซึ่งจะเป็นเหตุให้เกิดผลดีหรือผลร้ายแก่ผู้เป็นเจ้าของ หรือผู้ใช้สิ่งนั้น ๆ

โลกเจาะเสาเรือน

น. การกำหนดส่วนสัดและตำแหน่งที่จะเจาะเสาเรือน ทำให้รู้ทะลุสำหรับสอดรับไม้รอด ให้อยู่ในที่หมายอันเป็นมงคล หรือเป็นผลดีแก่ผู้เป็นเจ้าของเรือนสืบไป

การเจาะเสาเรือนให้ต้องตามโลกแต่โบราณที่นับถือกันอยู่ในภาคกลาง ท่านให้วัดหน้าแวนเสาเป็นเกณฑ์กำหนด หน้าแวนเสา คือขนาดกว้างของหน้าตัดตึนเสา เอาขนาดกว้างของหน้าแวนเสาวัดขึ้นจากตึนเสา ทบขึ้นไปโดยลำดับจนถึงตำแหน่งที่จะเจาะเสา ซึ่งระหว่างการวัดแต่ละทบนี้ ท่านให้ว่า “โลก” ตามไปด้วยดังนี้

“ขุนคลัง (ดี) บานแผนก (ดี) แบกรอด (ดี) ถอดสลัก (ดี) รักพังเพย (ดี) ผะยทวาร (ร้าย) ผจญศัตรู (ร้าย) คูหาสวรรค์ (ดี) กันเสนียด (ดี) เสียดพระภูมิ (ดี)”

การหาโลกเจาะเสาเรือนนี้ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีแบบอย่างต่างออกไปจากการหาโลกในภาคกลาง คือ ท่านให้เอาเส้นตอกมาวัดระยะยาวไปแต่ฝ่าเท้าของผู้เป็นเจ้าของเรือนหลังที่จะปลูกขึ้นนั้น นำไปวัดทบขึ้นไปแต่ตึนเสา จนกระทั่งถึงตำแหน่งที่จะเจาะเสาซึ่งตกโลกที่ดี โดยว่าโลกตามไปดังนี้

“น้ำส่างแก้วออกบ่อไสเย็น	(ดี)
เป็นเข็ญใหญ่เท่าช้าง	(ไม่ดี)
ปลูกห่างผ่อว้วควาย	(ดี)
เย็บถุงลายไสเบี้ยหย่อย	(ดี)
ก้อมก้อยเรือนผี	(ไม่ดี)
เศรษฐีขายลูกเต้า	(ไม่ดี)
เป็นเจ้าของเพิ่มรือซา	(ดี)
เทวดาให้โชคมาก	(ดี)

การหาโลกเจาะเสาเรือน ยังมีวิธีการต่างออกไปอีก โดยเฉพาะภาคเหนือ ท่านให้ถือเอาขนาดหน้ากว้างของไม้รอดเป็นเกณฑ์วัดทบขึ้นไปแต่ตึนเสา จนกระทั่งถึงตำแหน่งที่ได้ส่วนพอดีจะเจาะทำรูสำหรับสอดไม้รอด โดยว่า โลก พร้อมกันไปในขณะที่วัดดังนี้

“สิทธิกิจจัง สิทธิกัมมัง สิทธิระนัง สิทธิลาภัง สิทธิมัจจุ”

ถ้าตกที่ “สิทธิกิจจัง” มักเป็นถ้อยความ อยู่ไม่ค่อยอุ้มจำเราญาติหามิตรหาเพื่อนมิได้เลย

ถ้าตกที่ “สิทธิกัมมัง” มักเจ็บไข้ได้พยาธิมิได้ขาด

ถ้าตกที่ “สิทธิระนัง” พอปานกลาง ร้ายดีเสมอกันแล

ถ้าตกที่ “สิทธิลาภัง” ดีนัก จักมีเดชมิตริ มีมิตรสหายที่ดี ๆ นำ
ลามมาให้มิได้ขาด

ถ้าตกที่ “สิทธิมีจจุ” ไม่ดี พ่อแม่จักได้หนีหายตายจากไปจัก
แตกแห่งพลัดพรากจากกันแล

ข

ช่องกระจก	น. พื้นฝาเรือนทรงไทยประเภทเรือนเครื่องสับ ที่เป็นแผ่นกระดาน รูปสี่เหลี่ยม กรออยู่ในกรอบแม่ฝาเป็นกรอบรูปสี่เหลี่ยม เรียงเป็น แถวอยู่ตอนปลายฝา หรือเรียงเป็นแถวอยู่เหนือขึ้นไปแต่ช่องประตู และช่องหน้าต่าง
ช่องลม	น. ที่ว่างซึ่งทำไว้ระหว่างปลายฝาเรือนหรือปลายฝาท้องกับฝ้าเพดาน สำหรับให้ลมถ่ายเทเข้าออก หรือให้แสงสว่างรอดเข้ามาในเรือนได้บ้าง ปกติช่องลมมิได้ปล่อยให้เป็นที่ว่าง ๆ หรือช่องว่างเปล่า ๆ แต่มักใช้ไม้ แบน ๆ ตีปิดช่องเว้นช่องคล้ายลูกกรง เพื่อกันขโมยปีนเข้าไปในเรือน หรือกรูแผ่นไม้ฉลุทำเป็นลวดลายเว้นช่องไฟในพื้นที่ให้โปร่งคล้ายฉลุไม้ พอให้ลมถ่ายเทเข้าออกและกันขโมยได้ด้วย ก็มี
ชะมบ	น. ไม้ที่ปักขึ้นไว้เป็นเครื่องหมายสำหรับกำหนดเขตที่จะขุดหลุม และปลูกเรือน
ชาน	น. พื้นของเรือน ส่วนที่ทำเป็นยกพื้นต่อออกไปทางด้านข้างหน้า ระเบียง พื้นชานลดต่ำกว่าพื้นระเบียงประมาณ ๑ ศอก ชานเป็นที่โล่ง ไม่ทำหลังคากันแดดหรือฝน นอกชาน ก็เรียก
ชานพัก	น. พื้นของโรงหรือศาลาโถง ที่ทำต่อออกไปทางด้านข้าง ขนาด ยาวเสมอตัวโรงหรือศาลา พื้นชานพักมักทำลดต่ำกว่าระดับพื้นใน ประธานประมาณ ๑ ศอก
ชานแล่นกลาง	น. พื้นของเรือน ส่วนที่ทำเป็นยกพื้นต่อออกไปจากหน้าระเบียง เรือนหลังหนึ่งแล่นไปต่อกับหน้าระเบียงของเรือนอีกหลังหนึ่ง ซึ่ง ปลูกขนานกันหรือเป็นพื้นเรือนที่แล่นอยู่กลางระหว่างระเบียงของ เรือนสองหลัง ซึ่งหันด้านระเบียงเข้าหากัน

- ชานรอบ น. พื้นของโรง หรือ ศาลาโถง ที่ทำต่อออกไปทางด้านสกัดหัวสกัดท้าย และทางด้านข้างทั้งสองข้าง โดยหัวชานแล่นถึงกันทั้ง ๔ ด้าน พื้นชานมักทำลดต่ำกว่าระดับพื้นในประธานคล้ายกันกับชานพัก
- ชานสกัดหัวเรือน น. พื้นของเรือน ส่วนที่ทำเป็นยกพื้นต่อออกไปทางด้านสกัดหัวหรือสกัดท้ายเรือน พื้นชานลดระดับต่ำกว่าพื้นเรือน ไม่ทำหลังคาคลุม
- ชายคา น. ส่วนปลายตอนล่างของหลังคา ที่ยื่นพ้นตัวเรือนออกมา
- เชิงกลอน ๑ น. ตัวไม้ลักษณะเป็นแผ่นแบนยาว ติดเข้ากับปลายเต้า วงเป็นกรอบรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าโดยรอบตัวเรือนประเภทเรือนเครื่องสับ ทำหน้าที่รับเชิงไม้กลอน
- เชิงกลอน ๒ น. ตัวไม้ลักษณะเป็นแผ่นแบนยาว ติดกับปลายสุดตอนล่างของจันทันวงเป็นกรอบโดยรอบตัวเรือนแบบใหม่ เช่น เรือนทรงปั้นหยา เรือนทรงมะนิลา เป็นต้น ทำหน้าที่ปิดช่องว่างปลายชายคาเรือน
- เชิงชาย น. ตัวไม้ลักษณะเป็นแผ่นแบน สำหรับปิดช่องว่างปลายชายคาเรือนแบบใหม่ เช่น เรือนทรงปั้นหยา เรือนทรงมะนิลา เป็นต้น เชิงกลอน ก็เรียก
- เชิงชายรับน้ำ น. ตัวไม้สำหรับปิดช่องว่างปลายชายคาเรือนแบบใหม่ เชิงชายชายรับน้ำ ชายน้ำ ก็เรียก

๗

- ซุ้มประตู น. สิ่งที่ทำขึ้นเป็นส่วนประกอบตอนบนช่องประตูรั้ว หรือประตูชานลักษณะคล้ายหลังคาเรือน ขนาดย่อม เพื่อกั้นแดดกันฝนแก่ประตูรั้วหรือประตูชาน
- ซิ้น น. ตัวไม้โครงสร้างฝาเรือนทรงไทยประเภทเรือนเครื่องผูกใช้ไม้ไผ่ลำเล็ก ๆ หรือไม้ไผ่ขนาดเขื่อง ๆ ฝาซีก สอดขวางเข้ากับลูกตั้ง ซึ่งเป็นโครงสร้างฝาที่ทำหน้าที่เป็นตัวยื่น ส่วนซิ้นทำหน้าที่โครงสร้างฝาในลักษณะตัวนอน เพื่อกันฝนประแสงอ่อน ฝาหอยโข่ง หรือ ฝาขัดแตะ เป็นต้น

เขียว

น. ฝาเรือนแบบหนึ่งคูที่ ฝาเสี้ยว

ณ

-

ญ

-

ฎ

-

ฏ

-

ฐ

-

ฑ

-

ฒ

-

ณ

-

ด

ดั่ง

น. ชื่อเสาในเรือนเครื่องสับ ลักษณะเป็นเสากลม ตั้งอยู่กึ่งกลาง ทางด้านสกัดหัวและท้ายเรือน ตีนเสาไม่ได้ปักลงดินแต่นั่งอยู่บนหลัง รอด ปลายเสาดอนที่สอดรอดรูใต้ท้องช่อเลยขึ้นไปรับอกไก่ ทำเป็น ท่อนแบนหน้าสี่เหลี่ยมและเรียวปลาย เรียกว่า ใบดั่ง ปลายใบดั่ง ทำเป็นเดือยหางนกแซงแซว สำหรับสอดรับท้องอกไก่

ดั่งแขวน

น. ตัวไม้ส่วนประกอบโครงสร้างส่วนหลังคาเรือน ลักษณะเป็น ท่อนแบนหน้าสี่เหลี่ยม ตั้งขึ้นกึ่งกลางบนหลังช่อประจำห้อง ปลายดั่ง แขวนทำเป็นเดือยหางนกแซงแซวสำหรับรับท้องไม้อกไก่ โดยเหตุที่ดั่ง แขวนลักษณะคล้ายใบดั่ง แต่ไม่ได้ต่อโดยตรงขึ้นมาจากเสาดั่ง เป็น แต่แขวนอยู่บนหลังช่อ จึงเรียกว่า ดั่งแขวน

ด้านขวาง	น. ส่วนที่อยู่ทางด้านหัวหรือท้ายเรือ หรือส่วนกว้างของเรือด้านสกัด ก็เรียก
ด้านข้าง	น. ส่วนที่อยู่ระหว่างหัวเรือกับท้ายเรือ หรือส่วนยาวของเรือด้านรี ก็เรียก
ด้านรี	น. ส่วนที่อยู่ระหว่างหัวเรือกับท้ายเรือ หรือส่วนยาวของเรือด้านข้าง ก็เรียก
ด้านสกัด	น. ส่วนที่อยู่ทางด้านหัวหรือท้ายเรือ หรือส่วนกว้างของเรือด้านขวาง ก็เรียก
ดาวเรือง	น. ตาไม้ที่ปรากฏบนเสาเรือ เป็นตาเล็ก ๆ ลักษณะคล้ายนมหนู ปรากฏทั่วไปทั้งลำเสา เสาที่มีตาเช่นนี้ นับถือกันว่าเป็นเสาดี
เด็ยบน	น. ระยะความสูงส่วนตัวเรือ ตั้งแต่หลังรอดขึ้นไปถึงท้องซื่อ
เด็ยล่าง	น. ระยะความสูงส่วนใต้ถุนเรือ ตั้งแต่หลังพื้นดินขึ้นไปถึงหลังรอด
เด็ยหลังคา	น. ระยะความสูงส่วนหลังคา ตั้งแต่ท้องซื่อขึ้นไปถึงหลังไม้อกไก่
เด็ย	น. ส่วนที่ทำให้เป็นแกนยื่นออกมาจากปลายหรือริมตัวไม้ชนิดต่าง ๆ เช่น เด็ยหัวเสา เด็ยปลายพริง เป็นต้น เด็ยใช้สำหรับสอดเข้ากับตัวไม้อื่น
เด็ยเข็น	น. ส่วนที่ทำเป็นแกนรูปหางเหยี่ยวที่ตีใบตั้งแขวน สำหรับสอดและเข็นเข้าไปในร่องรับเด็ยบนหลังซื่อประจำห้อง
เด็ยหน้าต่าง	น. ส่วนที่ทำเป็นแกนกลม ยื่นออกมาจากริมบานหน้าต่าง ทั้งข้างล่างและข้างบน เด็ยนี้สอดลงในรูที่อยู่ใกล้ปลายไม้ธรณีล่างและธรณีบน การเปิดและปิดหน้าต่างอาศัยเด็ยเป็นแกนกำกับการหมุนบานหน้าต่างให้เคลื่อนเปิดหรือปิด

เดือยประตู น. ส่วนที่ทำเป็นแกนกลม ยื่นออกมาจากกริมบานประตูทั้งข้างล่าง และข้างบน เดือยนี้สอดลงในรูที่อยู่ใกล้ปลายไม้ธรณีล่างและธรณีบน การเปิดและปิดประตูอาศัยเดือยเป็นแกนกำกับการหมุนบานประตูให้ เคลื่อนเปิดหรือปิด

เดือยหางแซงแซว น. ส่วนที่ทำเป็นแกนรูปแท่งสี่เหลี่ยม อยู่ระหว่างปากไม้ที่บาก เฉียงลงมาทั้งสองข้าง ลักษณะคล้ายหางนกแซงแซว เดือยลักษณะ เช่นนี้ปรากฏที่ปลายใบดั่ง เป็นต้น

เดือยหางเหยี่ยว น. ส่วนที่ทำเป็นแกนรูปสามเหลี่ยมคล้ายหางเหยี่ยว ต่อกออกไป จากปลายตัวไม้ต่าง ๆ เช่น เดือยหางเหยี่ยวปลายกลอน เป็นต้น

โต๋ น. ชื่อเสาในเรือนเครื่องสับ เป็นเสาไม้กระบอก ตั้งอยู่กึ่งกลาง ทางด้านสกัดหัวและท้ายเรือน ปลายเสาสูงกว่าเสาเรือนต้นอื่น ๆ เสา โต๋ทำหน้าที่รองรับอกไถ

ต

ตง น. ตัวไม้เครื่องเรือน ทำด้วยไม้จริงหน้าสีเหลี่ยมผืนผ้า หรือไม้รวก วางเรียงกันบนหลังคานสำหรับเรือนฝากระดาน หรือวางบนหลัง ราวสำหรับเรือนเครื่องผูก ตงทำหน้าที่รองรับกระดาน หรือฟากที่นำ มาปูเป็นพื้นเรือน

ตริ้นสิงเห น. ชื่อยันต์แบบหนึ่ง ใช้สำหรับเขียนลงบนผ้าผืนรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส พื้นสีแดงหรือสีขาว หรือจารลงบนแผ่นเงิน แผ่นทอง นำมาสวมทับบน หัวเทียนปลายเสาเอก ติดประกับหัวเสาเรือนทั้งสี่มุมเรือนก็มี เชื่อกันว่า กันฟ้าผ่าและกันไฟไหม้ ยันต์นี้เรียกว่า ตริ้นสิงเหหกคุ่ม ก็ว่า

ตอม่อ น. ชื่อเสาชนิดหนึ่ง ทำด้วยไม้จริงและไม้รวกขนาดสั้น เมื่อฝังโคน เสาลงในดินแล้วต้นเสาสูงพื้นดินขึ้นมาไม่มากนัก เสาชนิดนี้ใช้สำหรับ รับรอดในเรือนเครื่องผูก รับรอดชานในเรือนฝากระดาน หรือเรือน เครื่องสับ กับรับรอดแคร่แฝงลอยสำหรับนั่งค้าขายในสมัยก่อน ตอม่อก็

เรียก

ตอก

น. อุปกรณ์ชนิดหนึ่งใช้สำหรับผูกมัดเครื่องมือลงหลังคา เช่น จาก แผลกคา เป็นต้น ตอกทำจากไม้ไผ่ ตัดออกจากลำเป็นปล้อง ๆ จึงผ่าปล้องไม้ทางตั้งออกเป็นซีกเล็ก ๆ นำมาจักตามยาวซีกไม้ออกเป็นเส้นแบนบาง ๆ ตอกเส้นหนึ่ง ๆ กว้างประมาณ ๑/๒ เซนติเมตร ยาวประมาณ ๓๕-๔๐ เซนติเมตร

ตะเข้

น. ไม้สำหรับยึดเสาเรือนให้ทรงตัวตั้งอยู่ได้ หรือสำหรับค้ำยันเสาเรือนให้มั่นคง

ตะเข้ราง

น. ไม้โครงสร้างส่วนเครื่องบน หรือส่วนหลังคาเรือน ตรงที่สันหลังคาเลี้ยวหักเป็นข้อศอก หรือเป็นมุมฉาก ฝืนหลังคาก็จะเหักเข้าไปในเรือน ทำให้แนวหลังคาที่เผชิญกันเป็นหุบลาดลงไป ไม้ตะเข้รางจะทำหน้าที่รองรับแนวหลังคาส่วนที่มาเผชิญกันเป็นแนวลาดดังกล่าว

ตะเข้สัน

น. ไม้โครงสร้างส่วนเครื่องบน หรือส่วนหลังคาเรือน ตรงที่สันหลังคาเลี้ยวหักเป็นข้อศอกหรือเป็นมุมฉาก ฝืนหลังคาก็จะเหักออกมาข้างนอก ทำให้แนวหลังคาที่เผชิญกันเป็นสันนูนขึ้นและเอียงลาดลงมา ไม้ตะเข้สันจะทำหน้าที่ รองรับแนวหลังคาส่วนที่มาเผชิญกันตรงได้สันหลังคาดังกล่าว

ตะปูจิ้น

น. อุปกรณ์ชนิดหนึ่ง มักทำด้วยเหล็ก ลักษณะเป็นแท่งสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก ปลายเรียวแหลม ด้านตรงกันข้ามตีปลายให้งอพับหักเป็นข้อศอกทำเป็นหัวตะปู ตะปูจิ้นนี้มีขนาดยาวตั้งแต่ ๑-๔ นิ้วฟุต สมัยก่อนใช้สำหรับตอกยึดหัวไม้บางตัวในเรือนเครื่องสับ

ตะปลิง

น. อุปกรณ์ชนิดหนึ่ง ทำด้วยเหล็ก ลักษณะเป็นแท่งสี่เหลี่ยมขนาดเล็ก ปลายทั้งสองข้างเรียวแหลมงอหักขึ้นเป็นข้อศอก ตะปลิงนี้ขนาดยาวตั้งแต่ ๓-๖ นิ้วฟุต ใช้ตอกคาบเกี่ยวระหว่างตัวไม้สองตัวให้ติดกัน เช่น ตอกกำกับหัว “รา” ให้แขวนติดกับท้อง “พริง” เป็นต้น

ตะพานหนู

น. ชื่อตัวไม้ส่วนประกอบชายคาเรือน ทำด้วยไม้จริง ลักษณะเป็นแผ่นแบนยาว หน้าแคบ ๆ วางพาดทับหลังไม้ “เชิงกลอน” ในเรือนเครื่องสับ ทำหน้าที่รับชายกระเบื้อง หรือ เครื่องมุงชนิดอื่น

- ด้าย
- น. ลักษณะนาม ใช้เรียกหลังคาทางด้านข้างที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าผืนหนึ่ง ๆ ว่าหลังคาหนึ่งด้าย หรือสองด้าย เป็นต้น เรียกเครื่องมือหลังคา เช่น จาก แปก หล้าคา นำมากรองหรือเรียงลำด้ายเข้าด้วยกันแล้วเย็บเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าผืนหนึ่ง ๆ ว่า จากด้ายหนึ่ง แปกด้ายหนึ่ง เป็นต้น
- ตัวไม้
- น. ไม้ที่ทำขึ้นเป็นส่วนประกอบแต่ละส่วน ๆ ของเรือน ซึ่งได้รับการเตรียมทำขึ้นไว้ให้พร้อมก่อนที่จะลงมือปลูกเรือน หรือ ประกอบเข้าด้วยกันเป็นเรือน, เรียกไม้แต่ละชิ้น แต่ละท่อน ที่ใช้ทำโครงสร้างเรือน
- ตีนฝา
- น. ส่วนที่อยู่ตอนล่างสุดของฝาเรือน ตีนฝาเรือนเครื่องสับมักทำฝาส่วนนี้เป็นตาใหญ่ ๆ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเรียงต่อกัน เรียกว่า ร่องตีน ข้างหรือ ตีนม่าน ก็เรียก
- ตีนกระได
- น. ส่วนปลายตอนล่างสุดของไม้แม่กระไดที่ปักลงกับพื้นดิน
- ตุ๊กตา
- น. ชื่อเสาในเรือนเครื่องสับ ทำด้วยไม้จริง เป็นเสาด้านสี่เหลี่ยมขนาดเล็กสั้น ๆ ใช้เป็นตัวไม้ประกอบโครงสร้างหลังคาแบบ “เครื่องประดู่” โดยที่ตุ๊กตา หรือ เสาตุ๊กตานี้ ตั้งอยู่บนหลังชื่อเป็นคู่ ๆ เพื่อรองรับชื่อคัตที่อยู่เหนือขึ้นไป
- ตุบ
- น. สิ่งปลูกสร้างขนาดเล็ก เป็นที่อยู่อาศัยพอให้คุ้มแดดกันฝนได้ชั่วคราว สำหรับชาวนาหรือชาวไร่ใช้เป็นที่พักแรมเพื่อฝึมนา ฝึาไร่ เป็นต้น มักทำเป็นอย่างเครื่องผูก, หนา ทับ เถียงนา ห้างนา ก็เรียก
- เต้า
- น. แผ่นหินขนาดย่อม ๆ หรือสิ่งที่ทำขึ้นมีลักษณะคล้ายกันสำหรับรองรับตีนเสาเรือน, ตีนเสา ก็เรียก
- เต้า
- น. ตัวไม้แบนยาวหน้าสี่เหลี่ยมผืนผ้า สอดโคนติดกับช่องซึ่งเจาะไว้ที่เสาเรือนตอนใกล้กับปลายเสาแล้วยื่นออกไป ปลายเต้าจะไปรับไม้เชิงกลอนซึ่งวางอยู่โดยรอบชายหลังคาเรือน เต้าติดอยู่ประจำเรือนแต่ละต้น ทั้งที่อยู่ทางด้านข้าง กับด้านหัวและท้ายเรือน

เต้ากระเทย น. ตัวไม้ที่สอดขัดกับเสาดั้ง แล้วยื่นยาวออกมารับเชิงกลอนของ บังสาดที่อยู่ใต้จั่ว ทั้งด้านหัวและท้ายเรือน ซึ่งแต่ละด้านมีเต้ายื่นออกไปจากเสาดั้งด้านละตัว และโดยเหตุที่มีเต้าเพียงลำตัวเดียวเช่นนี้จึง ถูกขนานนามว่า เต้ากระเทย

เต้าราย น. ตัวไม้ที่สอดขัดกับเสาแต่ละต้นซึ่งเรียงเป็นแนวเดียวกันทางด้านข้างเรือน แล้วยื่นปลายไม้ยาวออกมารับเชิงกลอนที่อยู่ใต้ชายคาเรือนทางด้านข้าง โดยเหตุที่เต้าแต่ละตัวยื่นออกมาจากเสาแต่ละต้น ๆ เรียงรายกันตามลำดับอย่างเป็นระเบียบ เต้าชนิดนี้จึงถูกขนานนามว่า เต้าราย

เต้ารวม น. ตัวไม้ที่สอดขัดกับเสาต้นที่อยู่มุมเรือนทั้งสองต้น เต้าชนิดนี้มีประจำเสาละสองตัว ตัวหนึ่งยื่นปลายออกไปทางด้านข้างเรือน ส่วนอีกตัวหนึ่งยื่นปลายออกไปทางหัวหรือท้ายเรือน เพื่อรับเชิงกลอนที่อยู่ใต้ชายคาเรือนทางด้านข้าง กับด้านหัวหรือท้ายเรือน และโดยที่มีเต้าสองตัวสอดขัดรวมอยู่ในเสาเดียวกันเช่นนี้ จึงเรียกว่า เต้ารวม

ตะ น. เรียกรัว หรือ ฝาเรือนเครื่องผูก แบบที่ใช้ไม้ไผ่ไม้รวกผ่าเป็นซีก ๆ นำมาขัดกันเข้าให้เป็นผืนว่า รัวขัดตะ ฝาขัดตะ ก. การขัดซีกไม้ไผ่หรือ ไม้รวกโดยตั้งซีกไม้ขึ้นให้ยื่นเป็นหลัก ใช้ไม้ซีกอีกจำนวนหนึ่ง ขัดขวางไปตามแนวนอนด้วยวิธีการ ๑ ชม ๑ สลับกันไปเป็นลำดับไป

ใต้ถุน น. พื้นที่ภายใต้พื้นเรือนที่ยกพื้นสูงขึ้นจากระดับหน้าดิน ขนาดสูงของใต้ถุนมีขนาดต่าง ๆ กัน เช่น สูงพอคนคลานเข้าไปได้ สูงเสมอคนเดินผ่านเข้าไปได้ เป็นต้น ล่องถุน ก็เรียก

๓

เกาย่านาง น. ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง ขึ้นอยู่ตามพื้นดินทั่วไป ใบใช้ต้มหน่อไม้แก้ รสขื่น เถาใช้ผูกคัมสวนประกอบเรือนเครื่องผูก

เกาหัวด่วน น. ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง ขึ้นอยู่ตามพื้นดินทั่วไป เถาใช้ผูกคัมสวนประกอบเรือนเครื่องผูก

เถาหัวแดง

น. ชื่อไม้เถาชนิดหนึ่ง ขึ้นอยู่ตามพื้นดินทั่วไป เถาใช้ผูกคัมสรวง ประกอบเรือนเครื่องผูก

เถียงนา

น. สิ่งปลูกสร้างขนาดเล็ก เป็นที่อยู่อาศัยพอกันแดดกันฝนได้ชั่วคราว สำหรับชาวนา ชาวไร่ เป็นที่พักแรมเพื่อไถนา ฝ้าไร่ เป็นต้น มักทำเป็นอย่างเครื่องผูก ขน้า ตูบ ทับ ห้างนา ก็เรียก

โถง

ว. เรือนหอ ห้อง เรือน ที่ไม่กันฝาล้อม ปล่อยให้โล่ง ๆ ว่าหอโถง ห้องโถง เรือนโถง

ท

ทนสมุทร

น. คติความเชื่อในการปลูกสร้างบ้านเรือน กล่าวโดยเฉพาะเรื่องที่เป็นข้อห้ามมิให้ทำการปลูกเรือนซึ่งต้องด้วยลักษณะชั่ว เป็นที่อัปมงคลแก่ผู้คนที่อยู่อาศัย ลักษณะของ “ทนสมุทร” ในตำราปลูกเรือนแต่โบราณว่าไว้ดังนี้

๑. ห้ามมิให้ปลูกเรือนค่อมตอ
๒. ห้ามมิให้ปลูกเรือนค่อมต้นไม้
๓. ห้ามมิให้ปลูกเรือนขวางตะวัน
๔. ห้ามมิให้ปลูกเรือนขวางคลอง
๕. ห้ามมิให้ทำเรือนนอกแตก
๖. ห้ามมิให้ทำเรือนเป็น ๓ จั่ว ๔ จั่ว
๗. ห้ามมิให้ทำเรือนแรงกระพือปีก
๘. ห้ามมิให้ทำเรือนมี ๔ ประตู
๙. ห้ามมิให้ทำเรือนมี ๙ หน้าต่าง
๑๐. ห้ามมิให้ทำประตูบ้านตรงกับประตูเรือน
๑๑. ห้ามมิให้ทำบันไดขึ้นคู่
๑๒. ห้ามมิให้ทำบันไดทางทิศตะวันตก
๑๓. ห้ามมิให้ทำซ่อฟ้าวระกาทางหงส์ในเรือนสามัญชน
๑๔. ห้ามมิให้ทำประตูรั้วสองประตู
๑๕. ห้ามมิให้ก่อภูเขาในเรือน หรือก่อลงดินในบ้าน
๑๖. ห้ามมิให้ปลูกเรือนใต้ต้นไม้ใหญ่
๑๗. ห้ามมิให้ปลูกเรือนใกล้วัด
๑๘. ห้ามมิให้รื้อเรือนใหญ่มาทำเรือนเล็ก

๑๙. ห้ามมิให้เอาเรือนสองหลังมารวมกันเป็นหลังเดียว

๒๐. ห้ามมิให้เอาไม้ฟ่าผ่า ไม้ตายยื่นมาทำเรือน

- ทรง
น. กลุ่มก้อนที่มีลักษณะเฉพาะตัว, รูปร่าง หรือ มวลวัตถุที่ได้รับการสร้างสรรค์ด้วยวิธีการทางศิลปะ
- ทรงกรวด
ว. ลักษณะของหลังคาเรือนที่มีขนาดสูงและลาดชัน เรียกหลังคาลักษณะนี้ว่า หลังคาทรงกรวด
- ทรงคฤห
น. ลักษณะของหลังคาเรือนที่เกิดขึ้นด้วยการทำผืนหลังคาให้เหลาดลงไปจากข้างไม้ออกไก่ หรือสันหลังคาเรือนทั้งสองข้าง และมีช่องว่างภายใต้ผืนหลังคาทั้งคู่เป็นรูปสามเหลี่ยม
- ทรงจอมแห
น. ลักษณะของหลังคาเรือน ที่มีรูปทรงเห็นได้ทางหัวหรือท้ายเรือนเหมือน “แห” ที่เขาแขวนกันแหขึ้นไว้ ทั้งตัวแห้อยลงมา แล้วใช้ไม้ถ่างปากแหให้กางออกไป รูปร่างของแหจะเป็นรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่วที่มีเส้นรูปนอกขอบแหลาดลงและผายบานออกทางตอนล่างอย่างอ่อนหวาน
- ทรงจั่ว
น. แบบหลังคาเรือนแบบหนึ่ง มีหลังคาเป็นผืนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเหลาดลงมาจากสันหลังคาทั้งสองข้างเรือน ที่หัวและท้ายช่องใต้หลังคาซึ่งเป็นรูปสามเหลี่ยม มีแผงเข้าไม้เป็นแผ่นรูปสามเหลี่ยม เรียกว่าจั่ว ตั้งขึ้นบนหลังซื่อ กรุ หรือปิดช่องว่างนั้นไว้ทั้งสองด้าน สำหรับกันแดดลมและฝน เรือนแบบนี้ ถือเอาลักษณะของจั่วตั้งเป็นแนวตั้งขึ้นไปเป็นแนวเดียวกับฝาเรือนด้านสกัดหรือด้านหัวและท้ายเรือนเป็นสิ่งกำหนดเรียกแบบเรือนว่า ทรงจั่ว หรือ เรือนทรงจั่ว ก็เรียก
- ทรงจั่วล้ม
น. แบบหลังคาเรือนแบบหนึ่ง ที่ทำผืนหลังคาทางด้านข้างเป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู อย่างฐานกว้างปลายบนสอบ กับทำผืนหลังคาด้านสกัดหัวและท้ายเรือนเป็นรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่วเหลาดลงมาปิดหัวหลังคาด้านข้างทั้งด้าน รูปทรงของหลังคาแบบนี้ดูคล้าย จั่วด้านสกัดล้มปลายเข้ามาหากันทั้งสองข้าง จึงเรียกกันว่า ทรงจั่วล้ม ซึ่งมักใช้ทำหลังคาโรงที่เป็นชนิดเครื่องผูก

- ทรงตัวผู้
- ว. ลักษณะของทรงหลังคาเรือนที่ทำขนาดเทลาดของผืนหลังคาค่อนข้างสูงชัน แต่ไม่ถึงกับขนาดทรงกรวด
- ทรงตัวเมีย
- ว. ลักษณะของทรงหลังคาเรือน ที่ทำขนาดเทลาดของผืนหลังคาเทลาดแต่น้อย หรือใกล้จะเป็นหลังคาลาด
- ทรงปั้นหย่า
- น. แบบหลังคาเรือนแบบหนึ่ง ที่ทำผืนหลังคาเทลาดลงไปจากอกไก่หรือสันหลังคาเรือนทั้ง ๔ ด้าน เมื่อดูผืนหลังคาทางด้านข้าง เป็นรูปสี่เหลี่ยมคางหมู อย่างฐานกว้างปลายบนสอบ ผืนหลังคาด้านสกัดหัวและท้ายเป็นรูปสามเหลี่ยม หลังคาแบบนี้ไม่มีหน้าจั่ว โดยมากเป็นหลังคาสำหรับเรือนฝากระดาน อนึ่ง คำว่า ปั้นหย่าว่าเป็นภาษาเปอร์เซีย หมายถึง ศาสนสถานที่มีหลังคาเป็นแบบดังกล่าวนี้
- ทรงมนิลา
- น. แบบหลังคาเรือนแบบหนึ่ง ที่มีรูปทรงหลังคาล้ายหลังคาทรงปั้นหย่า แต่มีส่วนที่ต่างกันตรงที่ตรงด้านสกัดหัวและท้ายหลังคา ทำจั่วขนาดเล็กตั้งขึ้น แล้วจึงต่อผืนหลังคาออกไปจากตีนจั่วทั้งสองข้าง หลังคาเรือนแบบนี้นิยมทำสำหรับเรือนฝากระดาน ทรงมนิลา หรือทรงมะลิลา ก็เรียก นัยว่าคำนี้มาแต่ MANILA
- ทรงลุ่ม
- น. ลักษณะของสิ่งปลูกสร้างตามคตินิยม ที่ถือชนบนิยมนิยมโดยประเพณี และความงามตามค่านิยมของสังคมแต่อดีตเป็นเกณฑ์กำหนด คือนิยมสร้างเรือนให้ปลายเสาเรือนแต่ละคู่โน้มเอียงเข้าหาศูนย์กลางเรือนเล็กน้อย ทำให้เห็นส่วนกว้างระหว่างตีนเสาเรือนแต่ละคู่ต่างออกจากศูนย์กลางเรือน คตินิยมทำเสาเรือนแต่ละคู่ให้ปลายโน้มเอียงเข้าหากันเช่นนี้ ก็โดยความประสงค์จะให้รับกันกับส่วนหลังคากันสาดที่ยื่นออกไปโดยรอบตัวเรือน มิให้รู้สึกว่หลังคากันสาดที่มองเห็นแต่ละด้านกว้างใหญ่ข่มขนาดตัวเรือนให้เสียความสำคัญไป จึงโน้มเอียงปลายเสาแต่ละคู่เข้าหากันให้ดูคล้ายกับเสาลุ่มเข้าหากัน ซึ่งจะทำให้หลังคากันสาดแต่ละด้านพลอยร่นถอยเข้าหาศูนย์กลางเรือน ดูคล้ายกับว่ากันสาดสั้นเข้าไป แต่ความเป็นจริงมิให้เสียขนาดยาวมาตรฐานกันสาดตามขนาดที่เป็นชนบนิยมนเลย เรือนที่มีลักษณะทรวดทรงดังอธิบายนี้ เรียกว่า ทรงลุ่ม หรือเรือนทรงลุ่ม ทรงสอบ ก็ว่า

ทรงสอบ	น. ดูทรงล้ม
ทวย	น. ตัวไม้เท้าแขนสำหรับรับเต้า หรือ ค้ำยันหลังคากันสาดในเรือนเครื่องสับ หรือ เรือนฝากระดาน ทวยในเรือนบางหลังใช้เหล็กเส้นดัดให้โค้งงอขึ้นไปรับเต้า หรือหลังคากันสาด ก็มี
ทองหลาง	น. ชื่อไม้ยืนต้นชนิดหนึ่ง กิ่งขนาดย่อมนำมาทอนเป็นท่อนเพื่อใช้ปูเรียงที่กันหลุมเพื่อรับโคนเสาเรือน
ทอย	น. ตัวไม้ท่อนกลมขนาดเล็กปลายเรียว ใช้ตอกติดกับตัวไม้โครงสร้างเรือนเครื่องผูก สำหรับเป็นที่ผูกและรั้งตัวไม้แต่ละตัวให้ติดกัน
ทับ	น. สิ่งปลูกสร้างที่ทำขึ้นเป็นที่อยู่อาศัยชั่วคราว มักเป็นสิ่งปลูกสร้างชนิดเครื่องผูก กระจับปี่ กระจับปี่ กระจับปี่ ก็เรียก
ทับหลังประตู	น. ตัวไม้ที่ทอดขวางอยู่เหนือช่องประตู ด้านหลังกรอบเขตหน้าใช้บังคับเดือยบานประตู
ทับหลังหน้าต่าง	น. ตัวไม้ที่ทอดขวางอยู่เหนือช่องหน้าต่าง ด้านหลังกรอบเขตหน้าใช้บังคับเดือยบานหน้าต่าง
ทัพล้มภาวะ	น. ชิ้นส่วนหรือสิ่งที่เป็นส่วนประกอบ ที่จะนำมาคุมกันขึ้นเป็นเรือน
ทำน้ำ	น. ที่สำหรับเทียบเรือ และขึ้นลงริมน้ำ
เท้าแขน	น. ตัวไม้ใช้สำหรับค้ำยันหลังคากันสาด หรือพะที่ต่อออกทางด้านสกัดของเรือน เป็นต้น
เท้าช้าง	น. หลุมสำหรับปักเสาเรือนเครื่องสับ ขุดเป็นหลุมกลม ก้นหลุมกว้างปากหลุมแคบขนาดครี้อ ๆ กับขนาดโคนเสา
โท	น. เสาเรือนต้นที่อยู่ถัดเสาเอก ปกติเรียกว่า เสาโท

- นอกชาน น. พื้นเรือนที่อยู่กลางแจ้ง ต่อกออกไปทางด้านหน้าระเบียงด้านสกัดหัวและท้ายเรือน
- นั่ง ก. อากาที่นำตัวไม้ตัวหนึ่งตั้งขึ้นบนตัวไม้อีกตัวหนึ่ง ซึ่งอยู่ในลักษณะทอดขวางอยู่ เช่น โคนเสาตั้ง ซึ่งปากตีนเสาเป็นปากไม้ขึ้นไว้ นำมาตั้งลงบนหลังรอดตรงย่านกลาง ให้ปากไม้ตีนเสาตั้งอมไม้ ไม้รอดเข้าไว้ ลักษณะของการตั้งเสานี้เรียกว่า นั่ง
- นางราย น. เสาที่ปักขึ้นไปจากพื้นดิน ตั้งรายเป็นแถวริมเรือน สำหรับค้ำยันชายหลังคากันสาดที่มีขนาดกว้างมาก
- นางไม้ น. ฝีมือหญิงบางพวกที่เชื่อกันว่า สิ่งอยู่ตามต้นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ เช่น ต้นตะเคียน เป็นต้น เมื่อไปตัดต้นไม้ใหญ่มาทำเสาเรือน จึงต้องบอกกล่าวขออนุญาตนางไม้เสียก่อน ถ้าไม่บอกนางไม้ อาจโกรธและลงโทษแก่ผู้ตัดต้นไม้ หรือ ผู้ที่นำไม้นั้นมาทำเสาเรือน คติความเชื่อ นางไม้ นี้ มีให้เห็นในบททำขวัญเสาแต่โบราณว่า “ท่านผู้จะสร้างเหย้าเรือน และเคหาที่อาศัย ย่อมไปตัดไม้ ป่าได้ฝ่ายเหนือ นางไม้หลายเหลือ เลือกตรงตัดเอา”

บ

- บง น. ไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง ปล้องค่อนข้างยาว ไม้ผู้มีหนาม เนื้อหนาเหมาะสำหรับนำมาจัก ดอก และทำส่วนประกอบเรือนชนิดเครื่องผูกอย่าง ที่เรียกว่า เรือนฟากไม้บงตงไม้บัว
- บด ก. การทำให้ตัวไม้อ่อนหย่อนลง หรือ ทำให้อ่อนงอนขึ้น เช่น บดไม้ป้อนลมให้ชายอ่อนหย่อนลง เป็นต้น
- บังกะโล น. เรือนชั้นเดียว ยกพื้นค่อนข้างสูง มีระเบียงรอบเรือน หรือสองด้านเป็นอย่างน้อย ชื่อเรือนแบบนี้มาจากภาษาฮินดีว่า บงคูลา หรือ BUNGALOW
- บังชั้น น. ตัวไม้แผ่นแบน กรูปิดช่องว่างได้ชั้นบันไดแต่ละชั้น ๆ

- บังใบ ก. การใส่เซาะริมไม้ให้ลึกลงจากผิวเดิมให้เป็นทางยาวด้วยกบ สำหรับนำมาประกอบทำเป็นวงกบรับประตูและหน้าต่าง, การใส่เซาะริมแผ่นไม้สองแผ่นให้ลึกลงเป็นทางยาวเท่า ๆ กัน แล้วนำมาประกบ ให้เป็นแผ่นเดียวกัน เช่น บังใบบานตู้ บานประตู บานหน้าต่าง เป็นต้น
- บังสาด น. เพิงที่ต่อออกไปจากชายหลังคาเรือนทางด้านข้าง ด้านสกัดหัว และท้ายเรือน กันสาด ก็เรียก
- บังอวจ น. หน้าต่างเรือนเครื่องสับ แบบที่ทำลูกกรงไม้เป็นลูกตั้งเรียงเป็นแถว หรือใช้เหล็กเส้นทำในลักษณะเดียวกันนี้อยู่ด้านนอกใบบาน บัญชร ก็เรียก
- บังอิง น. แผ่นไม้กั้นริมยกพื้นศาลาท่าน้ำ พนัก ก็เรียก
- บัวชายน้ำ น. ลายที่เซาะลอกเป็นลวดบัวไปตามชายไม้เชิงกลอน ชายหลังคา เรือน หรือ หลังคากระเปียง
- บันได น. ที่สำหรับใช้ก้าวขึ้นหรือเหยียบลง ทำเป็นขั้น ๆ เรียงลำดับกันไป โดยที่หัวและท้ายขั้นแต่ละขั้น ๆ ประทับด้วยแม่กระได ทั้งสองข้าง
- บ่า น. ส่วนที่ปากหัวไม้เข้าไปเพื่อให้เหลือส่วนที่เป็นแกนหรือเดือยตั้ง อยู่เช่น บ่าเสา บ่าเดือยปลายเต้า เป็นต้น
- บาก ก. ใช้เครื่องมือมีคม เช่น มีด ขวาน สิ่ว เป็นต้น สับ หรือฟัน ด้วงไม้ ให้เป็นรอย เป็นช่อง เป็นปากไม้เข้าไป
- บานกบ น. กรอบสำหรับประกอบกับประตู และ หน้าต่าง กรอบขีดหน้า วงกบ ก็เรียก
- บานกระทุ้ง น. บานหน้าต่างแบบที่ติดบานพับไว้ข้างบน เวลาเปิดจึงดันขึ้น บานออกไป แล้วใช้ไม้ค้ำบานไว้กับวงกบ หรือใช้ขอสับห้วงที่ติดไว้ ริมหน้าต่างด้านใน เพื่อมิให้บานหน้าต่างหับลงมา

บานเกล็ด

น. บานประตู บานหน้าต่าง แบบที่ใช้ไม้แผ่นแบน ๆ ยาวพอสมควร ไส้ตรงริมให้เพล่งทั้งสองข้าง ทำเป็นส่วนประกอบบานประตู และ บานหน้าต่าง โดยลักษณะเข้าไม้แต่ละแผ่น ๆ ไปตามแนวนอนให้หน้า กว้างเฉียงลงและซ้อนเหลื่อมกันแต่ละแผ่นทั้งบาน ประตูหรือหน้าต่าง กรุบานแบบบานเกล็ดนี้ มักใช้สำหรับเรือนปั้นหยา เรือนมนิลา เป็นต้น นัยว่าช่วยระบายลมได้ดี บานใบปรีอ หรือ ใบปรีอ ก็เรียก

บานพับ

น. อุปกรณ์สำหรับติดบานประตู บานหน้าต่างเข้ากับวงกบ ทำ ด้วยโลหะ ลักษณะเป็นแผ่นแบนยาวสองแผ่น เตะติดต่อกันเข้าด้วย แกนกลมยาวสอดขัดริมแผ่นโลหะทั้งคู่ให้ติดอยู่และพับไปมาได้

บานเพ็ยม

น. ฝาเรือนแบบที่ทำเป็นบาน ๆ แต่ละบานมีขนาดแคบและสูง กรุไม้อย่างเข้าปกคลุมพัก กรุไม้ตอนล่างที่บริเวณครึ่งบนเป็นลูกกรง หรือกรุอย่างบานเกล็ดก็มี

บ้าน

น. บริเวณที่เรือนตั้งอยู่, สิ่งปลูกสร้างสำหรับใช้เป็นที่อยู่อาศัย ชั่วคราว หรือถาวร เช่น บ้านพักร้อน บ้านรับรอง เป็นต้น

เบิกหน้าพรหม

ก. การทำขวัญจ้าว เมื่อเวลาจะยกจ้าวขึ้นติดตั้งเข้ากับเรือน โดยมี ผ้าขาวผ้าแดงรูปสี่เหลี่ยมซ้อนกัน ผูกห้อยไว้ที่หน้าจ้าว และเจิมกระจะ เป็นรูปพรหมลงที่พื้นหน้าจ้าว การเบิกหน้าพรหมเป็นไปเพื่อความสิริมงคลแก่เรือน

เบิกไม้

น. พิธีเซ่นไหว้ผีป่า นางไม้ หรือ รุกขเทวดา ก่อนที่จะตัดไม้ใหญ่ใน ป่า เพื่อนำมาใช้ปลูกเรือน

แบกรอด

น. ตาไม้อยู่ตรงใต้ตำแหน่งที่จะเจาะรู สำหรับร้อยไม้รอด ถือว่า เป็นตำหนิอยู่ในตำแหน่งไม่ดี

ใบตั้ง

น. ไม้ที่ยื่นยาวต่อออกไปจากปลายเสาตั้ง ลักษณะเป็นท่อน สี่เหลี่ยมหน้าแบน ปลายเรียว และทำเป็นเดือยรูปหางนกแซงแซว ใบตั้ง ทำหน้าที่ ค้ำยันนอกไถ่

ใบดาด	น. บานประตู บานหน้าต่าง ซึ่งใช้กระดานรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า แผ่นเดียวทำใบดาดแต่ละบาน
ใบบาน	น. บานประตู บานหน้าต่าง
ใบพลวง	น. ไม้ยืนต้นชนิดหนึ่ง ใบใหญ่ นำมาเย็บเข้าเป็นตับใช้สำหรับมุงหลังคา ตึง หรือ ตองตึง ก็เรียก

ป

ประจัน	น. ชื่อฝากั้นขวางเรือนแบ่งเป็นห้อง ฝาประจัน หรือ ฝาประจำห้อง ก็เรียก
ประตู	น. เครื่องบนส่วนที่เป็นโครงสร้างหลังคา ซึ่งทำด้วยไม้จริงประกอบด้วย ชื่อหลวง เสาตุ๊กตา ชื่อคัต และเสาดั่ง เป็นต้น คุมกันขึ้นเป็นโครงสร้างเพื่อรับแป และอกไก่
ประเด	น. เสาไม้กระบอก สำหรับใช้ทำเสาเรือนเครื่องผูก ปักเป็นคู่ ๆ ลำดับไปตามจำนวนห้องของเรือน ทำหน้าที่รับปลายชื่อแต่ละตัว
ประตู	น. ช่องรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สำหรับใช้เป็นทางเข้าออกบ้านเรือน เป็นต้น มีบานเปิดและปิดประจำ ประตู
ประตูชาน	น. ช่องที่เป็นทางเข้าออก ทำไว้ที่ริมชานด้านใดด้านหนึ่ง ซึ่งตรงกับบันไดที่ทอดลงมาจากริมชาน ประตูชานทั่วไปมักทำหลังคาไว้เหนือช่องประตู เพื่อกันฝนให้แก่บานประตู มิให้ผุเร็ว
ประตูรั้ว	น. ช่องที่เป็นทางเข้าออก ทำไว้ที่รั้วด้านหน้าบ้าน
ประตูเรือน	น. ช่องที่เป็นทางเข้าออก ทำไว้ที่ย่านกลางฝากั้นเรือนด้านที่ติดกับระเบียง ฝาประจันห้อง ฝาเสี้ยว เป็นต้น
ประทุน	น. หลังคาที่มีรูปทรงโค้งคล้ายกาบกล้วย

- ประสัก น. ไม้เนื้อแข็งเหลาทำเป็นหมุด สำหรับตอกตรึงตัวไม้ให้ติดเข้าด้วยกัน ลูกประสัก ก็เรียก
- ปรุงเรือน ก. การนำเอาตัวไม้ ส่วนประกอบส่วนต่าง ๆ ของเรือนมา ประกอบพร้อมเข้าด้วยกันให้สำเร็จเป็นเรือน คุมเรือน ก็ว่า
- ปลายฝา น. ส่วนที่ตอนบนสุดของฝาเรือน ปลายฝาเรือนเครื่องสับมักทำ ฝาส่วนนี้เป็นตาใหญ่ ๆ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเรียงต่อกัน เรียกว่า ช่องกระจก
- ปลูกเรือน ก. การเอาทัพสัมภาระ ตัวไม้ ส่วนประกอบต่าง ๆ มาปรุงร่วมกัน เข้า มีเสาเป็นต้นฝังโคนลงในดิน แล้วทำเป็นเรือนต่อไปจนสำเร็จเพื่อ เป็นที่อยู่อาศัย
- ปลูกเรือนค่อมตอ ก. ข้อห้ามมิให้ปลูกเรือนเช่นนั้น ถือว่าไม่เป็นมงคล
- ปะกน น. ตัวไม้ลูกสกัดฝาเรือนเครื่องสับ ประกอบเข้ากับลูกตั้งสำหรับ เข้ากระดานเป็นฝาเรือน ลูกปะกน ก็เรียก
- ปะกำ น. ตัวไม้ที่บากตรงโคนทำเป็น ๒ ขา สำหรับคาบลงบนหลังตัวไม้ ตัวอื่น เช่น โคนไม้ลูกตั้งฝาหอโขง ตั้งขึ้นโดยขาทั้ง ๒ คาบอยู่บน หลังไม้พริ้ง เป็นต้น
- ปักเต้า น. เครื่องมือสำหรับตีเส้นบรรทัด ทำด้วยไม้ลักษณะคล้ายกล่อง สี่เหลี่ยม ใสหลอดด้ายไว้ข้างใน ปลายด้ายรอดผ่านรูทางด้านหน้า ซึ่งมีกระปุกใส่สีหรือหมึกขวางอยู่ ด้ายจะติดสี เมื่อชักด้ายทาบไปบน พื้นกระดานให้ตึงแล้วติด ด้ายจะตีพื้นทำให้เกิดเป็นเส้นบรรทัด
- ปั้นลม น. ตัวไม้แผ่นยาวคู่หนึ่ง ทอดเฉียงพนมปลายติดกันเป็นมุมแหลม ตอนล่างบดอ่อนงอนขึ้นเล็กน้อยทั้งคู่ ตัวไม้คู่นี้ ติดอยู่ที่สุดหลังคาด้าน สกัดหัวและท้ายเรือน เป็นต้น ทำหน้าที่ปิดและป้องกันลมมิให้ตีเครื่อง มุงปลิวหล่น ปั้นลม ก็ว่า
- ปั้นลมระเบียง น. ตัวไม้แผ่นแบนยาววางตะแคงทอดอยู่ที่ริมผืนหลังคาด้านหัว ระเบียงของเรือนเครื่องผูก สำหรับกันลมตีเครื่องมุง

- ปั้นหย่า น. สิ่งปลูกสร้างบางชนิด หรือ เรือนที่อยู่อาศัยชนิดพื้นชั้นเดียว หรือ ยกพื้นมีใต้ถุน ซึ่งทำหลังคาแบบไม่มีจั่ว ผนังหลังคาเอียงเข้าหาอก โถ้ทั้ง ๔ ด้าน
- ปากกบ น. การเข้าไม้ทำให้เป็นมุม เช่น กรอบเซ็ดหน้าประตู หน้าต่าง เป็นต้น โดยวิธีตัดปลายไม้ทั้ง ๒ ตัวให้เป็นมุมเฉียง ๔๕ องศา จึงประกบเข้าด้วยกันเป็นมุม
- ปากกริว น. การเข้าไม้ทำเป็นมุม เช่น กรอบวงกบ กรอบบานตู้ เป็นต้น โดยวิธีตัดปลายไม้ทั้ง ๒ ตัว ให้เป็นมุมเพียง ๔๕ องศา เข้ามาครึ่งหนึ่งของหน้ากว้าง จึงตัดไม้ให้หักทำมุมตรงยื่นออกในตัวไม้ตัวหนึ่งกับตัดไม้ให้หักทำมุมตรงเข้าไปในตัวไม้อีกตัวหนึ่ง จึงประกบเข้าด้วยกันเป็นมุม
- ปากตะขาบ น. ปากไม้แบบที่ทำเป็นชายยื่นออกเป็นคู่
- ปากไม้ น. รอยปาก สับ หรือ เจาะลงบนตัวไม้ให้เป็นร่องเป็นช่องลึกเข้าไป หรือรูกว้างทะลุได้ เป็นต้น สำหรับตัวไม้อีกตัวหนึ่งที่จะสับ สอด หรือ ประกบกัน
- ป้านลม น. ป้านลม
- ปีกนก น. หลังคากันสาด ส่วนที่ต่อยื่นออกมาทางด้านสกัดหัวและท้าย เรือนจากตีนจั่ว
- ปีกไม้ น. ไม้ที่เลื้อยออกทางด้านข้างต้นซุงแผ่นแรกทั้ง ๔ ซ้าง มักใช้ปีก เป็นรั้วบ้าน
- ปลู น. ขวานชนิดหนึ่ง ที่ทำเป็นบ้องตรงโคนขวานสำหรับสวมเข้ากับ ด้าม ให้คมขวานขนานกับด้ามหรือขวางกับด้ามก็ได้ ใช้สำหรับตัด ถากไม้ เป็นต้น ขวานโยน ก็ว่า
- เปิดใช้ น. ตาที่เป็นตำหนิตรงใกล้โคนเสาเรือน ถือว่าเป็นตำหนิที่ไม่ดี

แป

น. ตัวไม้ส่วนประกอบโครงสร้างของหลังคา ลักษณะเป็นไม้ท่อนยาว หน้าสี่เหลี่ยม วางทอดไปตามยาวของหลังคา โดยประกบลงบนช่อและจันทัน ไม้ตัวนี้ทำหน้าที่รับกลอน ซึ่งเป็นตัวไม้โครงสร้างหลังคาอีกตัวหนึ่ง

แปลาน

น. ตัวไม้ส่วนประกอบโครงสร้างของหลังคา ทำด้วยไม้ท่อนยาวแบน หน้าไม้รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม้ตัวนี้พาดบนจันทัน โดยประกบลงในปากไม้ที่ทำขึ้นบนหลังจันทัน แปลานทำหน้าที่รองรับ “กลอน” อนึ่ง ตัวไม้นี้มีลักษณะแบบคล้ายไม้ประกบหน้าผูกคัมภีร์โบราณจึงเรียกว่า แปลาน

แปวง

น. ตัวไม้ส่วนประกอบโครงสร้างหลังคา ส่วนที่เป็นกันสาดทำด้วยไม้ท่อนยาวแบน หน้าไม้รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ไม้ตัวนี้พาดทับบนหลังจันทันกันสาด ซึ่งต่อให้ยาวยื่นออกไปจากใต้ชายคาเรือน โดยทอดตรงไปตามยาวกันสาดด้านหนึ่ง พอถึงมุมเรือนก็หักเป็นข้อคอกเลี้ยวพาดทับจันทันกันสาดด้านต่อไป จนกระทั่งถึงอีกมุมเรือนก็หักเลี้ยวเป็นข้อคอกแล้วทอดยาวต่อไปจนสุดหัวกันสาด ลักษณะการวางตัวไม้นี้ให้เป็นวงล้อมเรือนอยู่อย่างน้อย ๓ ด้าน จึงมีชื่อว่า แปวง หรือ แปเวียน ก็ว่า ทำหน้าที่รองรับกลอน

แปเวียน

น. ตัวไม้ส่วนประกอบโครงสร้างหลังคา ส่วนที่เป็นกันสาดล้อมรอบสิ่งปลูกสร้างที่ ๔ ด้าน ลักษณะของตัวไม้เหมือนกับแปวง พาดทับบนหลังจันทันกันสาด ทำหน้าที่รองรับกลอน

แปหัวเสา

น. ตัวไม้ส่วนประกอบโครงสร้างหลังคา ทำด้วยไม้ท่อนยาว หน้าไม้รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ไม้ตัวนี้พาดทับประกบลงบนหลังช่อตรงกับตำแหน่งที่หัวช่อวางทับลงบนหัวเสาเรือนแต่ละคู่ที่เรียงลำดับกันไป ตามขนาดยาวของเรือน แปตัวนี้จะทอดขนานไปกับด้านยาวของเรือน ทำหน้าที่กำกับแนวเสาเรือนทางด้านข้างให้เป็นแนวตรงกัน กับรับตีนจันทันและรองรับกลอน อนึ่งด้วยเหตุเรือนด้านข้างอาศัยแปหัวเสาเป็นเครื่องกำกับแนว จึงเรียกเรือนด้านนี้ว่า “ด้านแป” และโดยที่แปตัวนี้วางพาดทับช่ออยู่ตรงกับหัวเสาเรือน จึงเรียกว่า แปหัวเสา

แปเหลี่ยม

น. ตัวไม้ส่วนประกอบโครงสร้างหลังคา ทำด้วยไม้ท่อนยาว หน้า

ไม่เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส พาดทับบนหัวชื่อ แล้วทอดไปตามยาวของ
เรือน แปะหัวเสา ก็ว่า

แป้นเกล็ด

น. เครื่องมุงหลังคา ทำด้วยไม้ตัดซอยเป็นแผ่นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า
มีเดือยไม้อยู่ข้างใต้ไถลปลายแผ่นไม้ สำหรับเกาะเกี่ยวไม้ระแนง

โป่งไจ้

น. ส่วนที่ต่อออกไปทางด้านสกัดหัวหรือท้ายเรือน ยกพื้นขึ้นสูง
เสมอพื้นระเบียง ทำหลังคาผืนกว้างเอียงลาดลงมาจากตีนจั่ว ตอน
หน้าต่อเข้ากับหัวหลังคาระเบียง สำหรับกันแดดและกันฝน มีประตู
เป็นทางเข้าออกต่อกับหัวระเบียง, โป่งไจ้ ก็ว่า

โปรงฟ้า

น. เสาที่มีรูตั้งแต่ต้นไปจนกระทั่งปลายเสา ถือว่าเป็นเสาที่มี
ลักษณะดี เหมาะแก่การนำมาทำเสาเรือน ในบททำขวัญเสาของเก่า
กล่าวถึงเสาชนิดนี้ว่า “ท่านผู้รู้ดูหมาย” จำเพาะเหมาะดู ดาวเรื่อง
โปรงฟ้า ต้องตำราเอกโท คูใดใหญ่โต เขาเป็นเสาแรกเสาขวัญ”

ผ

ผนัง

น. ผาของสิ่งปลูกสร้างชนิดที่ก่ออิฐถือปูน

ผ้ง

น. พื้นที่ใช้ไม้ตีเป็นกรอบ หรือทำเส้นล้อมไว้เพื่อกำหนดขอบ
เขตขนาดกว้างยาว และตำแหน่งที่จะขุดหลุม สำหรับลงเสาปลูกเรือน

ผึ่ง

น. เครื่องมือชนิดหนึ่ง ใช้สำหรับถากไม้ ตัวผึ่งทำด้วยเหล็ก
ลักษณะคล้ายจอบ มีด้ามทำด้วยไม้

ผูก

ก. การใช้เชือก หวาย ตอก เป็นต้น พัน มัด แล้วสอดคล้องกันให้
เป็นเงื่อนติดกันเพื่อผูกพันหรือผูกมัดสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือสองสิ่งเข้าด้วยกัน
เช่น ผูกตงให้ติดกับคาน ในเรือนเครื่องผูกเป็นต้น

ผ่าง

น. สิ่งที่มีลักษณะเป็นแผ่นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เป็นต้น สานด้วยไม้
รวก ใช้สำหรับทำฝาเรือน ฝาห้องกันบังแดดและฝน เป็นต้น

ผ่างทับหลังคา

น. ไม้รวกสานขัดกันเป็นตารางรูปสี่เหลี่ยม เป็นแผ่นขนาดใหญ่

สำหรับทับบนหลังคาที่มุงด้วยจาก ใบตองตึง เป็นต้น เพื่อกันลมตี
เครื่องมุงตลบขึ้น

ฝ

ฝักมะขาม

น. ตัวไม้ที่ทำเป็นรูปงอโค้งคล้ายฝักมะขาม ประกบติดกับเสาเรือน
ระดับเดียวกับหลังรอด สำหรับรองรับหัวกระดานพื้นเรือนแผ่นริมสุด
ซึ่งกระดานแผ่นนี้ปูอยู่ระหว่างเสาเรือนทางด้านข้างแต่ละช่วงเสา

ฝา

น. สิ่งที่ทำขึ้นกันล้อมด้านนอก หรือกันแบ่งพื้นที่ภายในเรือนเป็น
ห้อง

ฝากระดาน

น. เรือนชนิดที่ปลูกด้วยไม้จริง หรือเรือนเครื่องสับ เรียกว่าเรือน
ฝากระดาน

ฝาเกล็ด

น. ฝาเรือนที่ใช้แผ่นกระดานตีปิดตามแนวนอนติดกับไม้คร่าว โดย
วางแผ่นกระดานแผ่นที่ถัดขึ้นไปให้เหลื่อมลงมาทับริมบนของกระดาน
แผ่นล่างและทำเช่นนี้ลำดับขึ้นไปจนสุดที่ปลายฝาและเมื่อตีฝาเต็ม
ด้านแล้วจะเห็นแผ่นกระดานเกยกันเป็นลำดับลงมา คล้ายเกล็ดปลา
ซ้อนทับกัน

ฝาขัดแตะ

น. ฝาเรือนที่ใช้ไม้ไผ่ หรือ ไม้รวกผ่าซีกทำเป็นโครงสร้างฝาดตาม
แนวนอน ไม้ระยะห่างกันพอสมควร แล้วใช้ซีกไม้ไผ่หรือไม้รวก ทำ
เป็นลูกตั้งกรูฝาดด้วยวิธีสอดไม้ลูกตั้งขัดกับไม้ซีกที่ทำเป็นโครงสร้างตาม
แนวนอนโดยขัดขึ้นลงสลับกันไปจนเต็มขนาดกว้างของช่วงฝา ฝาขัด
แตะนี้เป็นฝาโปร่ง อากาศถ่ายเทผ่านสะดวก จึงนิยมทำเป็นฝาเรือนครัว

ฝาเข้าลิ้น

น. ฝาเรือนที่ใช้แผ่นกระดานไสเซาะริมด้านข้างให้เป็นร่องไปตามยาว
ข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งไสทำเป็นลิ้นยกเป็นแนวไปตามยาวข้างกระดาน
เช่นเดียวกัน แผ่นกระดานนี้ตีปิดตามแนวตั้งติดกับคร่าว ซึ่งวางรับอยู่ใน
แนวนอนทางด้านหลัง กระดานแผ่นถัดไปนำมาตั้งให้ชิดแล้วอัดลิ้นเข้า
ประกบลงในรางที่อยู่ด้านข้างของกระดานแผ่นแรกให้สนิทจนริม
กระดานทั้งสองแผ่นแนบชิดเกือบเป็นเนื้อเดียวกันเป็นเช่นนี้ลำดับไป
จนสุดระยะที่ต้องการกันฝา ฝาเข้าลิ้นนี้นิยมใช้ทำเป็นฝาภายนอก
เรือนแพ

ฝาปะกน

น. ฝาเรือนที่มีลักษณะเป็นแผงรูปสี่เหลี่ยม ทำด้วยไม้จริง โดยใช้กระดานแผ่นเล็ก ๆ รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากรุในแนวตั้งอยู่ในช่องระหว่างโครงฝาซึ่งประกอบด้วยตัวไม้ลูกตั้ง ตั้งเป็นแถวและตัวไม้ลูกปะกน หรือลูกนอนวางขวางอยู่ในช่องระหว่างไม้ลูกตั้งแต่ละตัวอย่างสลับหว่างกัน มีตัวไม้แม่ฝา ๔ ตัวเป็นกรอบล้อมทั้ง ๔ ด้าน ฝาปะกนเป็นที่นิยม โดยเฉพาะทำเป็นฝาเรือนเครื่องสับ หรือเรือนฝากระดาน

ฝาปะกนเจียด

น. ฝาเรือนเครื่องสับ มีลักษณะส่วนรวมเหมือนกันกับฝาปะกน แต่มีลักษณะส่วนปลีกย่อยต่างกันคือ แผ่นกระดานรูปสี่เหลี่ยมที่ใช้กรุเป็นฝาในช่องโครงฟาระหว่างลูกตั้งกับลูกปะกนนั้น ได้รับการไสริมแผ่นกระดานให้เพลลงทั้ง ๔ ด้าน เมื่อใช้กรุเข้าในช่องระหว่างโครงฝา จะทำให้เห็นพื้นที่กลางแผ่นกระดานนูนสูง ส่วนริมกระดานลาดลงทั้ง ๔ ด้าน

ฝาประจัน

น. ฝาเรือน ที่กั้นขวางกลางเรือนเพื่อแบ่งพื้นที่ในเรือนเป็นห้อง มักทำช่องประตูไว้ที่ย่านกลางฝา

ฝาประจำห้อง

น. ฝาเรือนที่กั้นอยู่ระหว่างช่องเสาเรือนแต่ละช่อง ๆ ลำดับกันไปทางด้านข้างตัวเรือน

ฝาฟาก

น. ฝาเรือนที่ใช้ไม้ไผ่หรือไม้รวก สับเป็นฟากนำมากรุเป็นฝาเรือน โดยตั้งผืนฟากในแนวตั้ง ผู้รั้งให้ติดกับคร่าวซึ่งทอดเป็นแนวนอนอยู่ด้านใน และมีไม้กระหนาบตามแนวคร่าวอยู่ทางด้านนอก ช่วยพยุงและกำกับฝาให้ทรงตัวอยู่ได้ ฝาฟากนิยมใช้เป็นฝาเรือนเครื่องผูก

ฝาเพี้ยม

น. ฝาเรือนที่ทำเป็นบานแคบและสูง กรุเป็นฝาหลายบานต่อ ๆ กันไปตามขนาดกว้างหรือยาวของห้อง ฝาชนิดนี้มีทั้งแบบกรุแผ่นกระดานเป็นลูกฟักฝา ๓ ตอนในบานเดียวกัน หรือแบบกรุแผ่นกระดานลูกฟักฝาสองตอนล่าง ตอนบนกรุเป็นบานเกร็ดก็มี

ฝาแม่หม้าย

น. ฝาเรือนเครื่องสับ ทำเป็นปีกออกมาจากแนวเสาประมาณข้างละศอกหนึ่ง ยื่นขึ้นไปต่อกับส่วนช่องกระจกตอนปลายฝา ช่วงกลาง

ระหว่างปีกฝ้ายทั้งสองข้างเว้นเป็นช่องกว้างและสูง ฝ้ายแม่หม้ายใช้เป็น ฝ้ายด้านข้างตัวเรือนด้านที่ออกไปสู่ระเบียบ

ฝ้ายลำแพน

น. ฝ้ายเรือนที่กรุดด้วยตอกปั่นสานเป็นแผ่นสี่เหลี่ยม ฝ้ายเสื้อลำแพน ก็เรียก

ฝ้ายลูกปัก

น. ฝ้ายเรือนที่ใช้ไม้จริงเข้าไม้ทำเป็นฝ้าย ลักษณะคล้ายกับฝ้ายปะกน แต่ช่องฝ้ายระหว่างลูกตั้งกว้างกว่า และลูกปะกนซึ่งทอดขวางอยู่ ระหว่างช่องห่างของลูกตั้งจะอยู่ในแนวเดียวกันทุกช่อง ตัวแผ่น กระดานที่จะกรุดทำเป็นฝ้าย มักใส่ข้างกระดานให้เพล้งทั้ง ๔ ด้าน ส่วน พื้นที่อยู่ตรงกลางแผ่นเป็นรูปสี่เหลี่ยมมุมขึ้นนั้นเขาจะกรุดทำเป็นลวด ๒ ชั้นโดยรอบทั้ง ๔ ด้าน โดยเฉพาะตรงมุมทำให้เข้าไปอย่างปากปลิง

ฝ้ายสอด

น. ฝ้ายเรือนที่มีลักษณะคล้ายฝ้ายหอยโข่ง แต่ใช้ใบตาลสอดลง ระหว่างช่องลูกฝ้ายแทนใบจาก ฝ้ายชนิดนี้ใช้เป็นฝ้ายเรือนเครื่องผูกในบาง ถิ่น

ฝ้ายสายบัว

น. ฝ้ายเรือนเครื่องสับหรือเรือนฝ้ายกระดาน มีลักษณะคล้ายกับฝ้าย ปะกน แต่มีที่ต่างกันคือ มีแต่ตัวไม้ลูกตั้ง ไม่มีตัวไม้ลูกนอนหรือลูกปะ กนขวางอยู่ระหว่างช่องว่างลูกตั้งแต่ละตัว ส่วนแผ่นกระดานกรุดฝ้ายเป็น แผ่นแบนยาวขนาดกว้างกว่าลูกตั้งเล็กน้อย แต่ความสูงขนาดเดียวกับ ลูกตั้ง ฝ้ายแบบนี้เมื่อเข้าไม้เป็นฝ้ายทั้งแผงแล้ว จะเห็นทั้งไม้ฝ้ายและไม้ลูก ตั้งเรียงสลับกันเป็นสาย ๆ ในพื้นฝ้าย จึงเรียกกันว่า ฝ้ายสายบัว-

ฝ้ายสำหรับรด

น. ฝ้ายเรือนเครื่องสับ หรือ เรือนฝ้ายกระดาน ลักษณะโครงสร้างฝ้าย คล้ายกับฝ้ายสายบัว คือมีตัวไม้ลูกตั้งเป็นหลัก มีลูกปะกนหรือลูกนอน ขัดขวางระหว่างลูกตั้งแต่ละตัว ๆ โดยวางในแนวเดียวกัน ลำดับขึ้นไป แต่ตีฝ้ายจนกระทั่งปลายฝ้าย กับเว้นช่องว่างระหว่างลูกปะกนแต่ละตัว ให้ห่างกันพอประมาณ ด้านในกรุดด้วยใบจาก ใบเตย ใบตาล อย่างใด อย่างหนึ่ง แล้วใช้ไม้รวกเรียกเป็นซี่เล็ก ๆ เหลาหัวและท้ายให้แหลม เรียกว่า เข็ม สอดขัดกับลูกตั้งทั้งคู่ในแนวเดียวกับลูกปะกน เพื่อขัด วัสดุที่กรุดทำเป็นฝ้ายให้แนบติดแน่นกับหลังลูกปะกน ฝ้ายสำหรับรดนี้บาง ถิ่นถิ่นเรียกว่า ฝ้ายกระแซงอ่อน

- ฝาเสี้ยว
น. ฝาที่ทำขึ้นปิดตรงด้านสกัดหัวและท้ายระเบียง ลักษณะทั่วไป คล้ายฝาประจำห้อง แต่ปลายฝาเฉียงลงไปจากหัวฝาดอนใน รับกับ แนวลาดเทของหลังคาระเบียง
- ฝาย่อยโข่ง
น. ฝาเรือนแบบหนึ่ง สำหรับเรือนเครื่องผูก โครงสร้างฝายทำด้วย ไม้รวกประกบกันเป็นกรอบรูปสี่เหลี่ยม เรียกว่า แม่ฝาย กับมีตัวไม้ตั้ง ขึ้นบนหลังไม้แม่ฝายตัวล่างยื่นขึ้นไปยันท้องไม้แม่ฝายตัวบนตัวไม้นี้เรียกว่า ลูกฝาย ทำหน้าที่คล้ายไม้คร่าวตั้งเรียงรายกันไปในระหว่างกรอบแม่ฝาย เว้นระยะว่างห่างกันพอสมควร ด้านหลังลูกฝายแต่ละตัวจะเป็นช่อง คล้ายปากฝายย่อยให้ทะลุถึงกันทั้งสองข้าง ช่องนี้เจาะเรียงลำดับขึ้นไป โดยเว้นระยะให้ห่างกันประมาณ ๑ คืบ สำหรับสอดร้อยไม้เข็นผ่านลูก ฝายแต่ละตัวไปตามแนวนอน ด้านในโครงฝานี้กรุด้วยใบจากโดยใช้ไม้ร วกเรียกว่า เป็นซี่เล็ก ๆ เหลาหัวและท้ายให้แหลม เรียกว่า เข็ม สอดขัด กับช่องลูกฝายทั้งสองข้าง เพื่อประกบใบจากที่กรุเป็นฝาให้แนบแน่นกับ ไม้เข็น
- ฝายุ่มกลอง
น. ฝาเรือนที่ทำขึ้นปิดตรงด้านสกัดหัวและท้ายเรือน ฝายุ่มกลอง สำหรับเรือนเครื่องสับมักทำฝายเป็นสองกระเบาะวางเรียงต่อกันบนพริ้ง ให้ริมฝาด้านในชนกันตรงกึ่งกลางเสาดัง ฝายุดหน้ากลอง ก็ว่า
- ฝา
น. สิ่งที่กรุปิดอยู่ใต้หลังคา เพดาน หรือใต้ตง
- ฝาไซราจั่ว
น. สิ่งที่กรุปิดอยู่ใต้หลังคาส่วนที่ยื่นออกมาสองข้างจั่ว
- ฝาก
ก. การอาศัยโครงสร้างหลักของส่วนอื่นช่วยรองรับ หรือพยุงตัวไม้ที่ ต้องการเชื่อมต่อเข้าด้วยกันกับโครงสร้างหลัก ตัวอย่างเช่น รอดของ ระเบียงสอดฝากเข้ากับเสาเรือน รอดชานสอดฝากเข้ากับเสาระเบียง เป็นต้น
- แฝก
น. ไม้ล้มลุกชนิดหนึ่ง ใบใช้มุงหลังคา โดยนำมากรองเข้าเป็นตับ อย่างตบจาก

พ

- พนักชาน น. สิ่งที่ทำขึ้นตรงริมชานเรือน สำหรับกันตกชาน หรือใช้พิง เช่น พนักลูกทรง พนักลูกพักปะกน เป็นต้น
- พริ้ง น. ตัวไม้ที่เป็นกระดานแผ่นยาวและหนาพอสมควรจำนวน ๔ แผ่น ประกอบเข้าด้วยกันเป็นกรอบสี่เหลี่ยมผืนผ้า ล้อมรอบตัวเรือน โดยนั่งอยู่บนหัวรอดแต่ละตัว ทำหน้าที่กำกับแนวเสาเรือนและรองรับตีนฝาแต่ละด้าน พริ้งเป็นส่วนประกอบสำคัญสำหรับเรือนเครื่องสับ ตัวไม้ที่มีลักษณะคล้ายพริ้งนี้ ในเรือนเครื่องผูก เรียกว่า ไม้แม่เตาไฟ
- พริ้งระเบียง น. ตัวไม้กระดานแผ่นยาวและหนา จำนวน ๓ แผ่นประกอบเข้าด้วยกันวงล้อมด้านหน้าและด้านข้างระเบียงโดยนั่งอยู่บนหัวรอดระเบียง ทำหน้าที่กำกับแนวเสาระเบียงและรองรับฝาลើวปิดหัวระเบียงทั้งสองข้าง
- พะ น. หลังคาที่ต่อออกไปจากด้านสกัดหัวหรือท้ายของเรือน ลักษณะเป็นผืนสี่เหลี่ยมแผ่เตลาดลงมา พะเพิง ก็ว่า
- พะเพิง น. หลังคาที่ต่อออกไปจากด้านสกัดหัวหรือท้ายของเรือน ลักษณะเป็นผืนสี่เหลี่ยมแผ่เตลาดลงมา พะ ก็ว่า
- พะไล น. พื้นเรือนซึ่งต่อออกจากด้านสกัดหัวหรือท้ายเรือน แล้วทำหลังคาวางพะ หรือ พะเพิงขึ้นบังแดดกันฝน แต่ไม่กั้นฝาปล่อยให้โล่งโถง สำหรับใช้เป็นที่นั่งเล่น หรือใช้ประโยชน์อื่น ๆ พะไล ก็ว่า
- พาดบันได ก. คติความเชื่อในการพาดบันไดสำหรับขึ้นลงเรือนว่าจะเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ผู้เป็นเจ้าของเรือนหรือผู้อยู่อาศัยในเรือนนั้น ซึ่งตำราพาดบันไดแต่โบราณว่าไว้ดังนี้
“เมื่อจะขึ้นเรือนใหม่ ให้ดูตำราพาดกะไดดังนี้ ถ้าพาดกะไดทิศอุดร เป็นกะไดพ่อค้าพานิชตินัก ถ้าพาดทิศทักษิณ เป็นกะไดอำมาตย์ราชมนตรีตินัก ถ้าพาดทิศบูรพา เป็นกะไดพระเจ้าดินนักร ถ้าพาดทิศ ประจัน เป็นกะไดตายไม่ดี”

พาลี	น. คูพะไล
พื้นกระดาน	น. ที่อยู่บนเรือนซึ่งปูด้วยแผ่นกระดานหลาย ๆ แผ่นเรียงให้ชิดติดกันไปบนหลังรอด หรือ หลังตง ถ้าอยู่ในเรือนเรียกว่า พื้นเรือน
พื้นเฉลียง	น. พื้นที่อยู่ต่อออกไปทางด้านมุมของตัวเรือน มีหลังคาปกบังแดดกันฝน
พื้นชาน	น. พื้นที่อยู่ต่อออกไปทางด้านหน้าระเบียงเป็นที่กลางแจ้ง นอกชานก็ว่า
พื้นฟาก	น. พื้นเรือนที่ปูด้วยฟาก ซึ่งทำด้วยไม้รวกทุบให้เข้าแล้วผ่าออกแผ่ให้เป็นแผ่นปูดอ ๆ กันไปบนหลังตงจนเต็มตัวเรือน
พื้นฟากฝาसान	น. เรือนเครื่องผูกแบบหนึ่ง พื้นเรือนปูด้วยฟาก ฝาเรือนกันด้วยลำแพน เป็นต้น
พื้นระเบียง	น. พื้นที่อยู่ต่อออกไปทางด้านข้างของตัวเรือน ซึ่งมีหลังคาปกบังแดดและกันฝน
พื้นลูกระนาด	น. พื้นที่ปูด้วยไม้ซีก เช่น ไม้เฒ่า ไม้หมาก ไม้เหลาชะโอน เป็นต้น โดยปูซีกไม้ชนิดใดชนิดหนึ่งทับบนหลังรอด หรือหลังตง เรียงลำดับกันไปคล้ายระนาด เว้นแนวระหว่างซีกไม้แต่ละซีกเล็กน้อย สำหรับผูกรั้งให้ติดแน่นกับรอด หรือ ตง
พุก	น. ไม้ที่ทำเสริมขึ้นสำหรับรองรับตัวไม้อื่น ๆ เช่น พุกรับชั้นบันได พุกรองตง เป็นต้น
เพดาน	น. พื้นที่ว่างที่อยู่เหนือห้อง หรือใต้หลังคาเรือน
เพิง	น. สิ่งปลูกสร้างที่ทำเสาขึ้นไปรับหลังคาอย่างน้อย ๔ ต้น ทำหลังคาเป็นแผงรูปสี่เหลี่ยมพอเป็นที่คุ้มแดดกันฝนตามสมควร ตอนหน้ายกสูงแล้วเหลาดลงไปทางตอนหลัง

เพิงขนนาง

น. สิ่งปลูกสร้างที่มีลักษณะเช่นเดียวกับเพิง แต่มีบังสาดต่อออกมาข้างหน้าเพิง กับมีไม้ค้ำยันบังสาด ที่เรียกว่า ขนนาง

เพิงหน้าถ้ำ

น. เครื่องกันแดดกันฝน มีลักษณะเป็นแผงรูปสี่เหลี่ยม โดยการนำใบเตย ใบจาก หรือลำแพน มาเข้ากรอบไม้ แล้วประกบด้วยซีกไม้รวก ขัดกันเป็นตารางให้มั่นคงแขวนไว้ที่หน้าแพ หน้าระเบียบ เมื่อต้องการกันแดด ก็ใช้ไม้ค้ำให้เปิดเล็กขึ้น ถ้าหมดเวลาที่จะใช้ก็ถอดไม้ค้ำออก หับแผงลงมาปิดหน้าแพ หรือระเบียบ เพิงแบบนี้คล้ายกับฝาถ้ำไม้สมัยก่อน จึงเรียกกันว่า เพิงหน้าถ้ำ

แพ

น. ไม้หรือไม้ไผ่ที่นำมามัดรวมเข้าด้วยกันเป็นตับหรือหลายตับซ้อนกัน เอาลงน้ำแล้วลอยอยู่ได้ เรียกสิ่งปลูกสร้างที่ตั้งอยู่บนแพสำหรับอาศัยอยู่หรือค้าขายว่า แพ หรือ เรือนแพ ก็ว่า

พ

ฟาก

น. ไม้รวกทุบให้ซ้าแล้วผ่าออกแผ่ให้เป็นแผ่นใช้สำหรับปูทำพื้นเรือนกันเป็นฝาเรือน เป็นต้น

เพ็ญ

น. ฝาที่ทำเป็นบานแคบและสูงเรียงต่อ ๆ กันหลายบาน มักทำอย่างพับได้เมื่อต้องการเปิดฝาให้โล่ง

ภ

-

ม

มอบ ๑

น. ตัวไม้แผ่นแบนยาวหน้าแคบ ริมแผ่นข้างหนึ่งลอกเป็นลวดบัวใช้สำหรับตีทับเป็นแนวตรงริมฝาเพดาน ที่จับกับปลายฝา หรือตีทับเป็นแนวไปตามตีนฝา

มอบ ๒

ก. การหุ้ม, ตีทับ เป็นแนวไปตามริม หรือขอบ เช่น มอบตีนฝา

มะหวด

น. ลูกทรงแบนหนึ่ง ลักษณะเป็นปล้องกลม ๆ เรียงต่อกันขึ้นไปในแต่ละลูก

พื้นฐานซึ่งอยู่ต่ำลงไปทีเรียกว่า ล่องแมวชาน สำหรับกันคนปีนรอดจากใต้ถุนขึ้นมาบนเรือน

ไม้ข่มหลังกลอน

น. ไม้สำหรับกระหนาบหลังกลอน บนโครงสร้างหลังคาเรือนเครื่องผูก ทำด้วยไม้รวกผ่าซีกขนาดยาวเสมอกับไม้เอกไก่ วางทอดทับบนหลังกลอนแต่ละตัว โดยขนานเป็นแนวเดียวกับ แปลาน แป้วเสา และ แป้วเชิงชาย ตรงที่ไม้ข่มหลังกลอนทับกลอน ใช้หวายพันและสอดลงไปผูกรัดกับแป เพื่อให้ตัวไม้ตัวนี้แนบกระชับกับหลังกลอน ทำหน้าที่บังคับกลอนมิให้รวน ไม้ขนอนแนบ ก็เรียก

ไม้ข่มหัวกลอน

น. ไม้ที่มีขนาดยาวเสมอกับอกไก่ หรือ กบพู่ วางพาดอยู่ระหว่างหัวกลอนแต่ละคู่ ๆ ที่ไขว้กันเป็นอย่างขานหมา หรือไขว้เป็น ๒ ขา สำหรับบังคับหรือข่มหัวกลอนแต่ละคู่ให้กดแน่นอยู่กับอกไก่

ไม้ข่มหัวดับ

น. ไม้ทับเครื่องมุงหลังคา เช่น จาก แฝก คา เป็นต้น ป้องกันมิให้ลมพัดตีเครื่องมุงตลบเล็กขึ้น ทำด้วยไม้ไผ่เป็นคู่ ๆ ไขว้ปลายให้ติดกันเป็น ๒ ขา เอาขึ้นวางคร่อมสันหลังคาโดยให้ขาแต่ละข้างทอดทับผืนหลังคาแต่ละด้านยาวลงมาจดชายคา ไม้ข่มหัวดับนี้วางทับหลังคารายเป็นระยะห่างกันพอสมควร สำหรับเรือนเครื่องผูก

ไม้ขัดชายกลอน

น. ไม้สำหรับสอดขัดกำกับชายกลอนในโครงสร้างหลังคาเรือนเครื่องผูก ทำด้วยไม้รวกผ่าซีกขนาดยาวเสมอแป้ จำนวนด้านละสองตัว สอดขัดชายไม้กลอนแบบยกหนึ่งข่มหนึ่งสลับกันไปตามลำดับ เพื่อกำกับชายกลอนแต่ละตัวให้อยู่ในระดับเดียวกัน และช่วยรับชายจากมุงไม้เชิงชาย ก็ว่า

ไม้ขัดหัวเต้า

น. ไม้ซีกเหลาให้ปลายเรียวแหลม คล้ายปิ่นปักผม สำหรับสอดลงในรูซึ่งเจาะไว้ที่หัวของไม้เต้า เพื่อขัดและบังคับไม้เชิงกลอนที่ได้เจาะรูและสวมติดเข้ากับหัวของไม้เต้าให้กระชับแน่น

ไม้ขาคีม

น. ไม้ทับเครื่องมุง บนแนวจากหลบครอบสันหลังคาสำหรับเรือนเครื่องผูก ทำด้วยไม้ไผ่เป็นคู่ ๆ ขนาดยาวประมาณ ๒-๓ ศอก ที่ปลายไม้ถัดเข้ามาสักคืบ ๑ เจาะรูทะลุถึงกัน ใช้ไม้ไผ่ซีกเหลาให้กลม

สอดให้ไม้ทั้งสองลำติดกัน แล้วจับแยกออกเป็นสองเขา นำขึ้นวาง
คร่อมทับจากหลบสันหลังคาเรือน เรียงรายไปตามลำดับ เว้นระยะ
ห่างกันพอสมควร ไม้ขาคิมนี้ ทำหน้าที่ข่มจากหลบมิให้ลมตีเครื่องมุง
ส่วนนี้ตกลงเล็กขึ้น ข่มหลบ ก็ว่า

ไม้ข้างควาย

น. ตัวไม้ขนานอยู่สองข้างจากหลบ ขนานไปกับแนวสันหลังคาเรือน
ทำด้วยไม้รวกลำขนาดยาวเสมอไม้เอกไก่ ฝาออกเป็น ๒ ซีก เจาะรูที่
ข้างไม้ ลำดับกันไปโดยไว้ระยะห่างแต่ละรูประมาณ ๑ ศอก ตัวไม้ทั้งคู่
นำขึ้นขนานทับข้างจากหลบยาวไปตามแนวสันหลังคาข้างละตัว จัด
ตำแหน่งรูที่เจาะไว้ให้อยู่ตรงกันจึงสอดไม้เสียบหนูเข้าในรูข้างไม้ข้างหนึ่ง
รอดใต้ไม้เอกไก่เลยออกไปสอดเข้ารูของตัวไม้ที่ขนานอยู่ด้านตรงกันข้าม
จึงบิดไม้เสียบหนูให้ส่วนหัวและหางขัดรูไม้ข้างควายทั้งสองตัวติด
กระชับกับจากหลบ ทำเช่นนี้ลำดับไปทุกรูที่เจาะไว้บนตัวไม้ ไม้ข้าง
ควายก็จะติดประกับขนานข้างจากหลบอย่างแน่นหนา ตัวไม้ทั้งคู่
ทำหน้าที่ป้องกันมิให้ลมตีจากหลบตกลงเล็กขึ้น

ไม้เขาควาย

น. ตัวไม้ทอดอยู่ที่ริมผืนหลังคาทางด้านหัวเรือนข้างละตัวไขว้
ปลายติดกันเป็นง่ามคล้ายเขาควาย ทำด้วยไม้กระบอก สำหรับกันลม
ตีหัวจากมุงหลังคาของเรือนเครื่องสับ ทำหน้าที่เหมือนกับบ้านลม ไม้
กันหัวจาก ก็ว่า

ไม้แขนนาง

น. ตัวไม้สำหรับค้ำยันหลังคากันสาด ทำด้วยไม้หน้าสี่เหลี่ยมโค่น
ไม้นั่งอยู่บนหัวรอด หรือนั่งอยู่บนพุกที่ติดกับพริกก็มี ปลายไม้เอนออก
ไปค้ำยันท้องจันทันชายคา

ไม้คร่าว

น. ตัวไม้ซึ่งทำหน้าที่รองรับฝาเรือน หรือรับบ้าน

ไม้จริง

น. วัสดุสำหรับไขปลุกสร้างบ้านเรือน ได้จากไม้ยืนต้นชนิดต่าง ๆ
ที่มีเนื้อแข็งและทนนาน เว้นแต่ไม้ไผ่

ไม้ทับจากหลบ

น. ดูกี ข่มหลบ ไม้ขาคิม

ไม้ทับหลังรา

น. ตัวไม้ที่วางกระหนาบบนพื้นฟาก ขนานไปกับราที่รองรับอยู่

ข้างใต้พื้นฟาก ทำด้วยไม้ไผ่ผ่าซีกเหลาเป็นปื้น เอาผิวมันไว้ข้างบน ใช้หวายร้อยรัดลงไปมัดติดกับรา เพื่อไม่ให้พื้นฟากแยกจากกัน

ไม้เท้าแขน

น. ไม้เท้าแขนแบนหน้าสีเหลี่ยมผืนผ้า โคนติดอยู่ที่ข้างเรือน เอนปลายเฉียงออกไปรับชายหลังคากันสาด

ไม้ฝา

น. ไม้กระดานแผ่นแบนค่อนข้างบาง ใช้สำหรับทำฝาเรือน เช่น เรือนฝากระดาน เรือนฝาเกร็ด เป็นต้น

ไม้พื้น

น. ไม้กระดานแผ่นแบน ขนาดหนาประมาณ ๑ นิ้ว ใช้ปูทำเป็นพื้นเรือน ระเบียง ซาน เป็นต้น

ไม้ยิงลม

น. ไม้ขนาดยาว ประกบโคนไม้ติดกับดั่งแขวนที่อยู่ใต้หลังคาเรือน ทอดเฉียงขึ้นไปค้ำยันหลังแผงจั่ว ด้านหัวและท้ายเรือน

ไม้ระแนง

น. ไม้เท้าขนยาว หน้าสีเหลี่ยมขนาด ๑x๑ นิ้ว และ ๑x๒ นิ้ว ก็มี ใช้วางพาดทับหลังกลอนสำหรับรับกระเบื้องมุงหลังคา หรือใช้ตีทับคร่าวทำเป็นรั้วบ้าน ก็มี

ไม้เสียบหนู

น. สลักสำหรับสอดขัดไม้ข้างควายที่ชันมาจากหลบสองข้างสันหลังคาเรือน มักทำด้วยไม้ไผ่ผ่าซีกยาวประมาณ ๑ ศอก ปลายข้างหนึ่งบากทำให้แหลมคล้ายปลายชนิก ส่วนปลายอีกข้างหนึ่งบากเป็นรูปหางปลาตรงกลางเหลาให้โอนอ่อนลงไป

ย

ยก

น. มาตรการวัดไม้ตามประเพณี คือ หน้ากว้าง ๑ ศอก ยาว ๑๖ วา เป็น ๑ ยก

ยกพื้น

ก. การทำพื้นให้สูงขึ้น เช่น ยกพื้นระเบียง ยกพื้นเรือน เป็นต้น

ยกเรือน

ก. โดยปริยาย หมายถึง การปลูกสร้างเรือนขึ้นใหม่ หรือ ยกเครื่องเรือนค่อมขึ้นเป็นเรือน

ยกเสา	ก. โดยปริยาย หมายถึง การทำพิธียกเสาเอก หรือ เสาแรกลงหลุม เมื่อเริ่มลงมือปลูกเรือน
ยันต์ตรีนิสิงเห	น. ยันต์แบบหนึ่ง เขียนลงบนผ้า สำหรับปิดหัวเสาเรือน เชื่อกันว่า ป้องกันไฟและฟ้าผ่า ดู ตรีนิสิงเห
ย่านาง	น. ไม้เถาชนิดหนึ่ง เถาไม้ชนิดนี้ใช้ผูกมัดตัวไม้ในเรือนเครื่องผูก - ย่านาง ก็เรียก
ยิงลม	น. ดู ไม้ยิงลม
ยั้ง	น. สิ่งปลูกสร้างสำหรับเก็บข้าวเปลือก เป็นต้น มักทำคร่าวฝาไว้ข้างนอก ฝายั้งอยู่ข้างใน

ร

รวก	น. ไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง ขึ้นเป็นกอ ลำยาวเรียว ไม่มีหนาม ใช้เป็นตัวไม้ต่าง ๆ ในการปลูกเรือนเครื่องผูก ไม้ไผ่รวก ก็เรียก
รอด	น. ตัวไม้สี่เหลี่ยมหน้าแบน สอดอยู่ระหว่างเสาเรือนแต่ละคู่ทางด้านสกัด สำหรับรับ พริ้ง เสาตั้ง และรองรับกระดานพื้นเรือน รอดเรือน ก็เรียก
รอดชาน	น. ตัวไม้สี่เหลี่ยมหน้าแบน สอดอยู่ระหว่างเสากระเบียงกับเสาชานสำหรับรองรับกระดานพื้นชาน
รอดกระเบียง	น. ตัวไม้สี่เหลี่ยมหน้าแบน สอดอยู่ระหว่างเสาเรือนกับเสากระเบียง สำหรับรองรับกระดานพื้นกระเบียง
รอดเรือน	น. ดูรอด
ระแนง	น. ตัวไม้พาดทับหลังกลอนสำหรับรับกระเบื้อง ดู ไม้ระแนง
ระแนะ	น. เครื่องรองตีนเสาเรือนกันทรุด มักใช้กิ่งไม้ทอกลางสอดตัดเป็นท่อนสั้นปูเรียงเป็นแพ หรือใช้ไม้รวกทาบเป็นเปลือกปูแผ่กันหลุมก็มี แระ ก็ว่า

ระเบียง

น. พื้นเรือนที่ต่อออกไปทางด้านข้างเรือนขนาดยาวเท่ากับตัวเรือนลดพื้นที่ต่ำกว่าเรือนเล็กน้อย ทำหลังคาลาดเทต่อออกไปจากใต้กันสาดเรือนใหญ่ สำหรับกันแดดและฝน หัวระเบียงทั้งสองข้างกันฝาแบบที่เรียกว่า ฝาเสี้ยว บังไว้ ระเบียงนี้ถ้าไม่กันฝาปิดที่หัวและท้ายระเบียงเรียกว่า เรือนพะไล

รักแร้

น. มุมห้องที่หักเป็นข้อศอกอยู่ด้านในเรือน

รั้ว

น. สิ่งที่ทำขึ้นล้อมแสดงเขตที่เป็นบ้าน เป็นต้น

รา

น. ตัวไม้ท่อนยาว รองรับพื้นเรือนอยู่ระหว่างรอดหรือตง โดยแขวนหัวราทั้งสองข้างติดกับท้องพริ้งในเรือนเครื่องสับ หรือผูกติดกับไม้แม่เตาไฟในเรือนเครื่องผูก เพื่อช่วยพยุงพื้นมิให้อ่อนยวบลง

ราคอเสา

น. ไม้ที่จิมโคนเสา เมื่อแรกยกเสาลงหลุมเพื่อกันมิให้เสาโอนเอนก่อนที่จะกลบดิน

รางน้ำ

น. ไม้ที่ต่อกันเข้าให้เป็นร่องรูปยาว ๆ สำหรับรองรับน้ำฝนที่ชายคาเรือน หรือรองรับน้ำฝนระหว่างชายคาที่มาชนกัน

ร้าน

น. สิ่งปลูกสร้างที่ยกพื้นขึ้นสำหรับนั่งนอนเล่น หรือวางของขาย เป็นต้น

ราวบันได

น. ตัวไม้ที่พาดทับหัวลูกทรงบันได สำหรับยึดขณะขึ้นหรือลง ไม้แม่กำพอง ก็ว่า

ริน

น. รางน้ำสำหรับรับน้ำฝน อยู่ระหว่างชายคาสองชายคาเหลาดลงมาชนกันเป็นแนวยาว เช่น รางรับอยู่ระหว่างชายคาเรือนกับชายคาหอหน้า เป็นต้น รางริน ก็ว่า

รี

ว. ด้านยาวของเรือน หรือด้านข้างที่ยาวไปตามรูปเรือน

รูเต้า

น. ช่องรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า เจาะให้ทะลุขึ้นไว้ตอนที่คอนไปทางปลายเสาเรือน สำหรับสอดเต้า

รูรอด	น. ช่องรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าเจาะให้ทะลุขึ้นไปบนเสาเรือนสำหรับสอดรอด
เรือก	น. ไม้ไผ่ผ่าออกเป็นซี่ ๆ แล้วถักด้วยหวายให้ติดกันเป็นผืนสำหรับปูทำเป็นพื้น เรียกว่า พื้นเรือก
เรือน	น. สิ่งปลูกสร้างสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย ซึ่งยกพื้นให้สูงพ้นหน้าดินหรือพอให้คนเข้าไปได้ถนัดเรือนได้
เรือนครัว	น. เรือนขนาดเล็ก ที่สร้างเคียงเรือนใหญ่ สำหรับหุงข้าวต้มแกงและเก็บเสบียงอาหาร เรือนครัวมักสร้างไว้ทางทิศตะวันตก
เรือนเครื่องผูก	น. เรือนที่สร้างด้วยไม้ไผ่ ปลูกเป็นหลังขึ้นด้วยวิธีผูกมัดตัวไม้เครื่องเรือนแต่ละตัวประกอบรวมเข้าด้วยกัน ด้วยหวาย ถะไม้ ตอกเป็นต้น หลังคามักมุงด้วยจาก แฝก คา อย่างใดอย่างหนึ่ง
เรือนเครื่องสับ	น. เรือนที่สร้างด้วยไม้จริง ปลูกเป็นหลังขึ้นด้วยวิธีปากตัวไม้เครื่องเรือนแต่ละตัวให้เป็นปากไม้และเป็นเตี้ยแบบต่าง ๆ จึงนำตัวไม้มาประกอบเข้าด้วยกัน โดยสับปากไม้ประกบติดกันแต่ละส่วน แล้วเข้าเตี้ย เข้าลิ้ม เข้าสลัก ยึดตัวไม้ให้คุ้มกันเป็นเรือนอยู่ได้
เรือนทรงไทย	น. เรียกเรือนเครื่องสับในภาคกลาง ที่มีลักษณะเฉพาะตัว คือยกพื้นเรือนสูง ทรงเรือนตอนบนสอบเข้า ทำหลังคาสองชั้นพนมเข้าหากันเป็นรูปสามเหลี่ยมทรงสูง หัวหลังคาติดไม้ป้านลมเป็นกรอบทั้งสองข้าง ขายป้านลมติดเหงาป้านลมผกกลับขึ้นไป ด้านข้างเรือนทำระเบียงและชานต่อออกไปตามชนบนิยม
เรือนประธาน	น. เรือนหลังแรก ในหมู่เรือนที่สร้างเพิ่มขึ้นในเวลาต่อมา เมื่อต้องการที่อยู่เพิ่มขึ้นสำหรับคนในครอบครัว
เรือนฝากระดาน	น. เรือนที่สร้างด้วยไม้จริง โดยชนบนิยมหมายถึง เรือนเครื่องสับ
เรือนแฝด	น. เรือนสองหลังที่ปลูกคู่ขนาน ชายคาด้านข้างเรือนชิดต่อกันขนาดความกว้าง ยาว และ ความสูงเสมอกัน

เรือนพะไล

น. พื้นที่ต่อออกไปจากด้านข้างเรือน แต่ระดับต่ำลงเล็กน้อย ขนาดยาวเท่ากับตัวเรือน ทำหลังคาลาดเทต่อออกไปจากใต้กันสาด เรือนใหญ่ สำหรับกันแดดและฝน ตอนหัวและท้ายพื้นที่ต่อออกมา นี้ไม้กันฝา ปล่อยเปิดโล่งไว้เช่นนั้น

เรือนแพ

น. สิ่งปลูกสร้างที่ตั้งอยู่บนเครื่องหนุนให้ลอยอยู่บนน้ำ ใช้เป็นที่อยู่อาศัยหรือค้าขาย แพ ก็ว่า

เรือนหมู่

น. เรือนฝากระดานตั้งแต่สองหลัง สามหลัง ขึ้นไปปลูกใกล้ชิดติด ๆ กัน ทำชานเรือนเชื่อมเรือนแต่ละหลังให้เดินถึงกันได้ตลอด

เรือนหลังขวาง

น. เรือนหลังที่อยู่ถัดเข้าไปทางด้านข้างในชานเรือน ที่อยู่ตรงข้ามกับริมชานด้านที่พาดบันไดขึ้นเรือน เรือนประธาน ก็ว่า

เรือนหลังรี

น. เรือนที่สร้างขึ้นทางด้านหัวชานด้านใดด้านหนึ่ง

เรือนหอ

น. เรือนที่ปลูกขึ้นเฉพาะตัวเรือน ไม่มีระเบียงและชาน กันฝาไว้สองห้องสำหรับนอน ห้องทางสกัดหัวเรือนเปิดโล่ง พาดบันไดสำหรับขึ้นลงทางหัวเรือน เรือนหอตามขนบนิยมมาแต่โบราณลักษณะคล้ายกับศาลพระภูมิอย่างเก่าที่ทำด้วยไม้ และโดยที่รูปแบบของเรือนเป็นแต่เรือนโดด ๆ ดังเช่นหอต่าง ๆ จึงเรียกว่า เรือนหอ

ระแะ

น. เครื่องรองตีนเสาเรือนกันทรุด ดู ระแนะ

โรง

น. สิ่งปลูกสร้างขึ้นสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย เก็บสิ่งของ ทำกิจกรรมต่าง ๆ เช่น โรงนา โรงเรือ โรงพิธี เป็นต้น ลักษณะเฉพาะของโรง คือไม่มีพื้นที่ยกสูงขึ้นให้พื้นหน้าดินอย่างเรือน โรงมีทั้งแบบที่ไม่กันฝากับแบบที่กันฝาล้อมรอบ

โรงนา

น. สิ่งปลูกสร้างสำหรับชาวนาใช้เป็นที่อยู่อาศัย มักกันฝาล้อมรอบเพื่อกันลมและฝน ใช้ไม้ไผ่และจากเป็นวัสดุทำโรง การปลูกโรงเป็นวิธีเดียวกับการปลูกเรือนเครื่องผูก

ก
-
กา
-
ล

- ลดพื้น ก. ทำให้พื้นต่ำลงกว่าที่มีอยู่ก่อน เช่น ลดพื้นระเบียงต่ำกว่าพื้นใน
เรือน เป็นต้น
- ลบเหลี่ยม ก. ทำให้มุม หรือ สันของตัวไม้บางตัวป้านเล็กน้อย
- ลัม ก. ทำให้ส่วนปลายเสา ปลายฝา เอนเข้าหาศูนย์กลางเรือนตาม
ค่านิยมในขนบธรรมเนียมการปลูกเรือนฝากระดาน ในภาคกลาง
- ล้วงซื่อ น. ด้านสกัดของเรือน
- ล้วงแป น. ด้านยาวของเรือน
- ลวด น. รอยที่ทำเป็นเส้นยาวลึกลงไปในเนื้อไม้เล็กน้อย เพื่อเป็นที่
หมายสำหรับ เลื่อยตัดกระดาน หรือ เป็นเส้นตามขอบกระดานเพื่อ
ช่วยให้สวยงาม
- ลวดบัว น. รอยที่ทำขึ้นเป็นทางยาว ๆ สองสามรอยทอดขนานกันไป มีทั้ง
รอยที่ลึกลงไปและนูนขึ้นเสมอผิวพื้นเดิมควบกัน เช่น ลวดบัวเชิงกลอน
ลวด บัวกรอบเขตหน้า เป็นต้น
- ลอกบัว ก. ไล่ หรือ เตะให้ เป็นร่องรอยเป็นทางยาว ๆ เพื่อทำลวดบัว ดู
ลวดบัว
- ล่องตีนช้าง น. ฝาปะกนตอนตีนฝาที่ทำเป็นช่องรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กรุกกระดาน
เรียงไปตามยาวตีนฝา
- ล่องถุน น. ที่ว่างระหว่างหน้าดินขึ้นไปถึงใต้พื้นเรือน

- ล่องแมว น. ที่ว่างระหว่างริมพื้นที่สูงกว่า กับริมพื้นที่ลดต่ำกว่า เป็นช่อง
ห่างลงมาประมาณ ๑ ศอก
- ล่องแมวชาน น. ที่ว่างระหว่างริมชานด้านในกับริมพื้นระเบียงด้านนอก
- ล่องแมวระเบียง น. ที่ว่างระหว่างริมพื้นระเบียงด้านในกับพื้นเรือน
- ลาน น. ไม้ยื่นต้นคล้ายต้นตาล ใบและก้าน ใช้เป็นเครื่องผูกมัดตัวไม้
ในเรือนเครื่องผูก
- ลำแพน น. เครื่องจักสาน สานด้วยตอกป็นทำเป็นแผ่นรูปสี่เหลี่ยม ใช้กัน
ฝาเรือน ผ่างบังสาด เป็นต้น
- ลิ้นกระบือ น. ไม้แผ่นแบน เหลาหัวและท้ายให้มนกลมคล้ายลิ้นควาย ใช้
สอดเข้าไปในช่องข้างกระดานพื้นเรือนกับกระดานแผ่นที่ปูติดกัน เพื่อ
ช่วยมิให้กระดานพื้นเรือนแต่ละแผ่นอ่อนยวบลงไป เมื่อรับของหนัก
- ลิ้ม น. ตัวไม้ขนาดเล็ก ทำด้วยไม้แผ่นแบน ๆ ถากให้ปลายข้างหนึ่ง
บางคล้ายหน้าขวาน สำหรับจิ้ม ชัด ให้แน่น เช่น การจิ้มโคนเต้าให้แน่น
การต่อเสาสองท่อนขัดไว้ด้วยลิ้มให้มั่นคง
- ลูกกรง น. ตัวไม้ที่ทำเป็นซี่ ๆ ตั้งเรียงเป็นแถว ไว้ระยะห่างกันพอสมควร
มีไม้แม่กำพองทับปลายแต่ละซี่ ใช้สำหรับกัน ริมชาน ข้างบันได เป็นต้น
- ลูกกระได น. ชั้นกระได, ชั้นบันได
- ลูกตั้ง น. ตัวไม้ที่ตั้งตรง เรียกแผ่นกระดานที่กรุปิดช่องว่างที่อยู่ระหว่าง
บันไดแต่ละชั้น
- ลูกนอน น. ชั้นบันได ที่มีลักษณะเป็นแผ่นแบนยาว
- ลูกประสัก น. ตัวไม้ขนาดเล็ก ทำเป็นหมุดสำหรับตรึงตัวไม้ต่าง ๆ ให้ติดแน่น
- ลูกปะกน น. ตัวไม้สี่เหลี่ยมหน้าแบน ชัดตามแนวนอนขวางอยู่ระหว่างไม้ลูก
ตั้งแต่ละคู่ ๆ ในฝาเรือนแบบฝาปะกน ลูกสกัด ก็ว่า

ลูกฟัก น. กระดานแผ่นแบนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ใช้กรุทำเป็นฝาเรือนแบบฝาปะกน เป็นต้น

ลูกฟูก น. กระเบื้องดินเผาสำหรับมุงหลังคา ลักษณะโค้งขึ้นคล้ายลอนของฟูกที่นอน หรือคล้ายกาบกล้วยคว่ำ เรียกว่า ตัวผู้ กับลักษณะเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมยกขอบขึ้นสองข้างเรียกว่า ตัวเมีย ใช้มุงร่วมกันด้วยวิธีวางกระเบื้องตัวเมียไว้ข้างล่าง ทำหน้าที่เป็นรางสำหรับระบายน้ำฝน ส่วนกระเบื้องตัวผู้วางครอบลงตรงที่ริมกระเบื้องตัวเมียสองตัวต่อกัน ทำหน้าที่กันฝน และแบ่งน้ำฝนลงสู่กระเบื้องตัวเมีย

ลูกหีบ น. ที่สำหรับเหยียบเพื่อขึ้นหรือลงพื้นต่างระดับ เช่น ระหว่างพื้นระเบียงขึ้นสู่พื้นเรือน ทำด้วยไม้ต่อเป็นรูปทรงคล้ายหีบไม้อย่างเก่า

เลียบบ น. กระดานแผ่นยาวปูเลียบบไปตามยาวด้านข้างเรือนด้านที่ต่อกันระเบียง โดยนั่งอยู่บนหัวรอดที่ยื่นต่อออกมาจากเสาเรือนแต่ละต้น กระดานเลียบบ ก็ว่า

ภ

-

ภา

-

ว

วงกบ น. ตัวไม้ที่ประกอบเข้าเป็นกรอบประตู กรอบหน้าต่าง กรอบเข็ดหน้า ก็ว่า

วงซ้อง น. กระสวนสำหรับคว้านช่องหลังเหงาบ้านลม ให้ได้วงกลมดังวงซ้อง โดยถือเอารูปร่างซ้องเป็นเกณฑ์

วงทะนนาน น. กระสวนสำหรับคว้านช่องหลังเหงาบ้านลม ให้ได้วงดังรูปทะนนาน ตวงข้าว โดยถือเอารูปร่างทะนนานเป็นเกณฑ์

จัว น. เครื่องรองรับตีนเสาเพื่อกันทรุด จิวก็ว่า ดู จัว

วา น. มาตราวัดตามวิธีประเพณี เท่ากับ ๔ ศอก เรือนทรงไทยแต่ก่อนกำหนดขนาดกว้าง ยาว และสูง เป็นวา เป็นศอก เช่น เรือนด้านริยาว ๓ วา ๒ ศอก เป็นต้น

ศ

ศอก น. มาตราวัดตามวิธีประเพณี เท่ากับ ๒ คืบ

ศาลา น. สิ่งปลูกสร้างที่มีลักษณะคล้ายโรงอย่างโถง แต่ทำยกพื้นอยู่ในนั้น เป็นที่พักผ่อน เช่น ศาลาพักผ่อน เป็นต้น

ศาลาท่าน้ำ น. ศาลาที่ปลูกไว้ริมตลิ่งมีบันไดทอดต่อลงไปสำหรับขึ้นลง

ช

-

ส

สกัด น. ขวาง ด้านขวางเรือน คือ ส่วนหัวและท้ายเรือน

สลัก น. ตัวไม้สี่เหลี่ยมแบน สำหรับจิ้ม ชัด ในที่เข้าไม้ส่วนต่าง ๆ ในเรือนเครื่องสับ

สลักเพชร น. สลักที่เป็นตัวไม้สี่เหลี่ยมแบน สอดเข้าไปขัดในช่องที่เข้าไม้แล้วบากหัวสลักให้เป็นร่อง ใช้ลิ้มตอกอัดลงไปบนร่องนั้นให้แน่นสลักจะติดถาวรถอนออกไม่ได้

ส่วนเท่า น. กระสวนกำหนดส่วนสูงและทรงหลังคาด้านจั่ว โดยถือเอาขนาดกว้างของช่อเป็นเกณฑ์ ยกขึ้นตั้งเป็นขนาดกำหนดความสูงของใบตั้ง และจั่ว หลังคาที่ใช้ใบตั้งและจั่วตามส่วนเท่านี้ จะเป็นทรงกรวดผืนหลังคาจะตั้งชันมาก

สอบ ว. ลักษณะรูปทรงของเรือน ที่มีลักษณะส่วนล่างกว้าง แต่ส่วนบนแคบ

สะพานหนู	น. ตัวไม้ส่วนประกอบขายคาเรือน ทำด้วยไม้แผ่นแบนยาว หน้าแคบ ตีทับบนหลังไม้เชิงกลอนยื่นเป็นปีกออกมาเล็กน้อย สำหรับรับขายกระบือในเรือนเครื่องสับ ตะพานหนู ก็เรียก
สังกะสี	น. แผ่นเหล็กบางๆหรือทำเป็นลูกฟูกชุบสังกะสีใช้มุงหลังคาเป็นต้น
สันหลังคา	น. ส่วนที่มีลักษณะนูนขึ้นเป็นแนวยาวบนปลายสุดหลังคา
สับปากไม้	ก. เอาตัวไม้วางลงในร่องที่บากขึ้นไว้บนตัวไม้อีกตัวหนึ่ง ประกบให้ติดสนิทกัน เข้าไม้, เข้าปากไม้ ก็ว่า
สายยู	น. เหล็กเส้นที่ทำปลายแต่ละท่อนเป็นห่วงคล้องต่อกันสองท่อนบ้างสามท่อนบ้าง ปลายข้างหนึ่งติดไว้กับบานประตู ปลายอีกข้างหนึ่งโยงมาคล้องกับห่วงที่เชิงกรอบเข็ดหน้า สำหรับใส่กุญแจ
สำหรับ	น. ฝาเรือนเครื่องสับ หรือ เรือนฝากระดาน ดู ฝาสำหรับ
เสา	น. ไม้ท่อนยาว หรือ วัสดุอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน ใช้สำหรับปักตั้งขึ้นเป็นหลัก หรือรับรองสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น เรือน เป็นต้น
เสาเข็ม	น. ไม้ที่เสียมปลายให้แหลม หรือวัสดุอื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันใช้ปักลงก้นหลุมสำหรับรองรับโคนเสาเพื่อกันทรุด
เสาดั่ง	น. เสาเรือนที่นั้งอยู่บนหลังรอด ทางด้านสกัดหัวและท้ายเรือน ปลายเสาดั่งสอดทะลุขึ้นไปรับตัวไม้ออกไก่ ดู ดั่ง
เสาใต้	น. เสาที่ตั้งขึ้นตรงกึ่งกลางด้านสกัดหัวและท้ายเรือนเครื่องผูกและโรง ปลายเสาสูงเลยขึ้นไปรับตัวไม้ออกไก่
เสาตรี	น. เสาเรือนเครื่องสับ ต้นที่อยู่ถัดมาจากเสาโท
เสาตะม่อ	น. เสาขนาดสั้น ดู ต่อม่อ

- เสาทูปเปลือก น. เสาไม้ขนาดย่อมทูปลอกเปลือก ไม่ตากแห้งให้กลม
- เสาโท น. เสาเรือนเครื่องสับ ต้นที่อยู่ถัดมาจากเสาเอก
- เสาพล น. เสาเรือนเครื่องสับ ต้นที่อยู่ต่อ ๆ ไปจากเสาตรี
- เสากระเบียง น. เสาที่ตั้งอยู่ริมพื้นด้านหน้ากระเบียง สำหรับรับจันทันกระเบียง
- เสาหมอน น. เสาขนาดสั้น ตั้งขนานกับเสาเรือนเครื่องผูกแต่ละคู่ สำหรับรับคาน
- เสาเอก น. เสาต้นแรกที่ยกขึ้นตั้งก่อนเสาต้นอื่น ๆ ในการปลูกเรือน ตามประเพณีนิยมและฤกษ์ปลูกเรือน เพื่อความเป็นสิริมงคลแก่เรือนและผู้อยู่อาศัย
- เสียบหนู น. สลักสำหรับสอดขัดไม้ข้างควาย ที่ขนานจากหลบสองข้างสันหลังคาเรือน ไม้เสียบหนู ก็ว่า

ห

- หน้าจั่ว น. แผงรูปสามเหลี่ยม กรูปิดช่องว่างที่ตอนหัวและท้ายเรือนเหนือฝาเรือนด้านสกัด สำหรับบังแดด และกันฝน จั่วก็เรียก
- หน้าต่าง น. ช่องสี่เหลี่ยมที่ทำขึ้นในฝาเรือน มีบานปิดเปิดได้ สำหรับแสงสว่าง ลม และ อากาศถ่ายเทได้
- หน้าถ้ง น. หน้าแพ หน้าโรง ที่ปิดด้วยแผ่นกระดานหลาย ๆ แผ่นตั้งในรางเรียงต่อ ๆ กันจนเต็มช่องหน้าแพ หรือ โรง
- หน้ามุข น. ส่วนที่อยู่ยื่นออกมาทางด้านหน้าเรือนใหญ่ ดู มุข
- หน้าไม้ ๑ น. วิธีติดคานวนไม้ เพื่อให้ทราบจำนวนยก วิธี ตามประเพณีว่าไว้ดังนี้

ไม้หน้ากว้างศอกหนึ่งหน้า ยาวสิบหกวา
เป็นหนึ่งยกพึงจำไว้
นับด้วยวัดอย่างนี้ไซ้รู้ นับด้วยดวงไป
จงนับใช้ตั้งนี้มา

- หน้าไม้ ๒ น. หน้าตัดของท่อนไม้ แผ่นไม้ และ เส้า เป็นต้น
- หน้าวัว น. กระเบื้องดินเผา สำหรับปูพื้น
- หมูสี ๑ น. ตาที่เป็นตำหนิบนเส้าเรือนเหนือโคนเส้าขึ้นมาประมาณ ๑ ศอก
อยู่ในตำแหน่งที่หมูชอบเอาหลังมาสี
- หมูสี ๒ น. เรียกจอมปลวกขนาดย่อม ๆ ที่ขึ้นอยู่ใต้ถุนเรือน ถือว่า ไม่ดี
- หย่อง น. แผ่นไม้กรูขวางกรอบเช็ดหน้าของหน้าต่าง บังหน้าต่างบานทั้ง
คู่ไว้ กันไม่ให้คนเขี่ยกลอนขัดบานหน้าต่างเปิดเข้าไปได้ มักแกะสลัก
ทำลวดลายแบบต่าง ๆ ตกแต่งให้สวยงาม
- หลบหลังคา น. เครื่องมุงส่วนที่ครอบทับสันหลังคา ใช้วัสดุต่าง ๆ เช่น จากหลบ
กระเบื้อง หลบ ปูนหลบ เป็นต้น
- หลังคา น. สิ่งที่ทำขึ้นสำหรับบังแดดกันฝน อยู่เบื้องบนของเรือน หรือโรง
- หลังหัวเทียน ก. คว้นปลายเส้าไม้ให้เหลือแกนกลม ๆ ตั้งขึ้นตรงกลางหน้าเส้า
เรียกว่า หัวเทียน สำหรับสวมขึ้นไปในหัวข้อ
- หลุมตีนช้าง น. หลุมสำหรับตั้งเส้าเรือน ขุดให้ก้นหลุมกว้างกว่าปากหลุม
- หอ น. สิ่งปลูกสร้าง ที่มีลักษณะคล้ายเรือนโอด ๆ ยกพื้นสูง
- หอกกลาง น. หอที่สร้างขึ้นไว้ที่กลางนอกชาน ลักษณะเป็นหอโถง สำหรับ
กิจการเอนกประสงค์
- หอนก น. หอโถงขนาดเล็ก ทำไว้ที่หัวชานด้านใดด้านหนึ่ง สำหรับแขวน
กรงเลี้ยงนกไว้ชมเล่น

- ห้องนั่ง น. เรือนโถงหลังคาทรงจั่ว ที่ต่อออกมาทางด้านข้างเรือนใหญ่ ดูคล้ายเรือนแฝด แต่ห้องนั่งมีขนาดห้องสกัดหัวและท้ายหอแคบกว่า จั่วแคบและต่ำกว่าจั่วเรือนใหญ่
- หอพระ น. หอขนาดเล็ก ที่ปลูกไว้เคียงเรือน แต่มีให้ชายคาติดกันหรือเกยกัน สำหรับไว้พระพุทธรูปและเครื่องรางต่าง ๆ
- หอหน้า น. หอขนาดกลาง สร้างไว้ที่ปลายชานต่อออกมาจากระเบียงเรือนประธาน มักนิยมกันฝาด้านนอกสามด้าน ด้านข้างที่ต่อกับชานเปิดโถง หอหน้าใช้สำหรับรับแขกที่เป็นพิธีการ บ้านขุนนางผู้ใหญ่ในสมัยโบราณ ใช้หอหน้าเป็นที่ทำราชการด้วย หอขวางก็ว่า
- ห้อง น. ระยะกว้างระหว่างเสาเรือนแต่ละคู่ทางด้านข้างเรือน, หน่วยการวัดขนาดของเรือน เช่น เรือน ๓ ห้อง เรือน ๕ ห้อง เป็นต้น
- ทับแฝย น. แผงรูปสี่เหลี่ยม ขวางปิดช่องหน้าเรือน หน้าแพ เป็นต้น ใช้ไม้ค้ำให้เปิดค้างอยู่เมื่อต้องการเปิด
- หัวกระได น. ส่วนปลายบนสุดของไม้แม่กระได
- หัวชาน น. ปลายชานที่อยู่ทางด้านซ้ายและขวาของระเบียง
- หัวเทียน น. เด็ยบนหัวเสาไม้ สำหรับสอดรับช่อและแป
- หางปลา น. ชายบ้านลม แบบที่ไม่ต่อไม้ทำเป็นหางบ้านลม แต่ทำชายให้ผายคล้อออกคล้ายหางปลา
- หางเหยี่ยว น. เด็ยหรือสลักแบบหนึ่ง ทำขึ้นที่หัวไม้กลอน โดยปากหัวไม้เพล์เข้ามาทั้งสองข้าง จึงตัดตรงเป็นบ่าออกไป รูปร่างคล้ายกับหางเหยี่ยว สับเข้ากับปากไม้ข้างอกไก่ เป็นต้น
- ห้าง น. สิ่งปลูกสร้างที่ยกพื้นขึ้นสูง ทำหลังคาคลุมพอบังแดดกันฝนได้ สำหรับอาศัยเฝ้านา หรือ เฝ้าสวน

หวา	ว. ปากไม้ที่ปากทำเป็นร่อง โดยเพื่อให้กว้างกว่าขนาดของตัวไม้ที่จะใช้สับปะกบเข้าด้วยกันเล็กน้อย เพื่อให้เมื่อไม้ขยายหรือหดในเวลาต่อมา จะไม่เกิดการเบียดอัด หรือ บิดตัวตรงที่เข้าไม้นั้น
หิ้ว	ก. แขนงตัวไม้ไว้กับตัวไม้อีกตัวหนึ่ง เช่น หิ้วหัวราไว้กับท้องพริ้ง เป็นต้น
หุ้มกลอง	น. ฝาด้านสกัดของเรือนฝากระดาน
เหงาบ้านลม	น. ไม้ที่ทำรูปร่างคล้ายหางหงส์ชายรวยระกาตามหน้าบันโบสถ์ แต่ไม่ทำส่วนละเอียด กับทำให้นางายขึ้นไปทางด้านหลังมากกว่าหางหงส์ สำหรับเป็นส่วนประกอบชายไม้บ้านลม ให้รู้สึกเห็นขึ้น
เหยียบจันทัน	ก. ตั้งไม้จันทันให้ตีนเหยียบลงที่ปลายช่อ ส่วนปลายจันทันเอนเข้าอิงติดกับใบตั้ง
เหลาชะโอน	น. ไม้ยืนต้นชนิดหนึ่งคล้ายหมาก ลำต้นมีหนามตามปล้อง ใช้ทำตัวไม้โครงสร้าง และพื้นเรือนเครื่องผูก ในบางถิ่น
โหนด	ก. ตัวไม้ที่เกาะเกี่ยวกับตัวไม้อีกตัวหนึ่ง เช่น จันทันระเบียงโหนดอยู่กับเต้า โดยมีตัวไม้ค้ำคาวเป็นตัวช่วยเหนี่ยวอยู่ระหว่างตัวไม้ทั้งสอง เป็นต้น

พ

-

อ

อกไก่	น. ตัวไม้โครงสร้างส่วนที่เป็นสันหลังคาเรือน พาดอยู่บนปลายตั้งแต่ละตัว ทอดไปตามยาวตัวเรือนสำหรับรับกลอนและบ้านลม อกไก่ในเรือนเครื่องสับทำด้วยไม้จริงท่อนยาวหน้าสีเหลี่ยมขนมเปียกปูนด้านข้างเจาะทำปากไม้เป็นร่องรูปหางเหยี่ยว สำหรับรับสลักปลายกลอน ส่วนอกไก่ของเรือนเครื่องผูกทำด้วยไม้กระบอก
-------	--

อกเลา

น. ตั้วไม้ท่อนยาว ที่ตากให้เป็นสันนูนคล้ายอกโกขึ้นตรงกลางไม้ เป็นแนวยาว ปลายไม้และตรงย่านกลางท่อนทำนมอดไว้ ออกเลานี้ สำหรับบังช่องระหว่างบานประตู หรือหน้าต่างทั้ง ๒ บานเปิดเข้ามา ประทับกัน

อิฐ

น. ดินเผาทำเป็นก้อนสี่เหลี่ยมผืนผ้า ใช้ก่อตึกและกำแพง เป็นต้น

ฮ

-

ดรรชนีค้นคำ

	หน้า		หน้า
ก			
กกประตู่	๗	กระเบื้องเกล็ดกระพวง	๑๑
กกหน้าต่าง ๆ	๗	กระเบื้องเกล็ดเต่า	๑๒
กงพัด	๗	กระเบื้องเชิงชาย	๑๒
กบ	๗	กระเบื้องตัวผู้	๑๒
กบหู	๗	กระเบื้องตัวเมีย	๑๒
กรวด	๗	กระเบื้องลูกฟูก	๑๒
กรอบเซ็ดหน้า	๘	กระเบื้องว่าว	๑๓
กรอบตีนฝา	๘	กระเบื้องเสี้ยว	๑๓
กรอบฝา	๘	กระเบื้องหลบ	๑๔
กรอบรัดเกล้าฝา	๘	กระเบื้องหางตัด	๑๔
กระแซง	๘	กระเบื้องหางมน	๑๔
กระดาน	๘	กันสาด	๑๔
กระดานเลียบ	๘	กันสาดตีนจั่ว	๑๔
กระได	๘	กานู	๑๔
กระไดเจาะ	๙	กำพอง	๑๕
กระไดพุก	๙	ไก่ตอด	๑๕
กระไดอิฐ	๙		
กระต๊อบ	๙	ข	
กระท่อม	๙	ขนน้ำ	๑๕
กระทุ้	๙	ข่ม	๑๕
กลอน	๙	ข่มหลบ	๑๕
กลอนขอ	๑๐	ข่มหัวกลอน	๑๕
กลอนเจาะ	๑๐	ขัดเชิงกลอน	๑๖
กลอนผูก	๑๑	ขัดแตะ ๑	๑๖
กลอนสับ	๑๑	ขัดแตะ ๒	๑๖
กลอนดาล	๑๑	ขัดแตะ ๓	๑๖
กลอนกบ	๑๑	ข้างควาย	๑๖
กล่อมเสา	๑๑	ชื้อ	๑๖
กระเบื้อง	๑๑	ชื้อกลม	๑๗

ชื่อกะละปังงา	๑๗	เครื่องบน		๒๒
ชื่อขวาง	๑๗	เครื่องประดู่		๒๒
ชื่อคัต	๑๗	เครื่องผูก		๒๒
ชื่อประจำห้อง	๑๗	เครื่องเรือน		๒๒
ชื่อเพล์	๑๘	เครื่องลับ		๒๒
ชื่อหมู่	๑๘			
ชื่อหลวง	๑๙		ค	
ชื่อห้อง	๑๙		-	
ชื่อเอก	๑๙		ฆ	
เข็มกลัดฝา	๑๙		-	
แขนนาง	๑๙		ง	
เข้าเต็อย	๑๙			
เข้าปากไม้	๑๙	จั่ว		๒๒
เข้ารางลิ้น	๒๐			
เข้าลิ้น ๑	๒๐		จ	
เข้าลิ้น ๒	๒๐	จุมกกระได		๒๓
เขี้ยวหมา	๒๐	จันทัน		๒๓
เขี้ยวหมู	๒๐	จันทันจั่ว		๒๓
ไชรา	๒๑	จันทันพราง		๒๓
ไชราจั่ว	๒๑	จั่ว		๒๓
ไชราจันทันเต้า	๒๑	จั่วเกล็ด		๒๓
		จั่วคั่นครุ		๒๔
		จั่วแสงอาทิตย์		๒๔
		จั่วลูกฟักหน้าพรหม		๒๔
		จาก		๒๔
คร้ว	๒๑	จากหลบ		๒๔
คร้วว	๒๑	จำปา		๒๕
คร้ววฝา	๒๑	จำปารับธรณีบน		๒๕
คร้ววรั้ว	๒๑			
คล้า	๒๑		ฉ	
คอซอง	๒๑	ฉาง		๒๕
ค้ำคาว	๒๑	ฉลียง		๒๕
คาน	๒๒	ฉลก		๒๕
คุ่มเรือน	๒๒			

โฉลกเจาะเสาเรือน	๒๖				
		ช			
ช่องกระจก	๒๗			ฅ	
ช่องลม	๒๗			ณ	
ชะมบ	๒๗			-	
ชาน	๒๗			ด	
ชานพัก	๒๗		ตั้ง		๒๙
ชานเล่นกลาง	๒๗		ตั้งแขวน		๒๙
ชานรอบ	๒๘		ด้านขวา		๓๐
ชานสกัดหัวเรือน	๒๘		ด้านซ้าย		๓๐
ชายคา	๒๘		ด้านรี		๓๐
เชิงกลอน ๑	๒๘		ด้านสกัด		๓๐
เชิงกลอน ๒	๒๘		ดาวเรือง		๓๐
เชิงชาย	๒๘		เด็ยบน		๓๐
เชิงชายรับน้ำ	๒๘		เด็ยล่าง		๓๐
			เด็ยหลังคา		๓๐
			เด็ย		๓๐
		ช	เด็ยเข็น		๓๐
ซุ้มประตู	๒๘		เด็ยหน้าต่าง		๓๐
เข็น	๒๘		เด็ยประตู		๓๑
เขี้ยว	๒๙		เด็ยหางแขงแขว		๓๑
			เด็ยหางเหยี้ยว		๓๑
		ฅ	ได้		๓๑
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			
		-			
		ณ			
		-			
		ด			
		-			
		ฅ			

ตะพานหนู	๓๒	ทรงลี้ม	๓๗
ตับ	๓๓	ทรงสอบ	๓๘
ตัวไม้	๓๓	ทวย	๓๘
ตีนฝา	๓๓	ทองกลาง	๓๘
ตีนกระได	๓๓	ทอย	๓๘
ตุ๊กตา	๓๓	ทับ	๓๘
ตูป	๓๓	ทับหลังประตู	๓๘
เต่า	๓๓	ทับหลังหน้าต่าง	๓๘
เต้า	๓๓	ทัพลี้มภาวะ	๓๘
เต้ากระเทย	๓๔	ท่าน้ำ	๓๘
เต้าราย	๓๔	เท้าแขน	๓๘
เต้ารุม	๓๔	เท้าข้าง	๓๘
แตะ	๓๔	โท	๓๘
ใต้ถุน	๓๔		
		ธ	
	ถ	ธรณีประตู	๓๙
เถาย่านนาง	๓๔	ธรณีหน้าต่าง	๓๙
เถาหัวด้วน	๓๔	ธรณีบน	๓๙
เถาหัวแดง	๓๕	ธรณีล่าง	๓๙
เถียงนา	๓๕	ธรณีसार	๓๙
โถง	๓๕		
		ณ	
	ท	นม	๓๙
ทนสมุทร	๓๕	นทวาร	๓๙
ทรง	๓๖	นอกชาน	๔๐
ทรงกรวด	๓๖	นั่ง	๔๐
ทรงคฤห	๓๖	นางราย	๔๐
ทรงจอมแห	๓๖	นางไม้	๔๐
ทรงจั่ว	๓๖		
ทรงจั่วลี้ม	๓๖		
ทรงตัวผู้	๓๗		
ทรงตัวเมีย	๓๗		
ทรงปั้นหย่า	๓๗	ป	
ทรงมนิลา	๓๗	ปัง	๔๐
		ปด	๔๐

แม่แคร์	๕๕
แม่เตาไฟ	๕๕
แม่ฝา	๕๕
แม่ม้าย	๕๕
ไม้กั้นหัวจากระเบียง	๕๕
ไม้กรูล่องแมว	๕๕
ไม้ข่มหลังกลอน	๕๖
ไม้ข่มหัวกลอน	๕๖
ไม้ข่มหัวดับ	๕๖
ไม้ขีดชಾಯกลอน	๕๖
ไม้ขีดหัวเต้า	๕๖
ไม้ชาคีม	๕๖
ไม้ข้างควาย	๕๗
ไม้เขาควาย	๕๗
ไม้แขนนาง	๕๗
ไม้คร่าว	๕๗
ไม้จริง	๕๗
ไม้ทับจากหลบ	๕๗
ไม้ทับหลังรา	๕๗
ไม้เท้าแขน	๕๘
ไม้ฝา	๕๘
ไม้พื้น	๕๘
ไม้ยี่งลม	๕๘
ไม้ระแนง	๕๘
ไม้เสียบหนู	๕๘

ย

ยก	๕๘
ยกพื้น	๕๘
ยกเรือน	๕๘
ยกเสา	๕๙
ยันต์ตรีนิสิงเห	๕๙
ย่านาง	๕๙

ยี่งลม	๕๙
ยั้ง	๕๙
ร	
รวก	๕๙
รอด	๕๙
รอดชาน	๕๙
รอดระเบียง	๕๙
รอดเรือน	๕๙
ระแนง	๕๙
ระแนงะ	๕๙
ระเบียง	๖๐
รักแร้	๖๐
รั้ว	๖๐
รา	๖๐
ราคอเสา	๖๐
รางน้ำ	๖๐
ร้าน	๖๐
ราวบันได	๖๐
ริน	๖๐
รี	๖๐
รูเต้า	๖๐
รูรอด	๖๑
เรือก	๖๑
เรือน	๖๑
เรือนคร้ว	๖๑
เรือนเครื่องผูก	๖๑
เรือนเครื่องลับ	๖๑
เรือนทรงไทย	๖๑
เรือนประธาน	๖๑
เรือนฝากระดาน	๖๑
เรือนแฝด	๖๑
เรือนพะไล	๖๒
เรือนแพ	๖๒

เรือนหมู่	๖๒	ลูกนอน	๖๔
เรือนหลังขวาง	๖๒	ลูกประดัก	๖๔
เรือนหลังรี	๖๒	ลูกปะกน	๖๔
เรือนหอ	๖๒	ลูกฟัก	๖๕
ระะ	๖๒	ลูกฟูก	๖๕
โรง	๖๒	ลูกหีบ	๖๕
โรงนา	๖๒	เลียบ	๖๕

ฤ

-

ฤา

-

ล

ฎ

-

ฎา

-

ว

ลดพื้น	๖๓	วงกบ	๖๕
ลบเหลี่ยม	๖๓	วงซ้อง	๖๕
ลัม	๖๓	วงทะนาน	๖๕
ลวงซ้อ	๖๓	วัว	๖๕
ลวงแป	๖๓	วา	๖๖
ลวด	๖๓		
ลวดบัว	๖๓	ศอก	๖๖
ลอกบัว	๖๓	ศาลา	๖๖
ล่องตีนช้าง	๖๓	ศาลาท่าน้ำ	๖๖
ล่องถุน	๖๔		
ล่องแมว	๖๔		
ล่องแมวชาน	๖๔		
ล่องแมวระเบียง	๖๔		
ลาน	๖๔	สกด	๖๖
ลำแพน	๖๔	สลัก	๖๖
ลั่นกระป้อ	๖๔	สลักเพชร	๖๖
ลัม	๖๔	ส่วนเท่า	๖๖
ลูกกรง	๖๔	สอบ	๖๖
ลูกกระได	๖๔	สะพานหนู	๖๗
ลูกตั้ง	๖๔	สังกะสี	๖๗
		สันหลังคา	๖๗

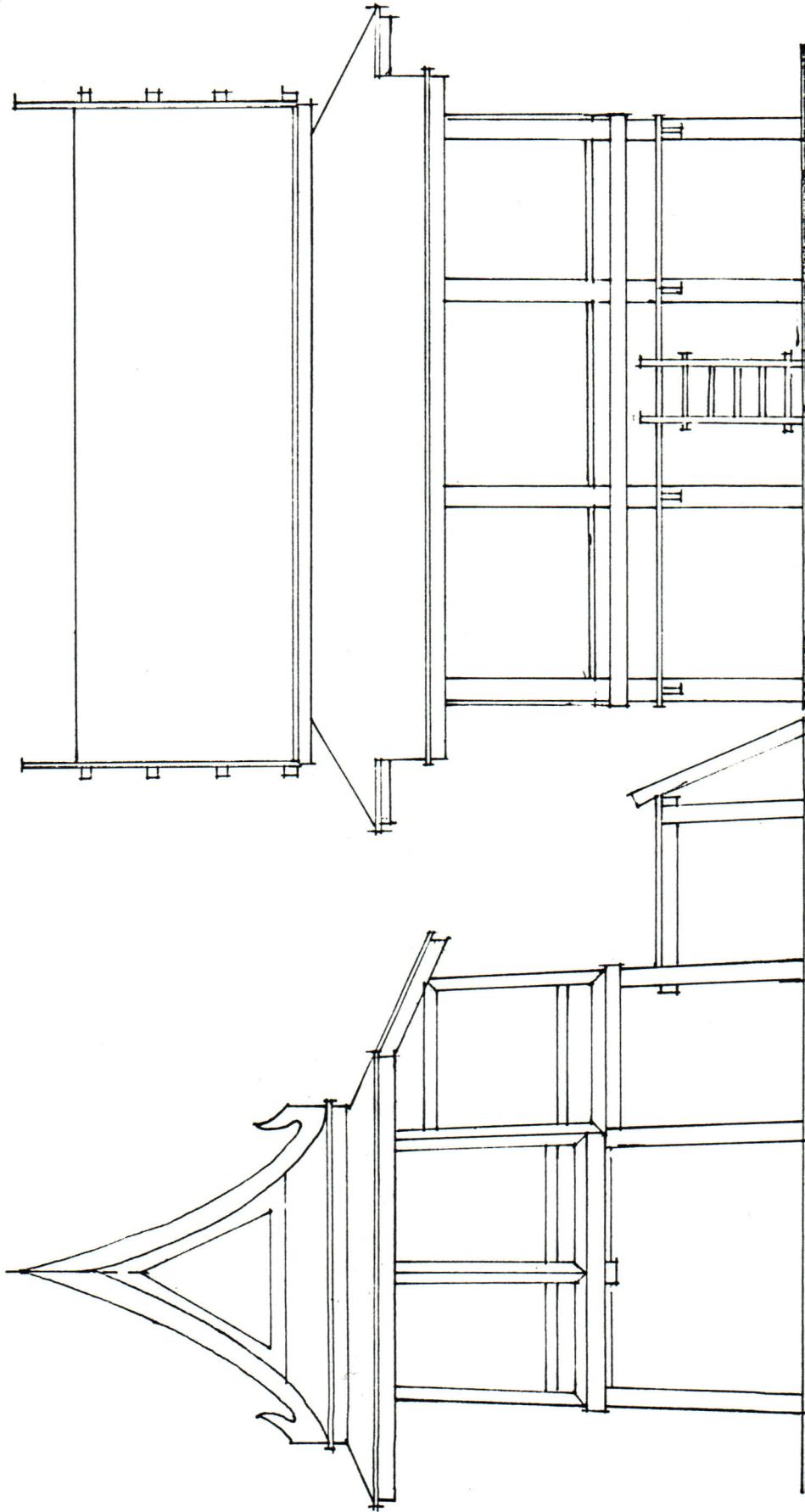
ศ

ษ

-

ส

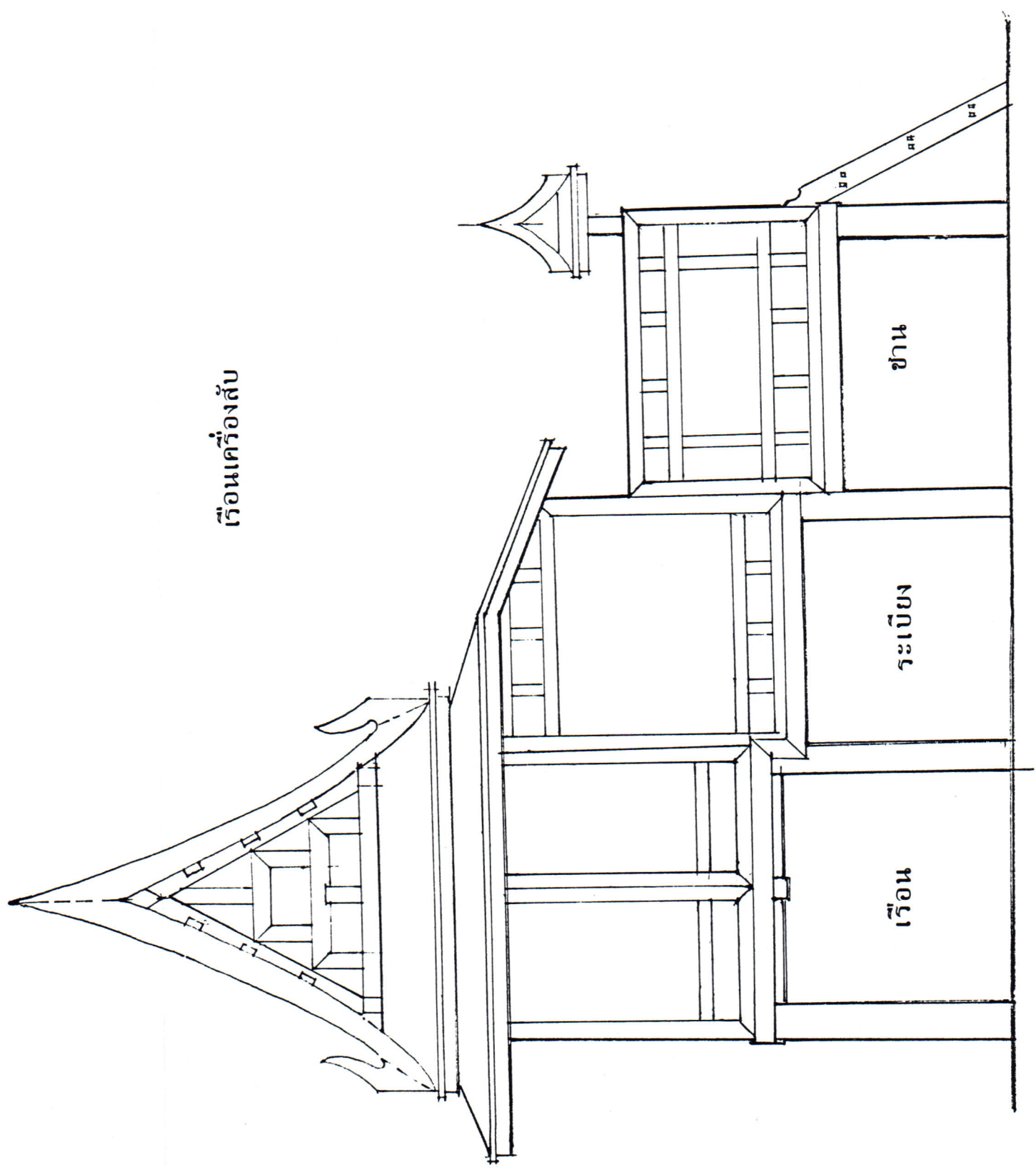

ด้านข้างเรือน

เรือนเครื่องสับ

ด้านหัวเรือน

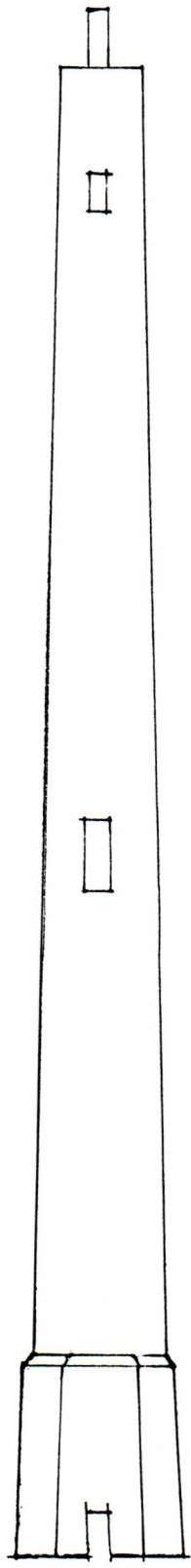
เรือนเครื่องสับ

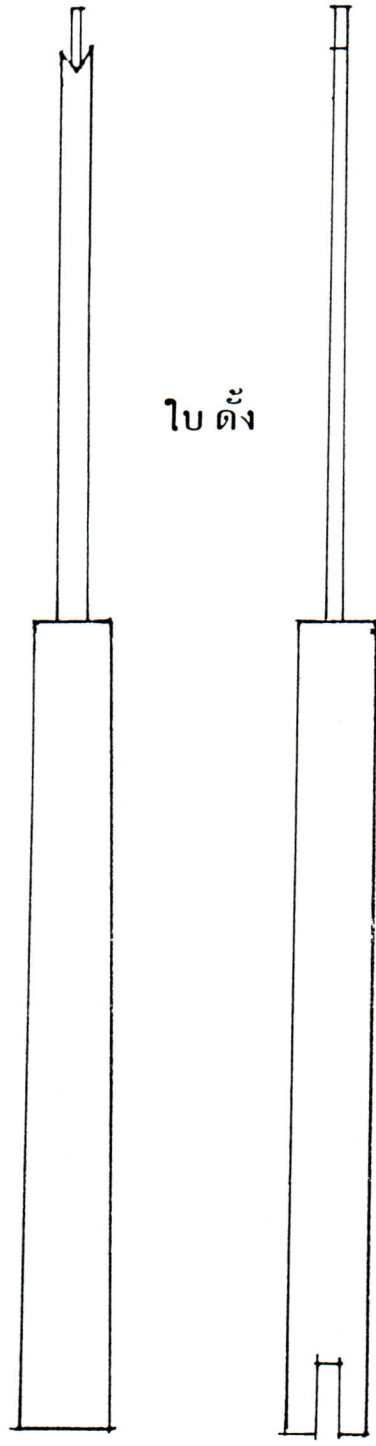
หัวเทียน

รูเต้า

รูรอด

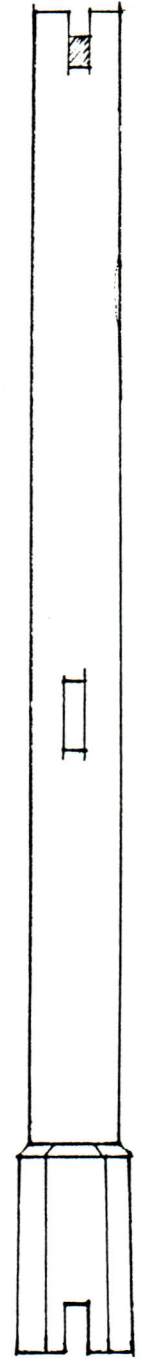

เสารือน

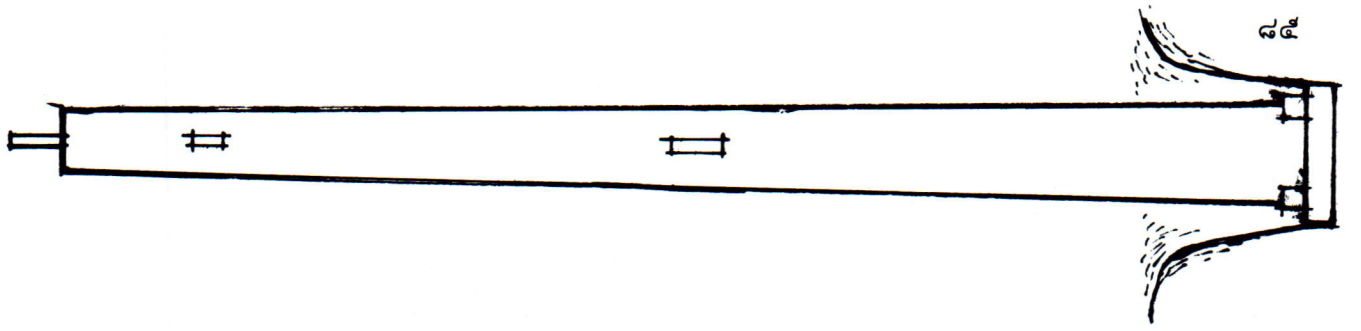
ใบดั่ง

เสาดั้ง

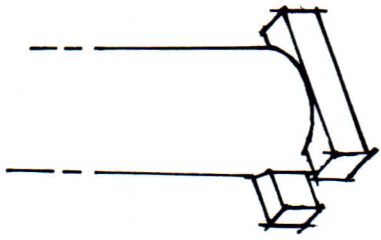

รูรอด

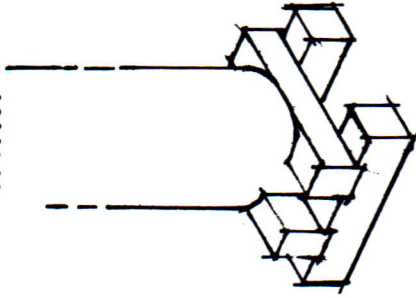
เสาระเบียง

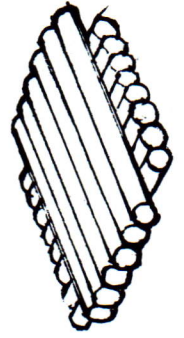
รูป ๑๕

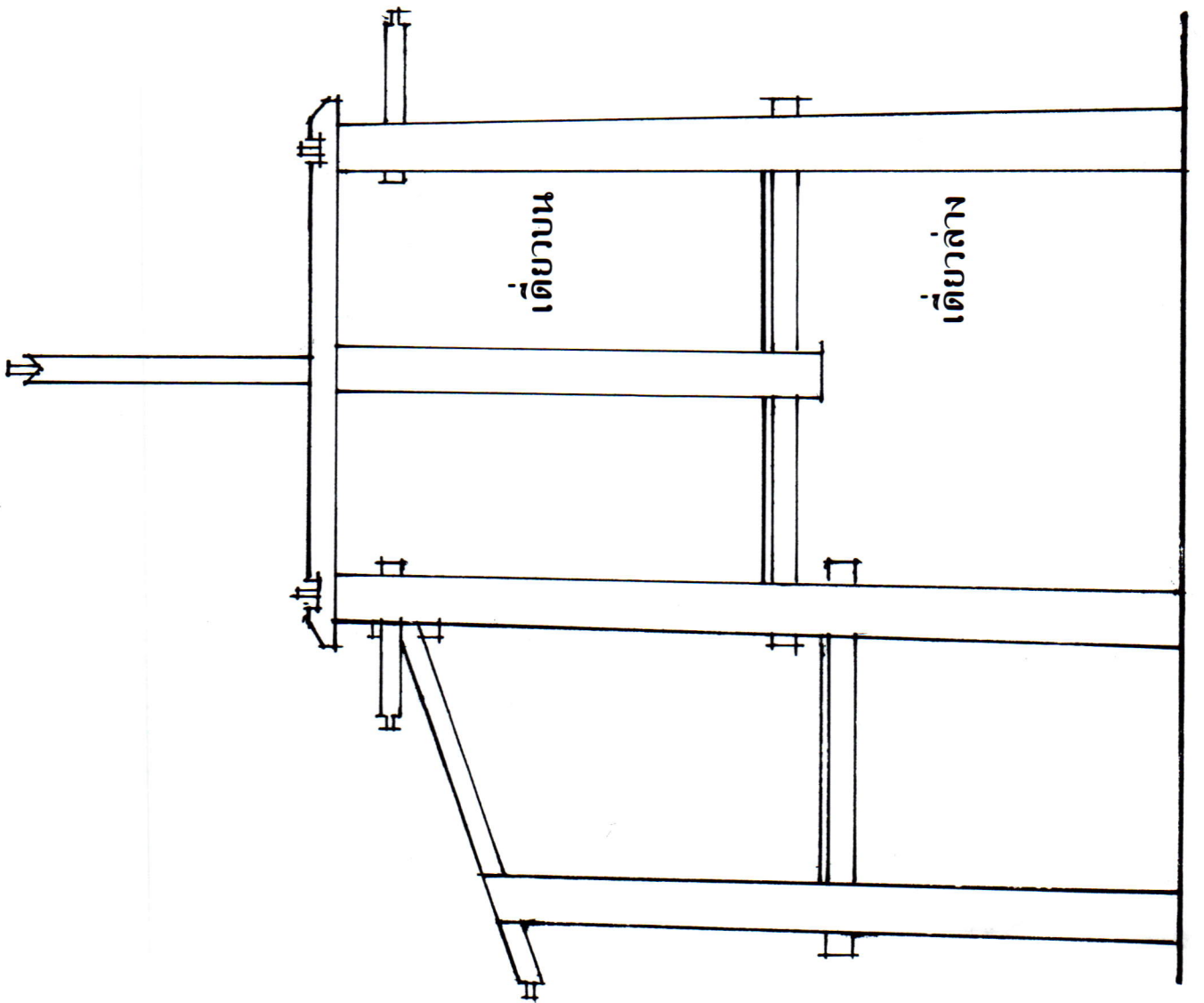
กพัด

กำ

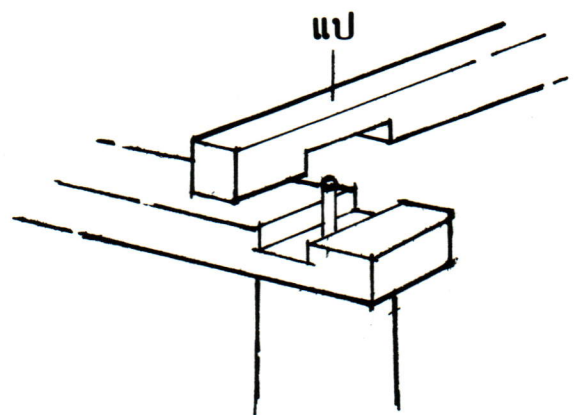
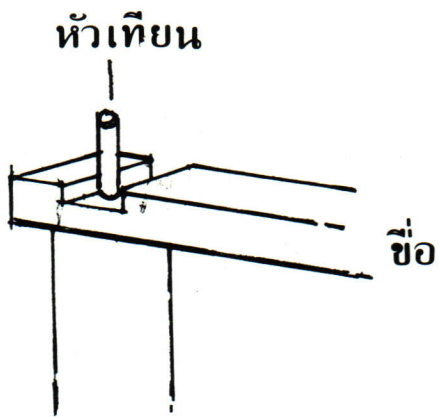
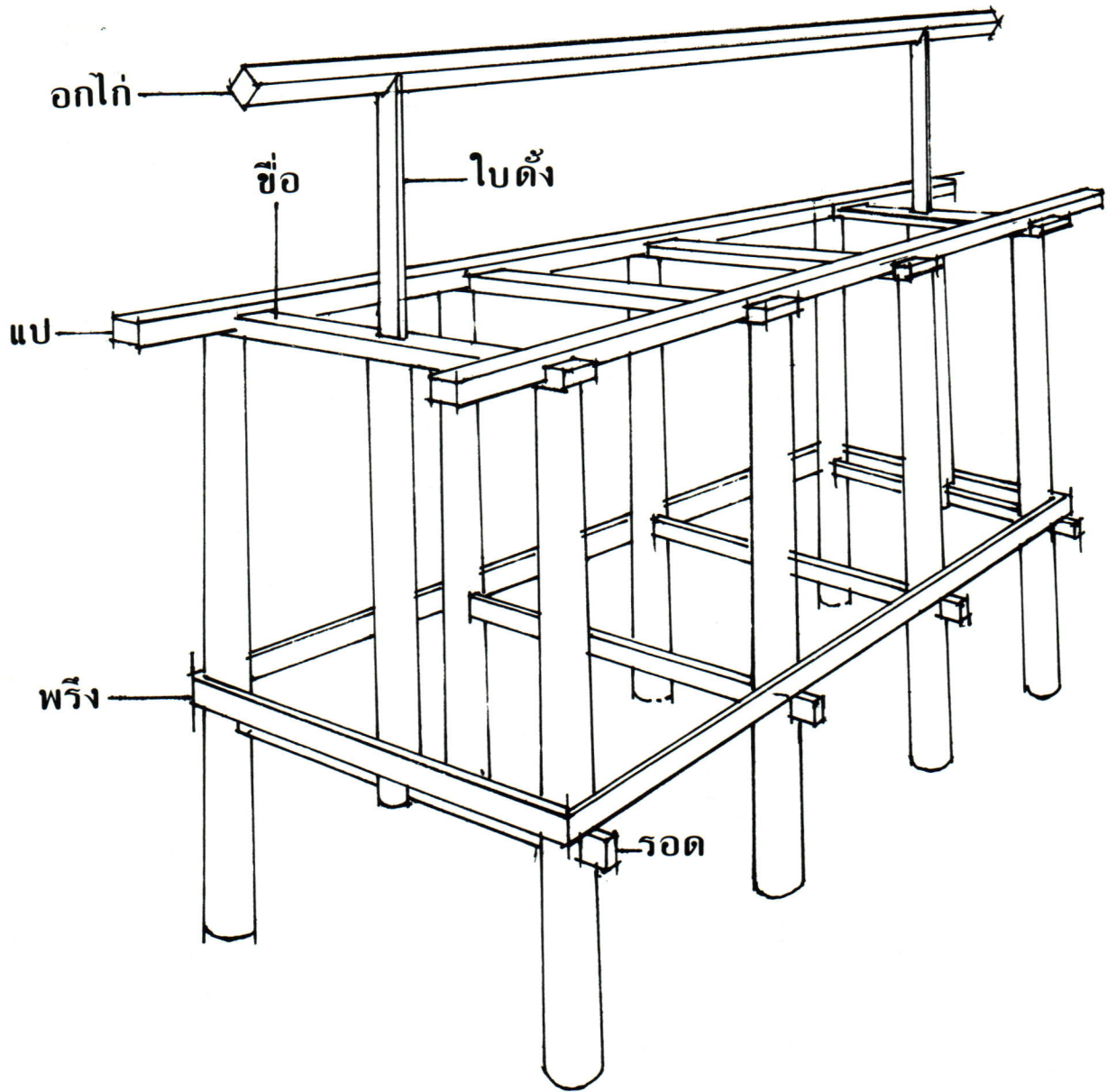

แระ

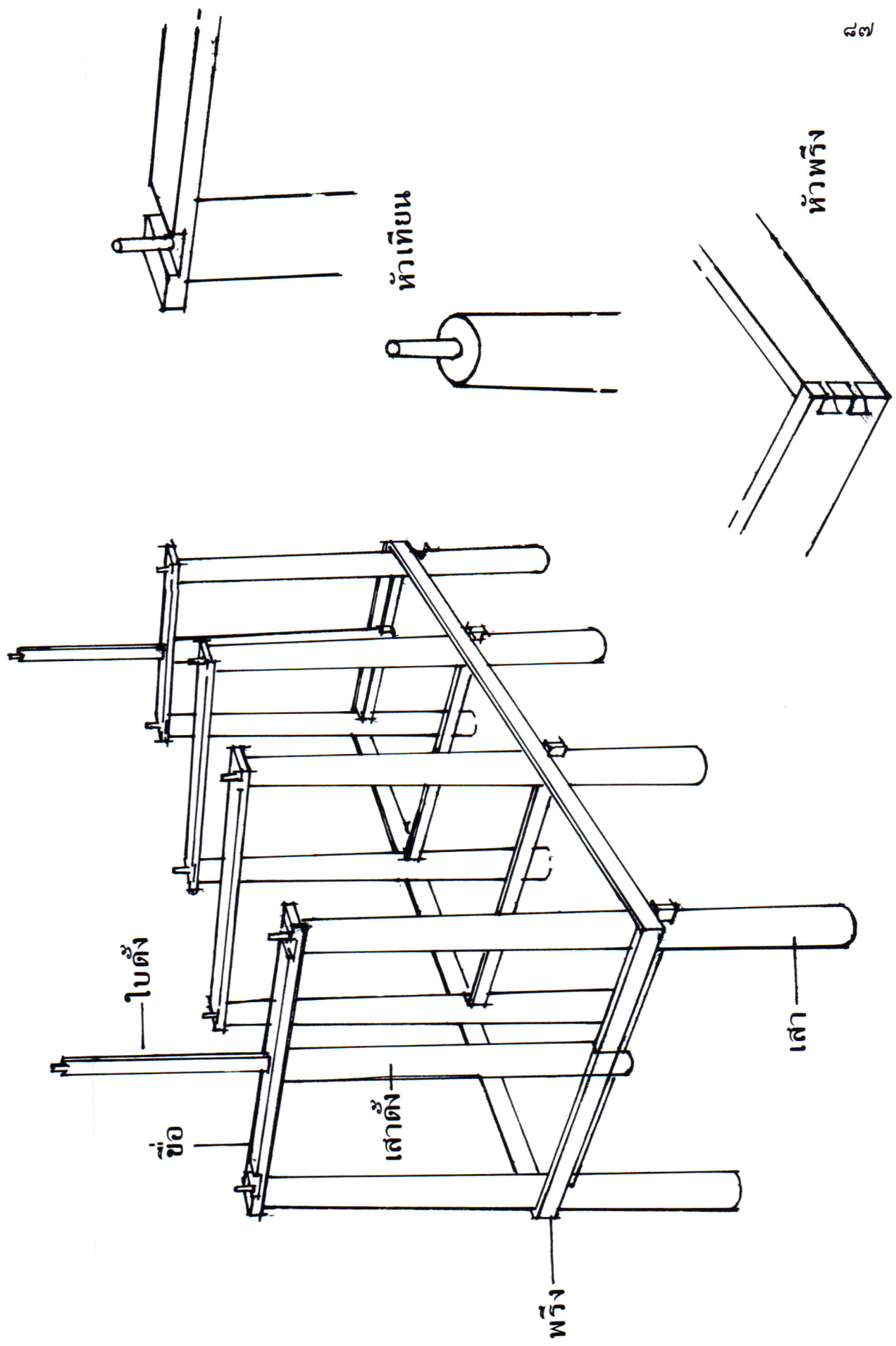

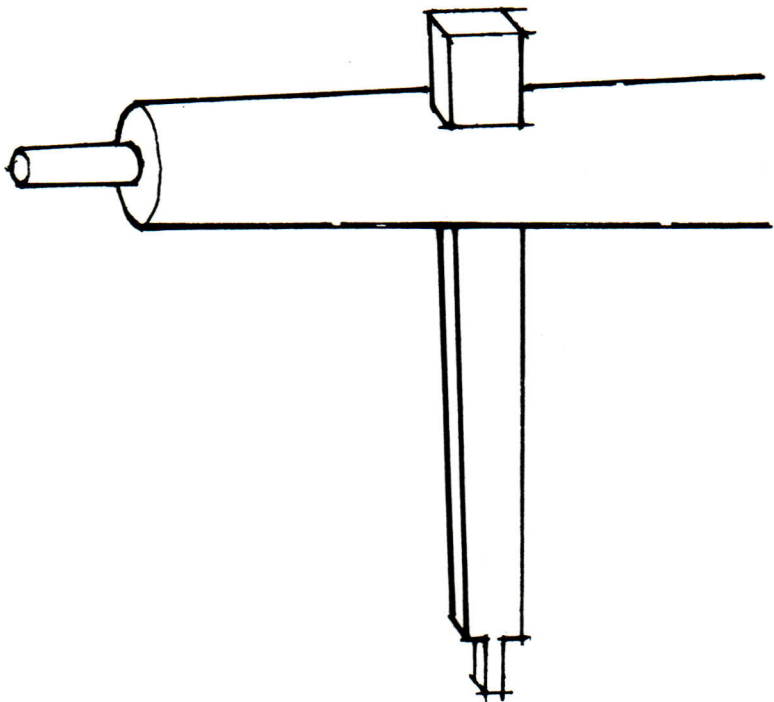
เดียบาน

เดยาล่าง

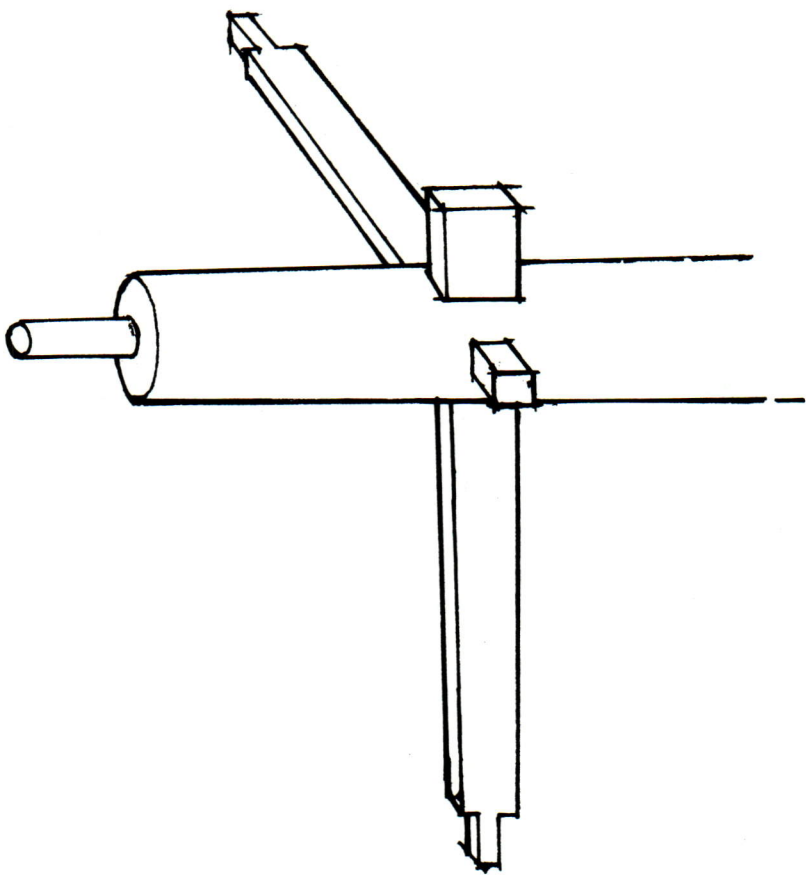

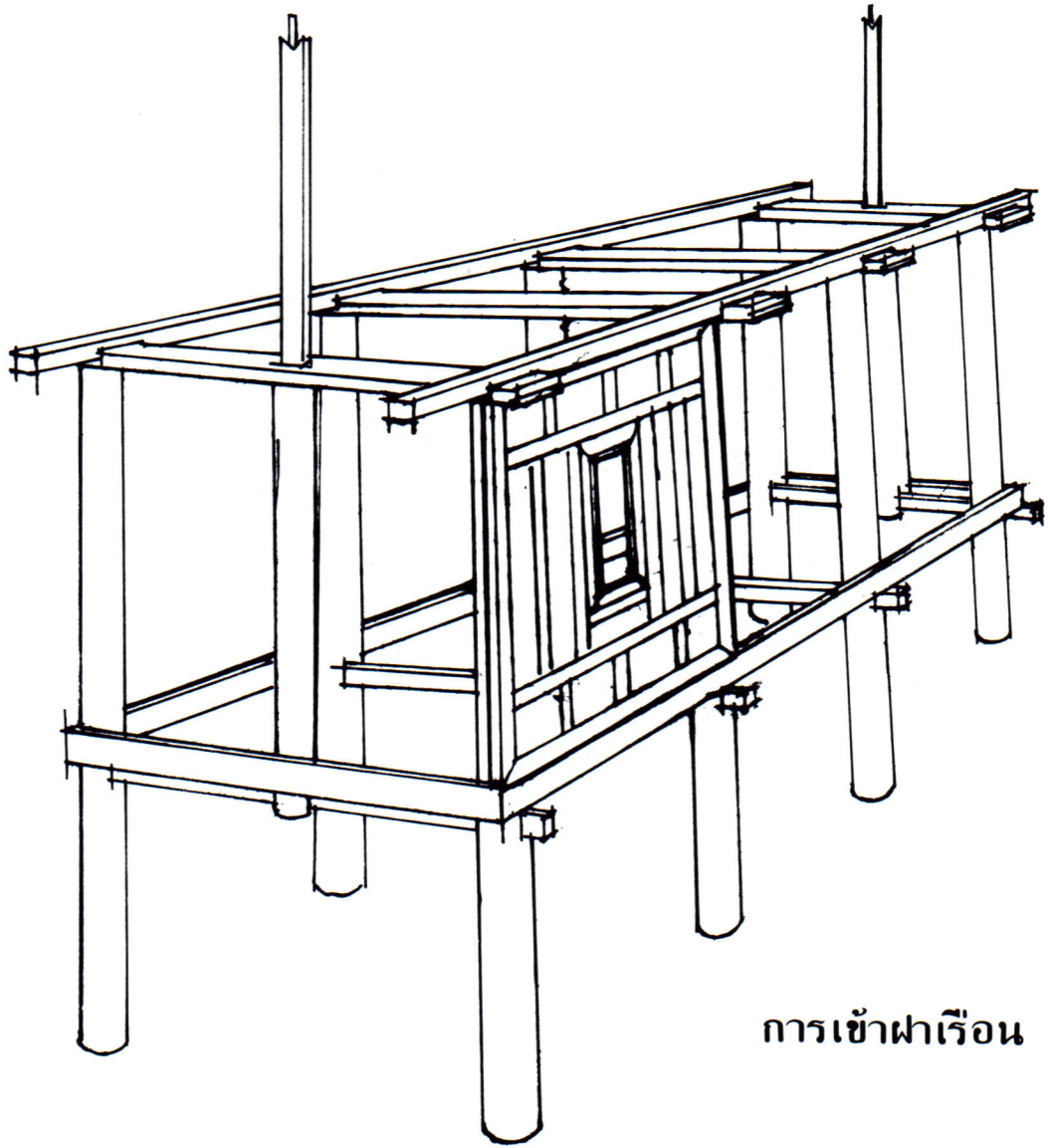

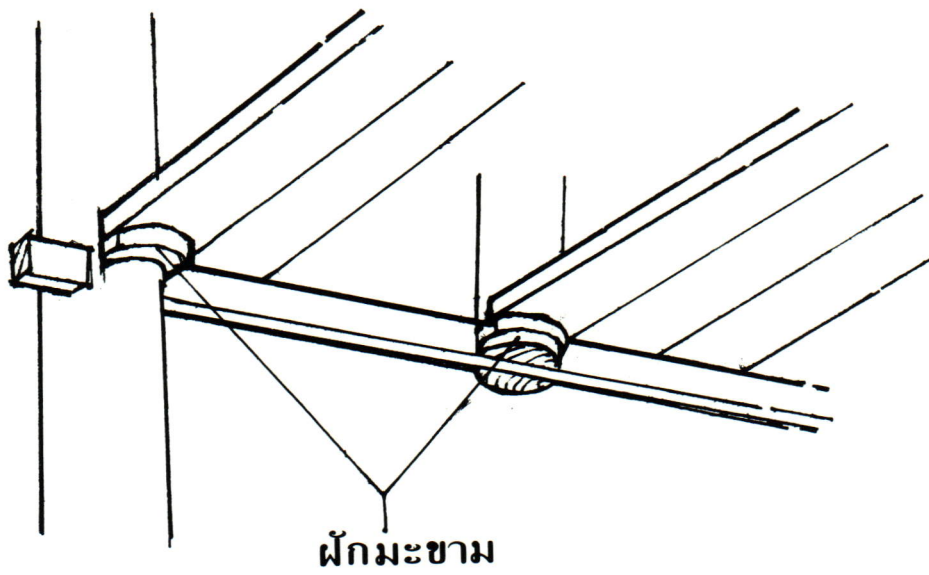
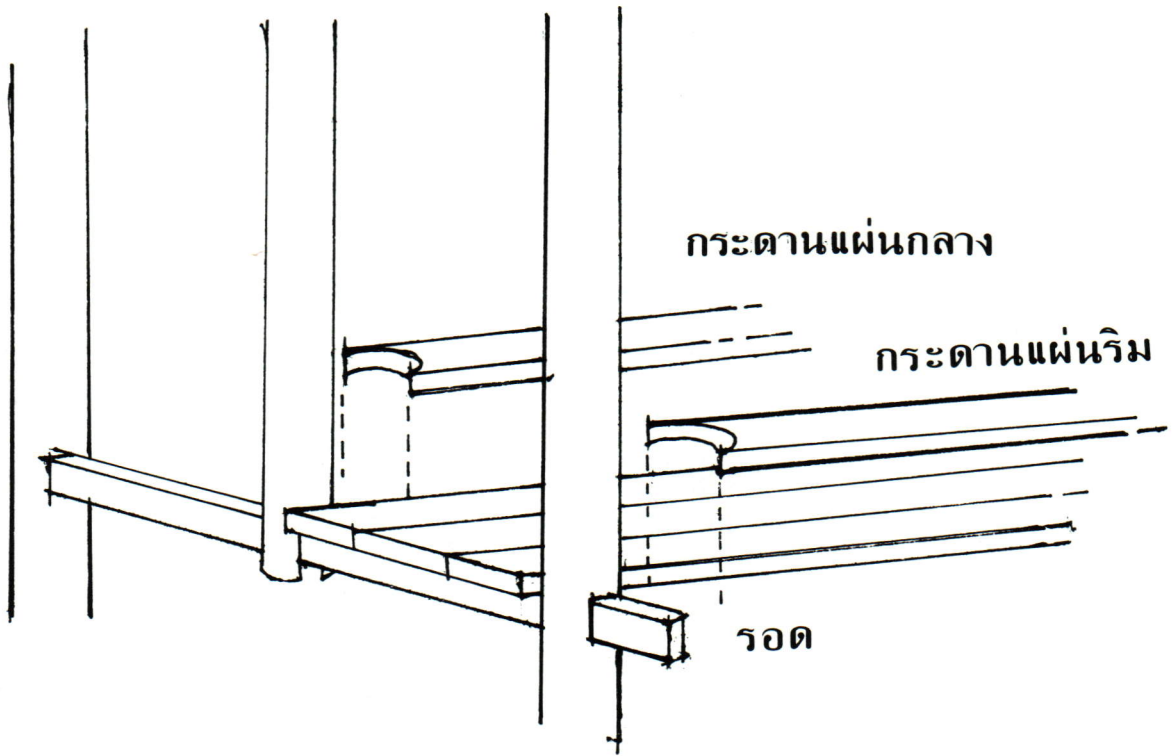
เต้า

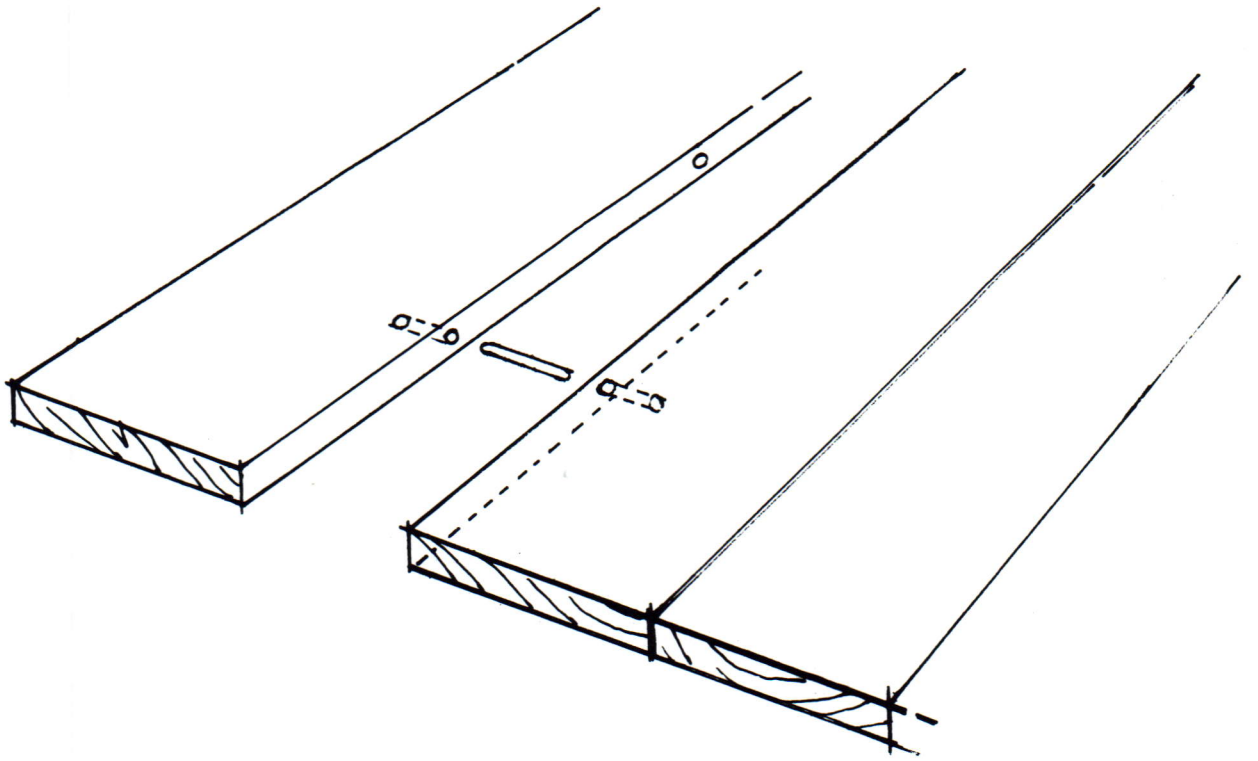

เต้ารวม

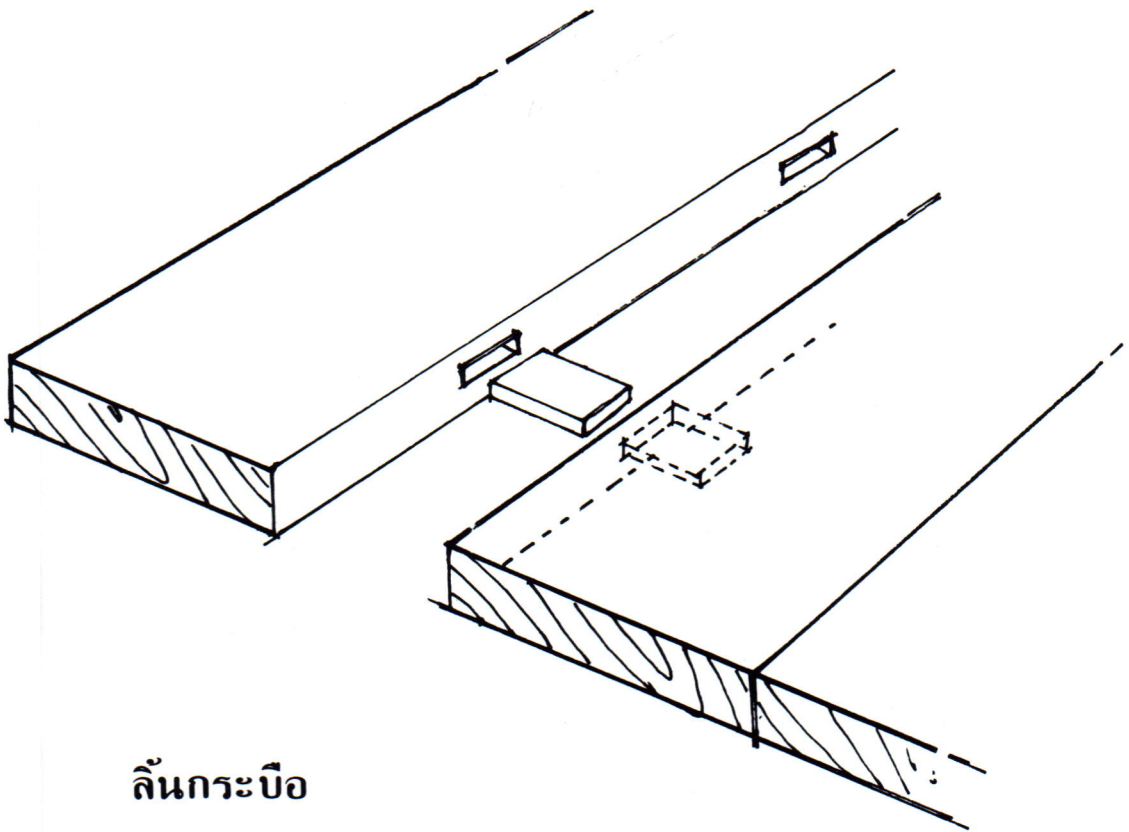

การเข้าฝาเรือน

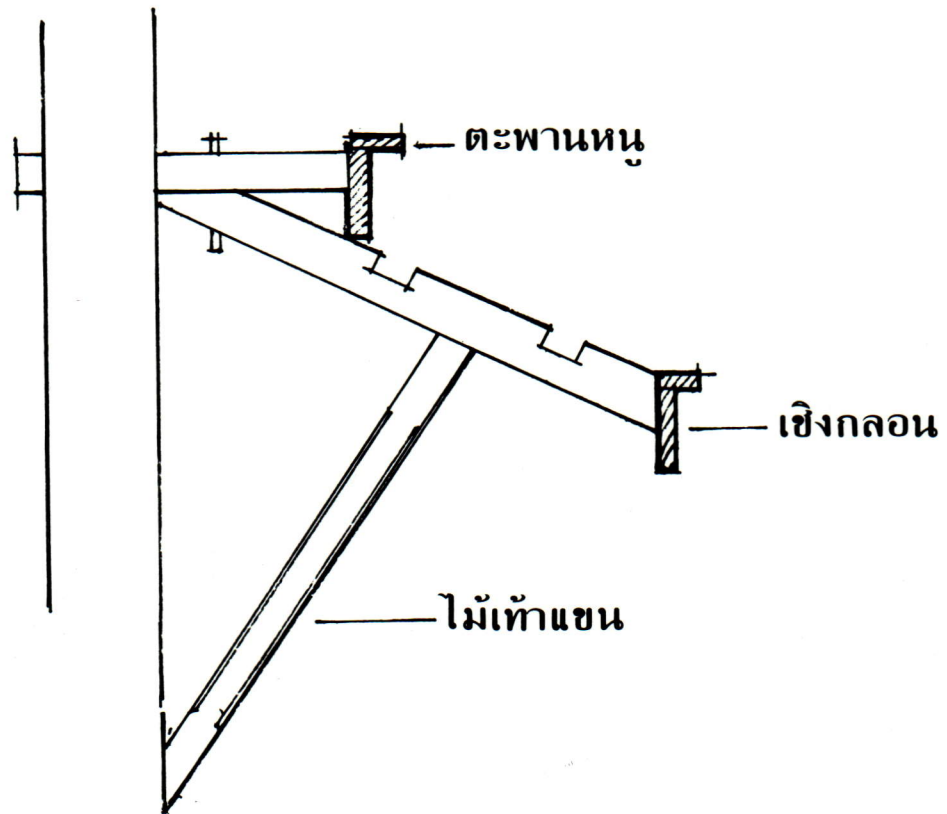
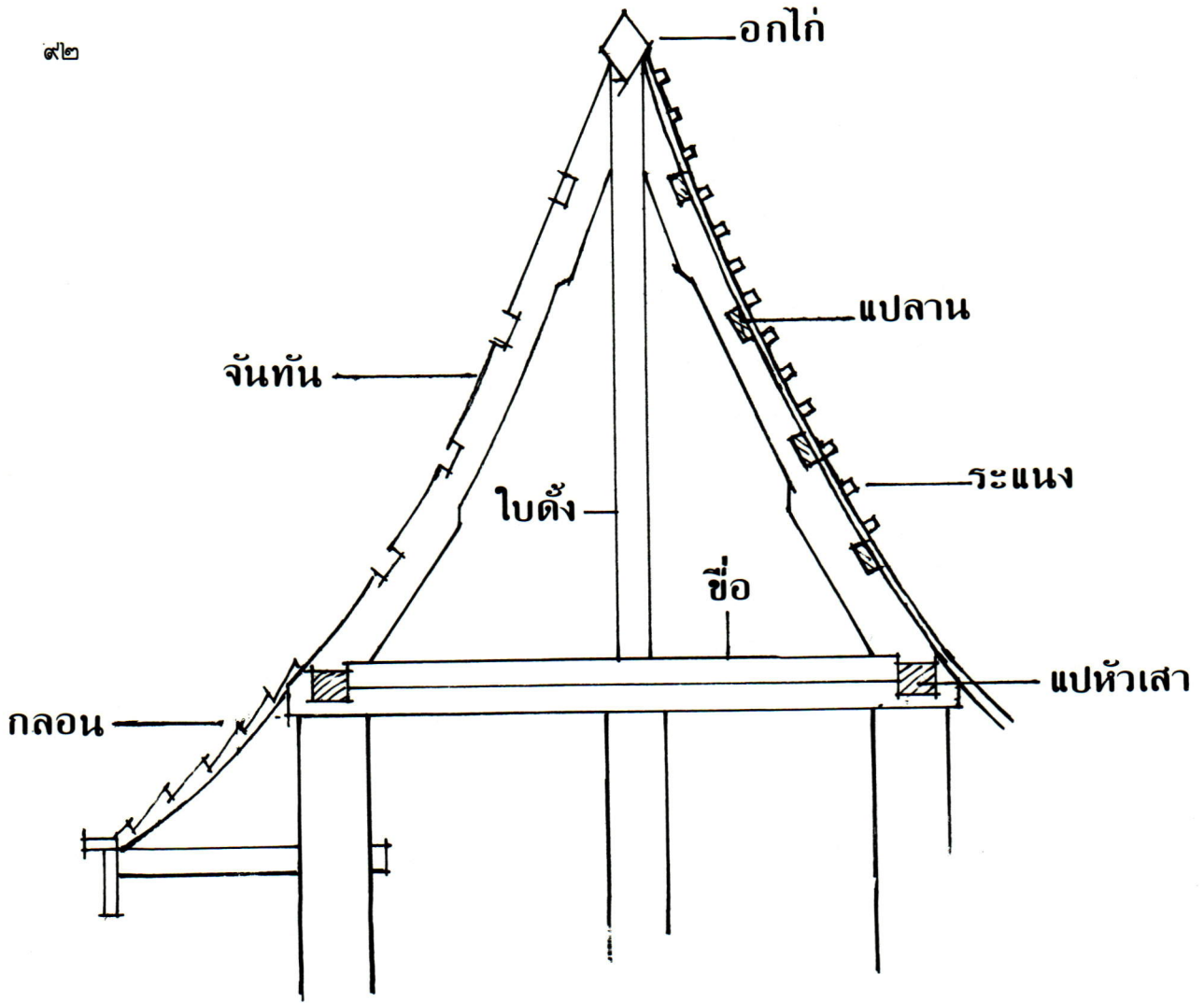

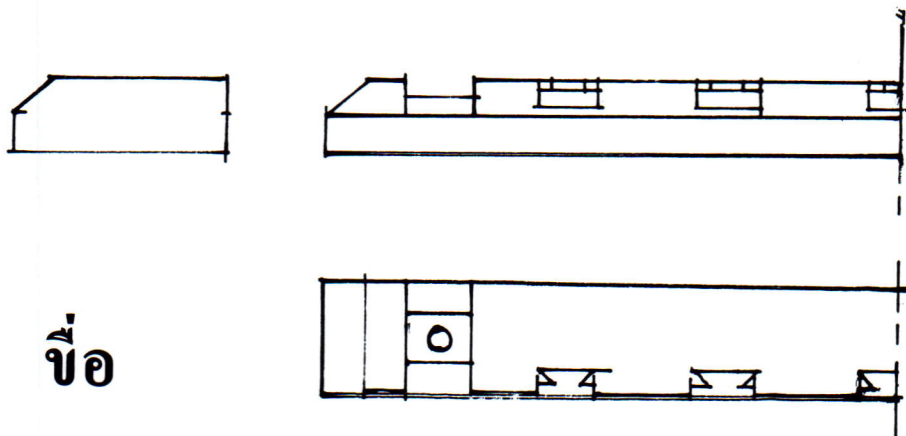

เขี้ยวหมา

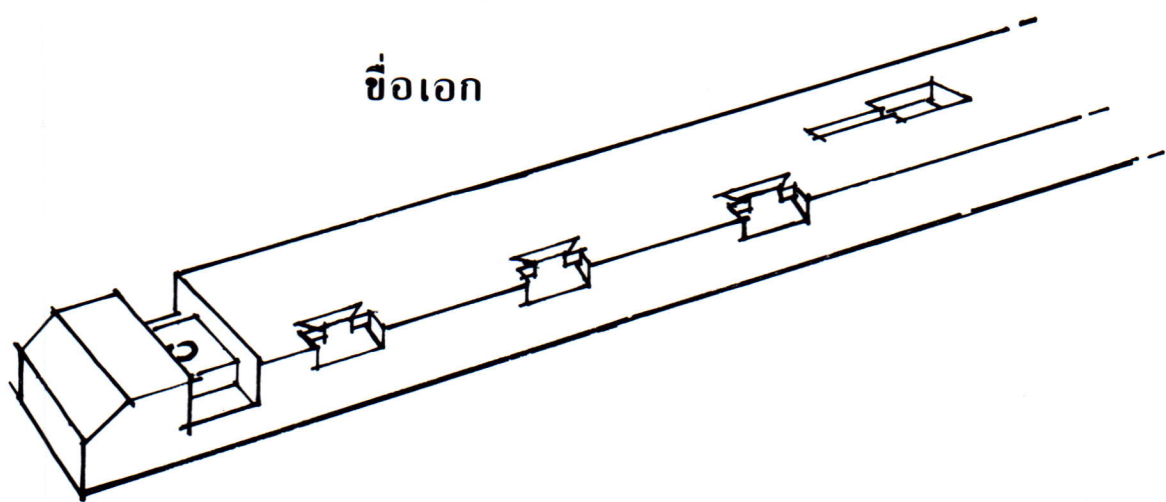

ลิ้นกระบือ

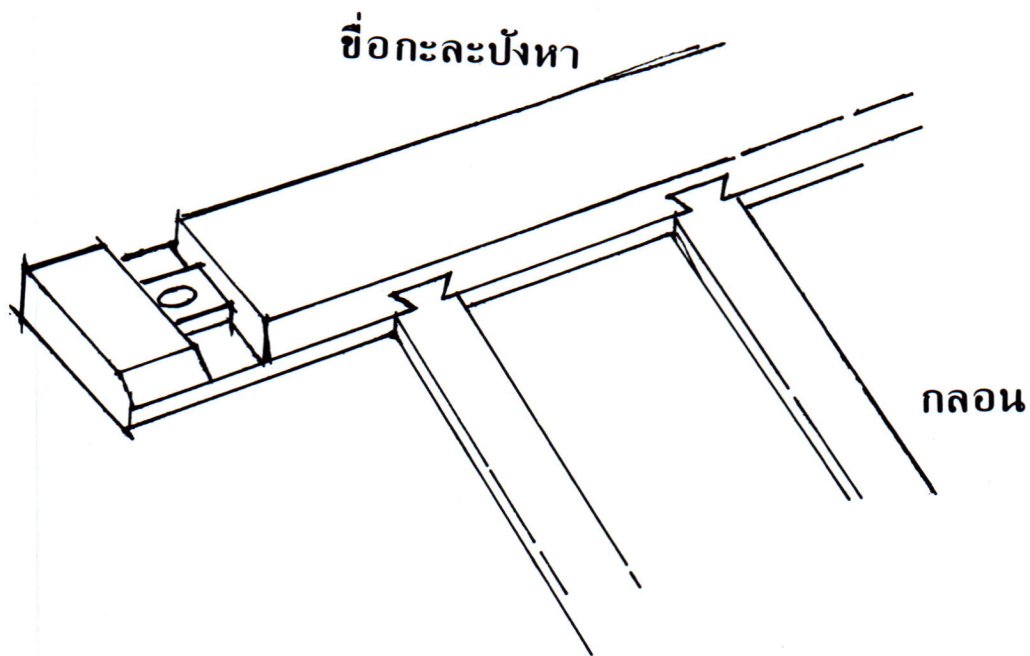

ข้อ

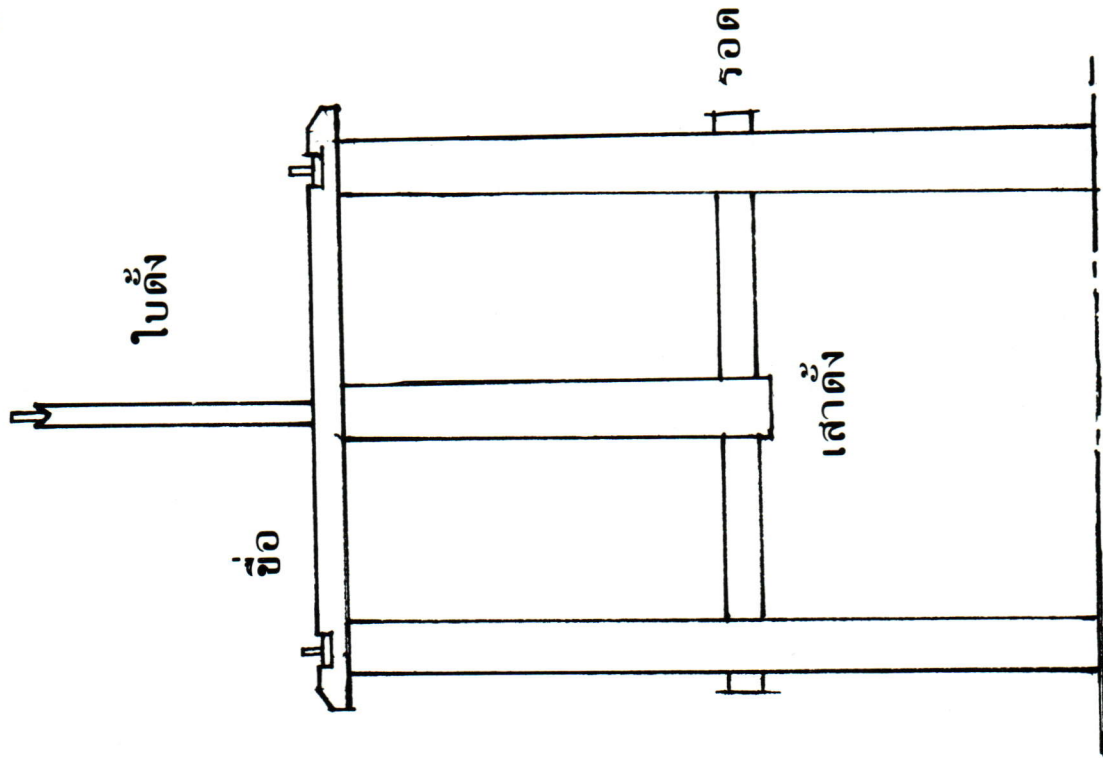
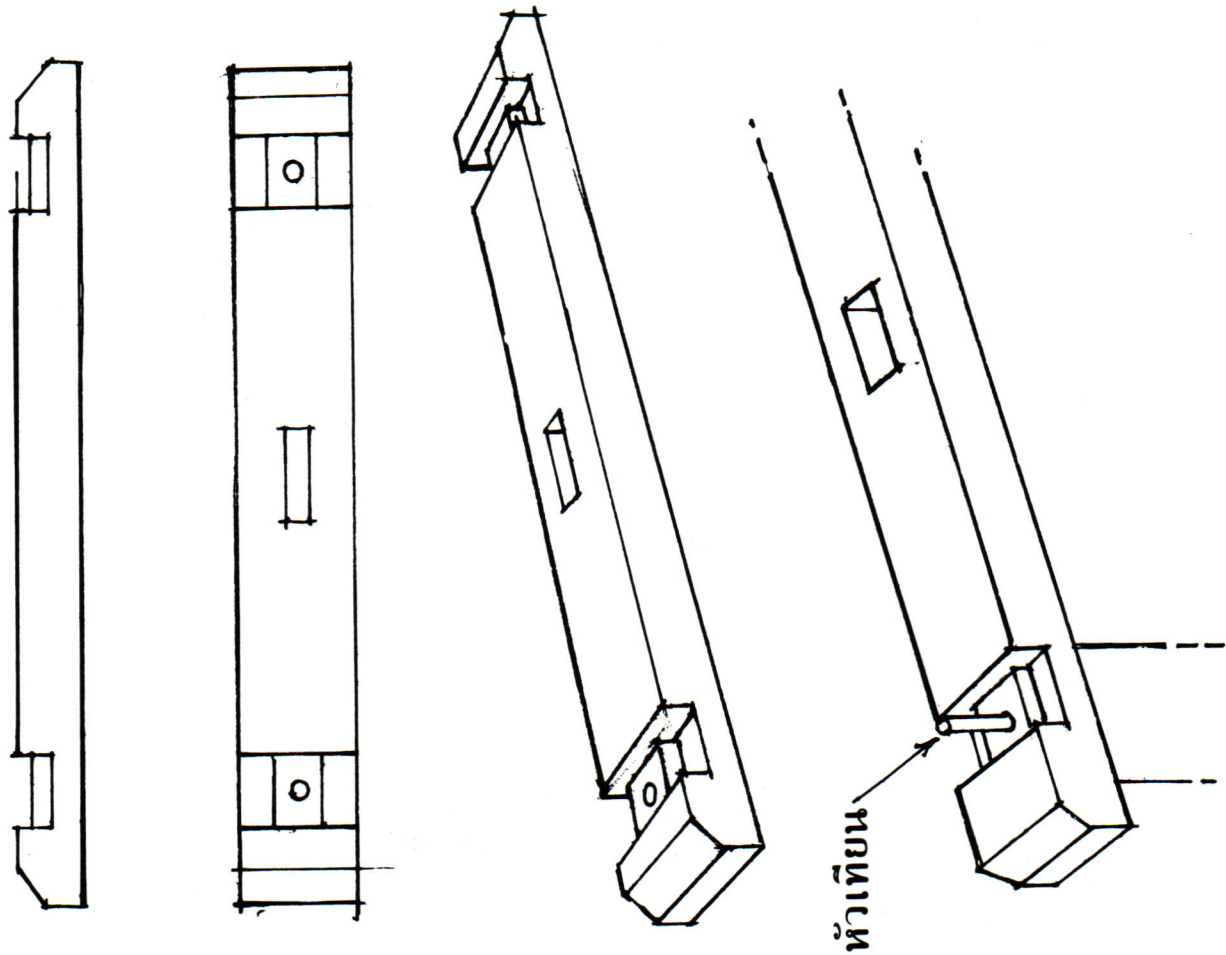
ข้อเอก

ข้อกะละปังหา

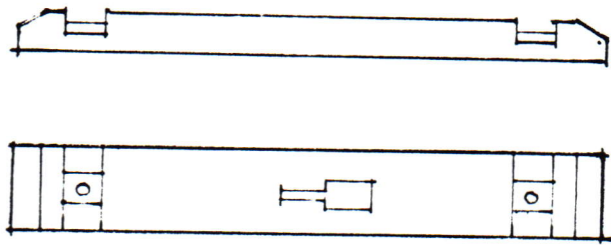
กลอน

ข้อ

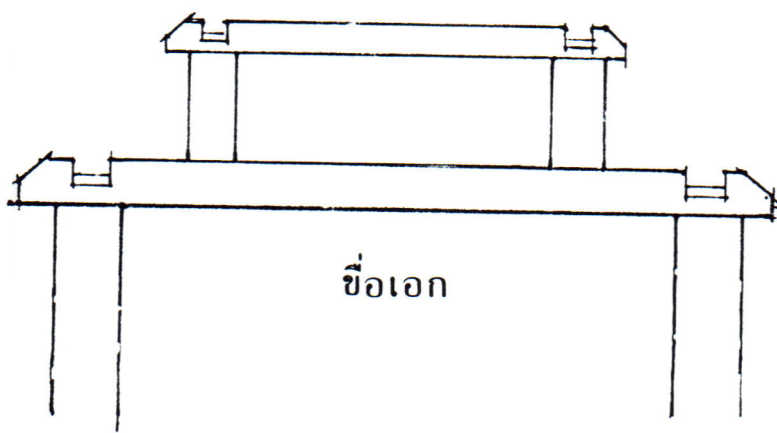

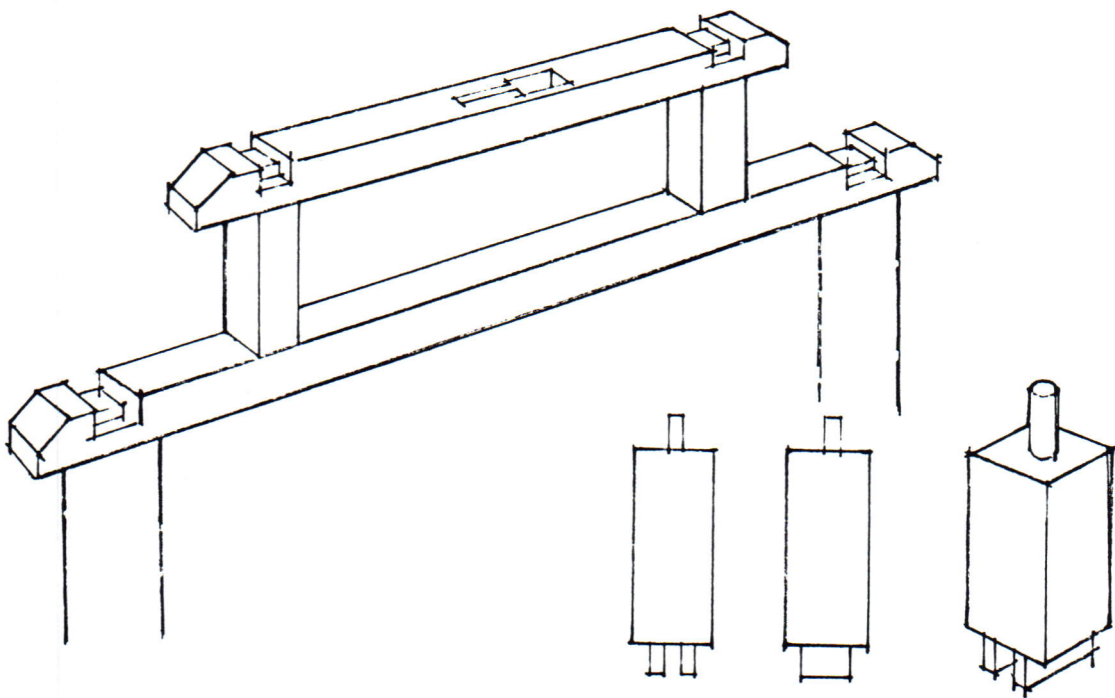
ข้อคัต

ข้อคัต

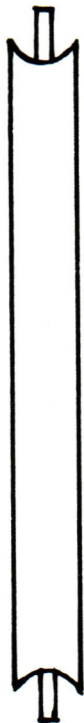
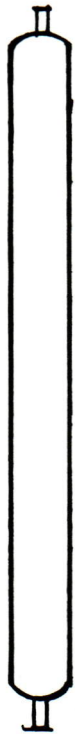

ข้อเอก

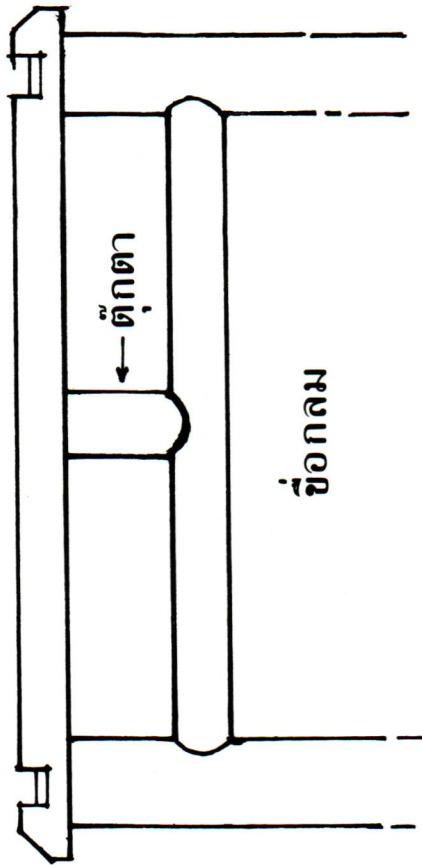

ตุ๊กตา

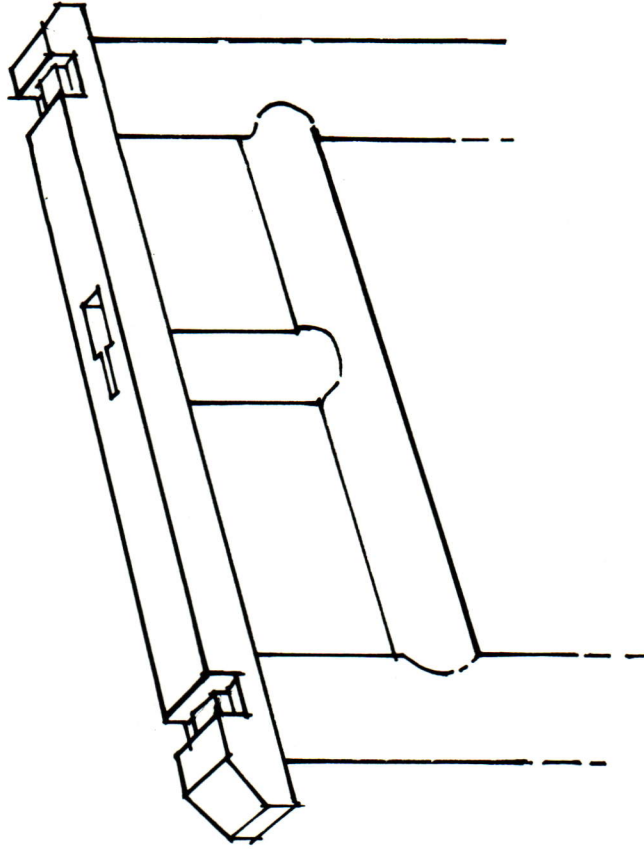
ช็อกลม

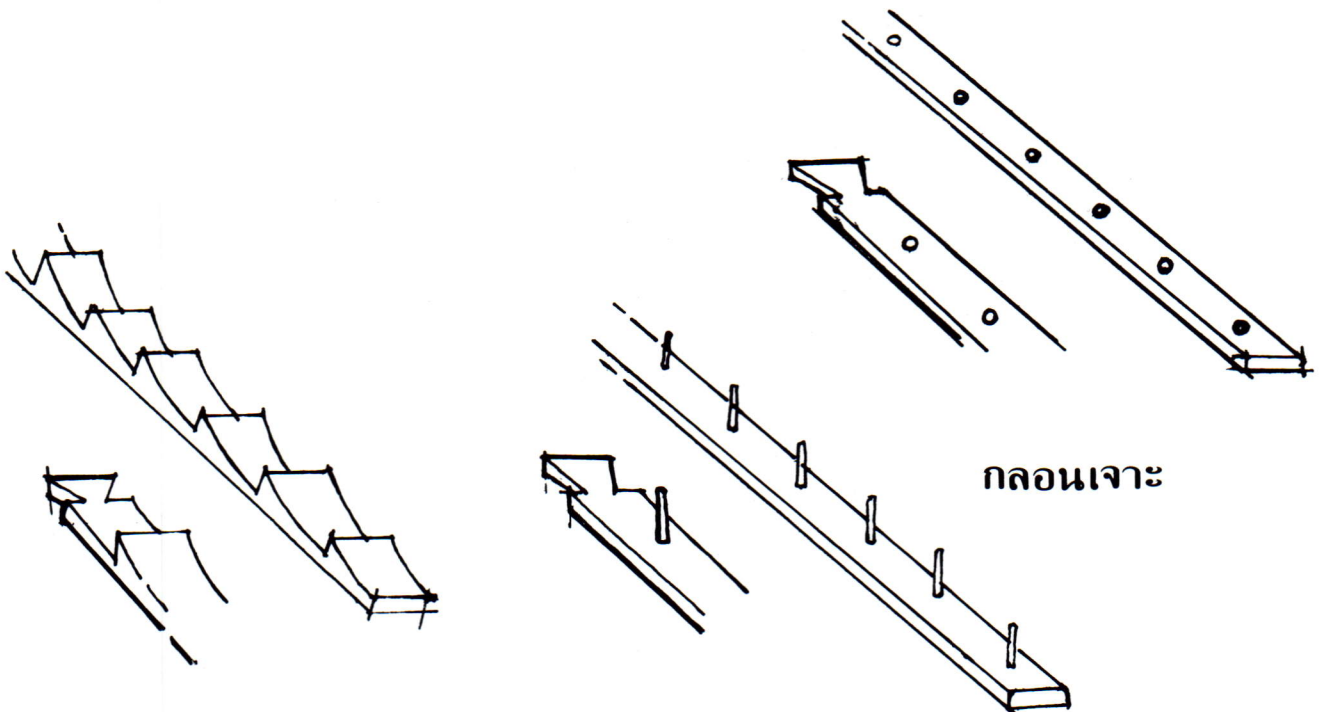
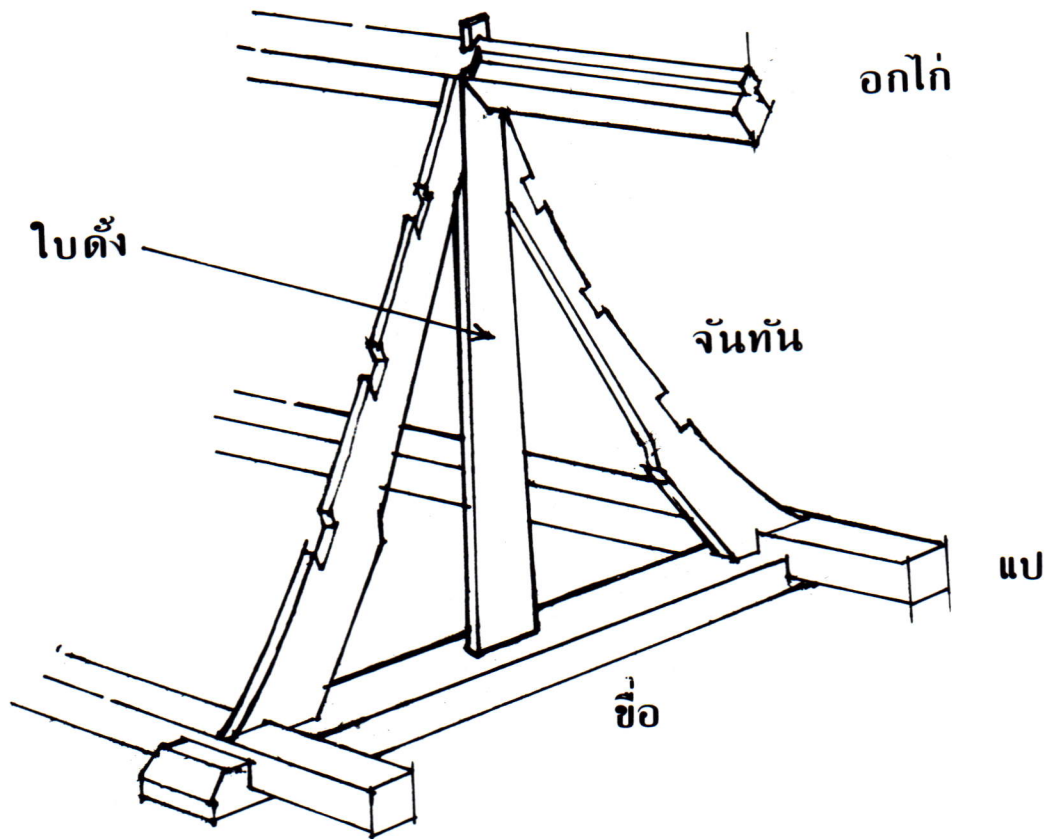

ช็อกกระดะปังกา

ช็อกลม

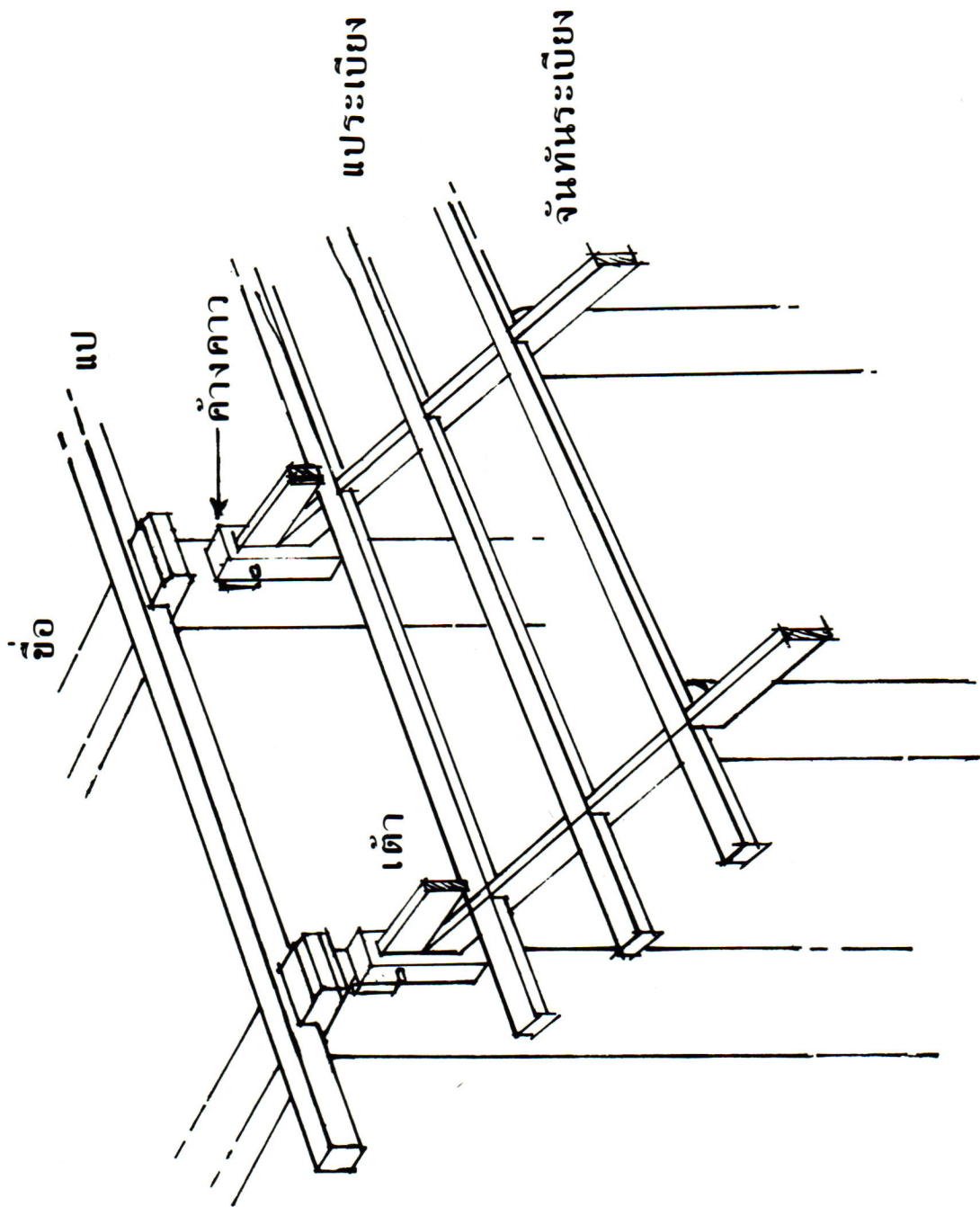

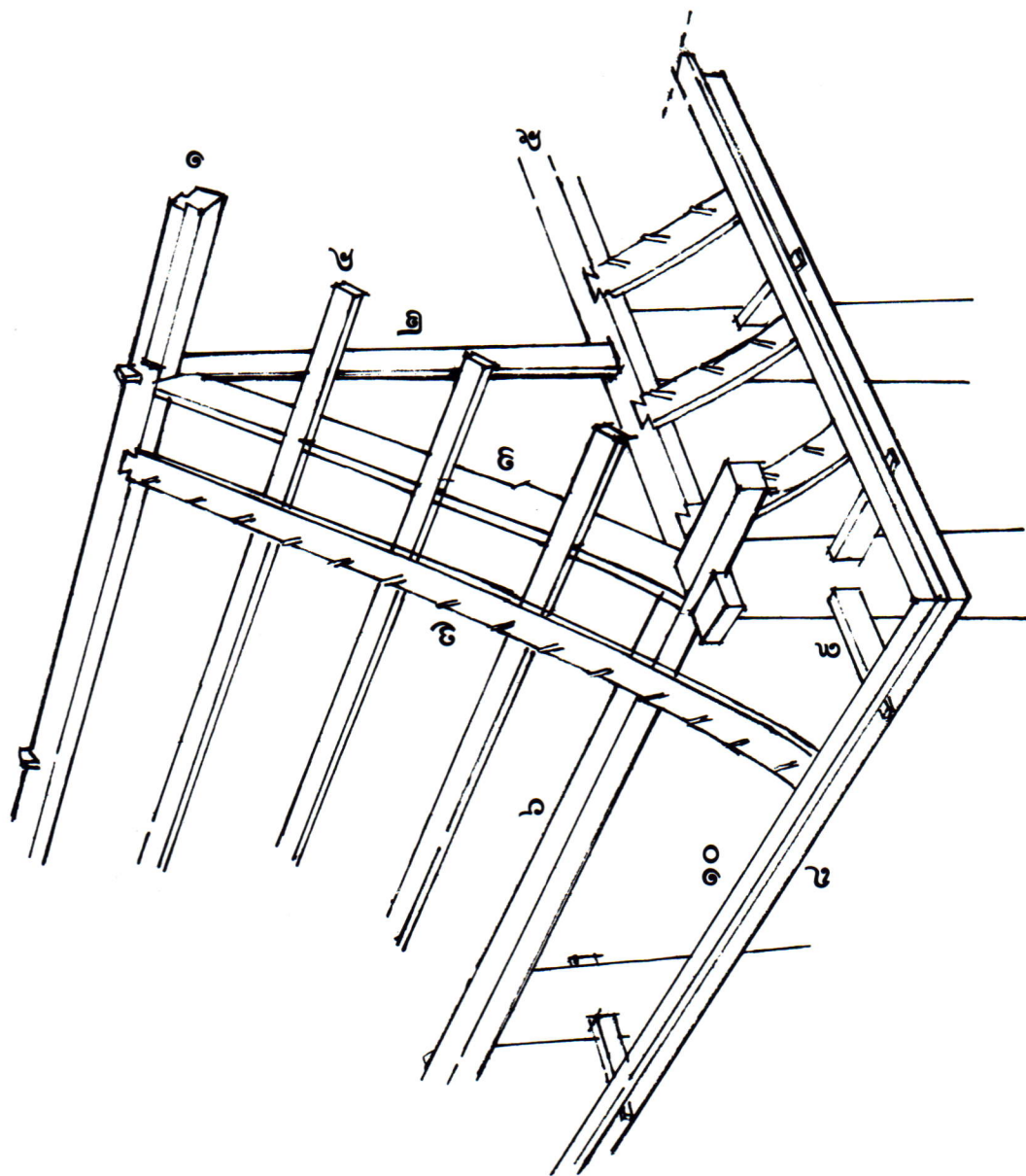
กลอนสับ

กลอนขอ

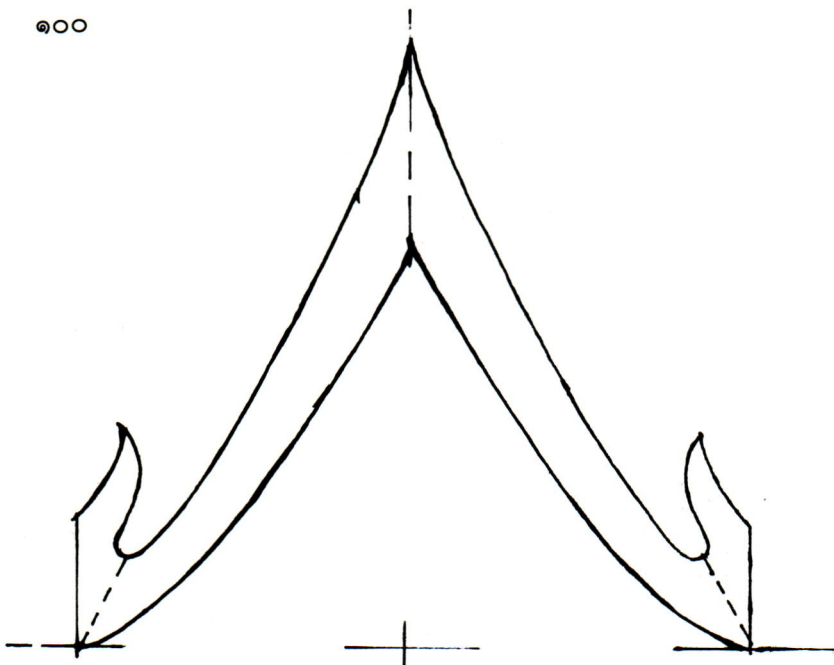
กลอนเจาะ

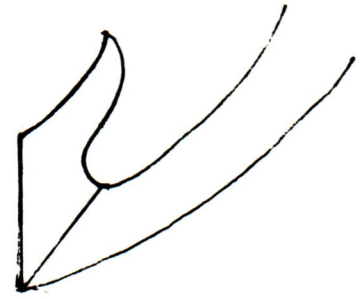
เครื่องบน

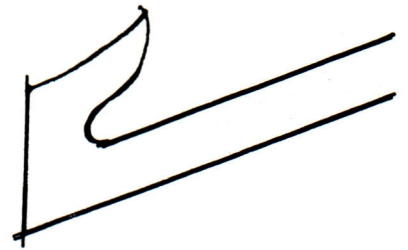
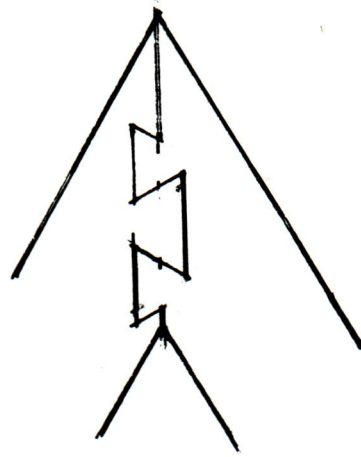
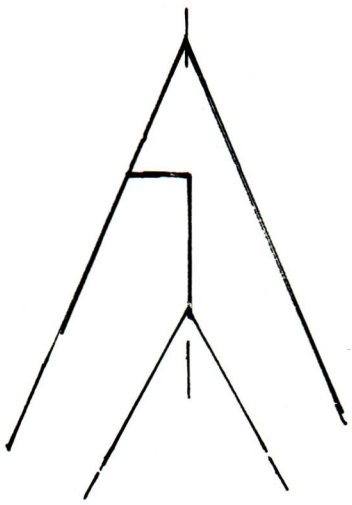
๑	ออกไก่
๒	ใบคั้ง
๓	จันทัน
๔	แปดาน
๕	ข้อ
๖	แปหัวเสา
๗	กลอน
๘	เเชิงกลอน
๙	เค้า
๑๐	ตะพานหนู

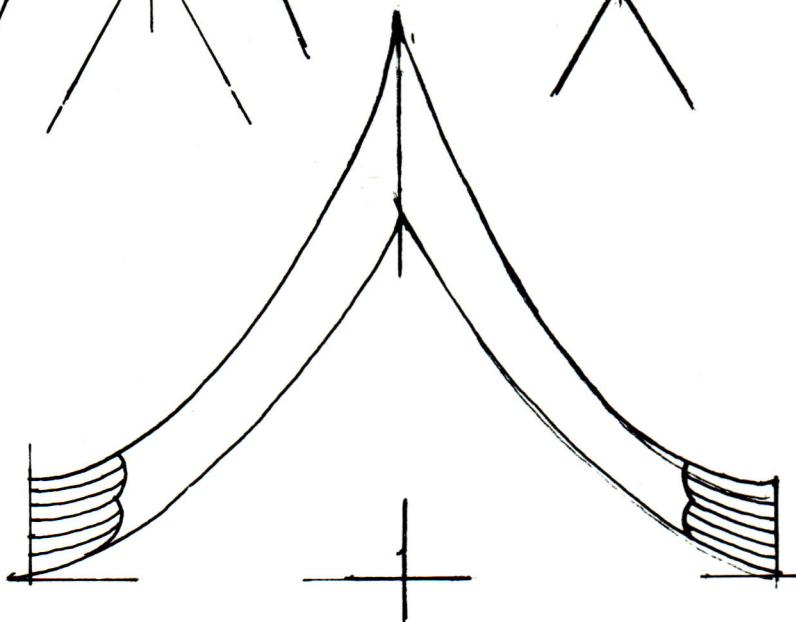
บั้งลม

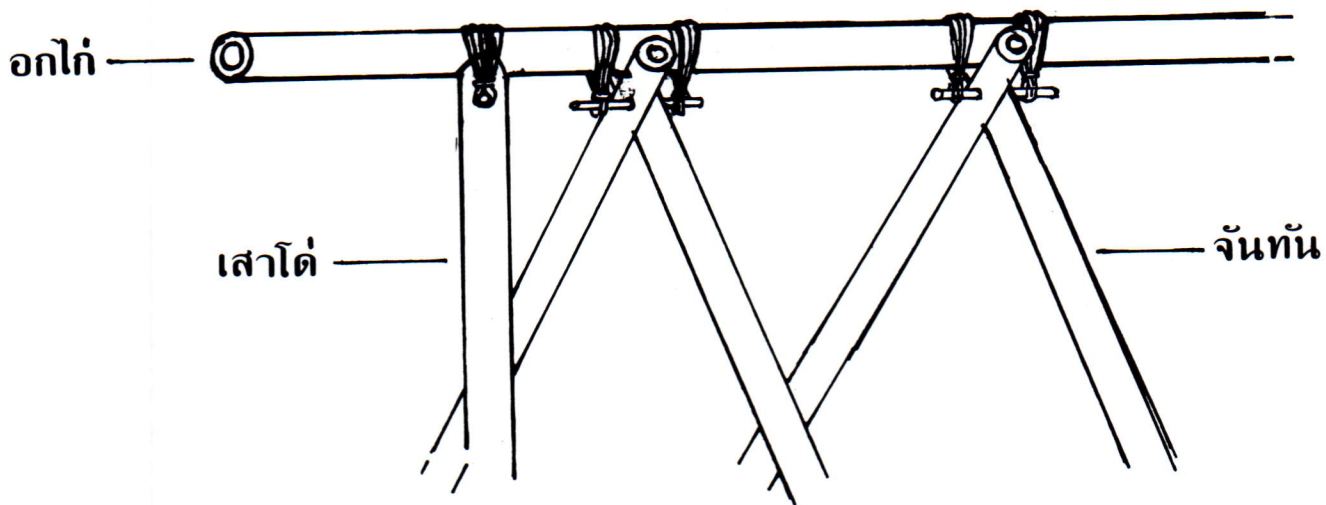
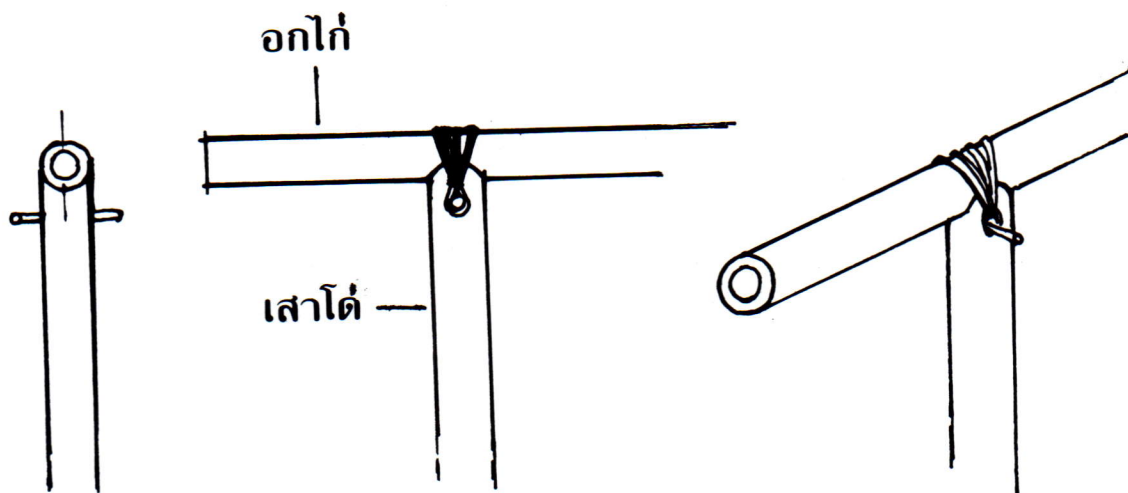
เหงาบั้งลม

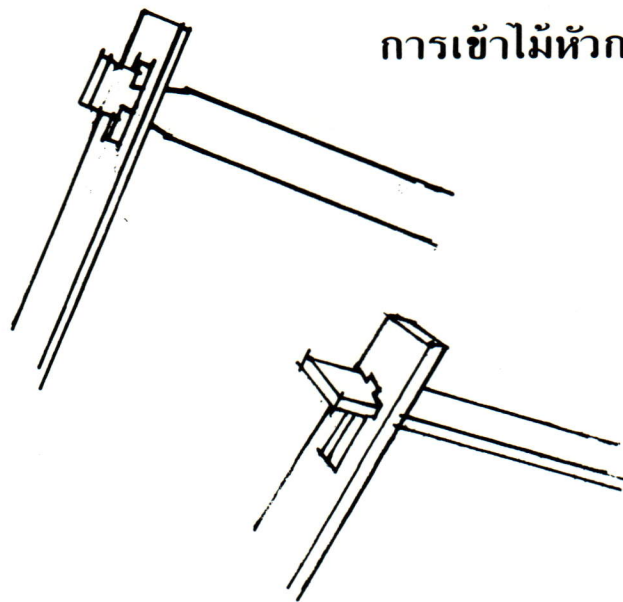
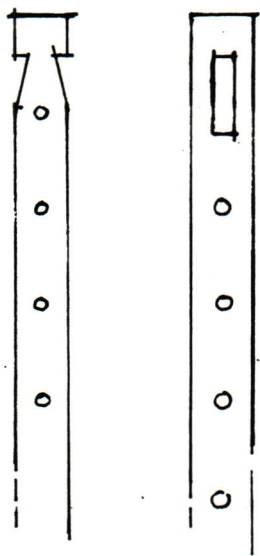
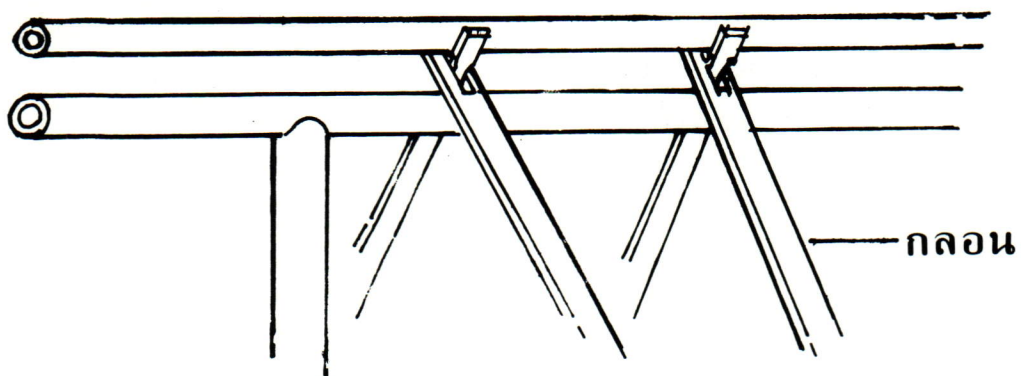
เหงาบั้งลมระเบียง

บั้งลมทางปลา

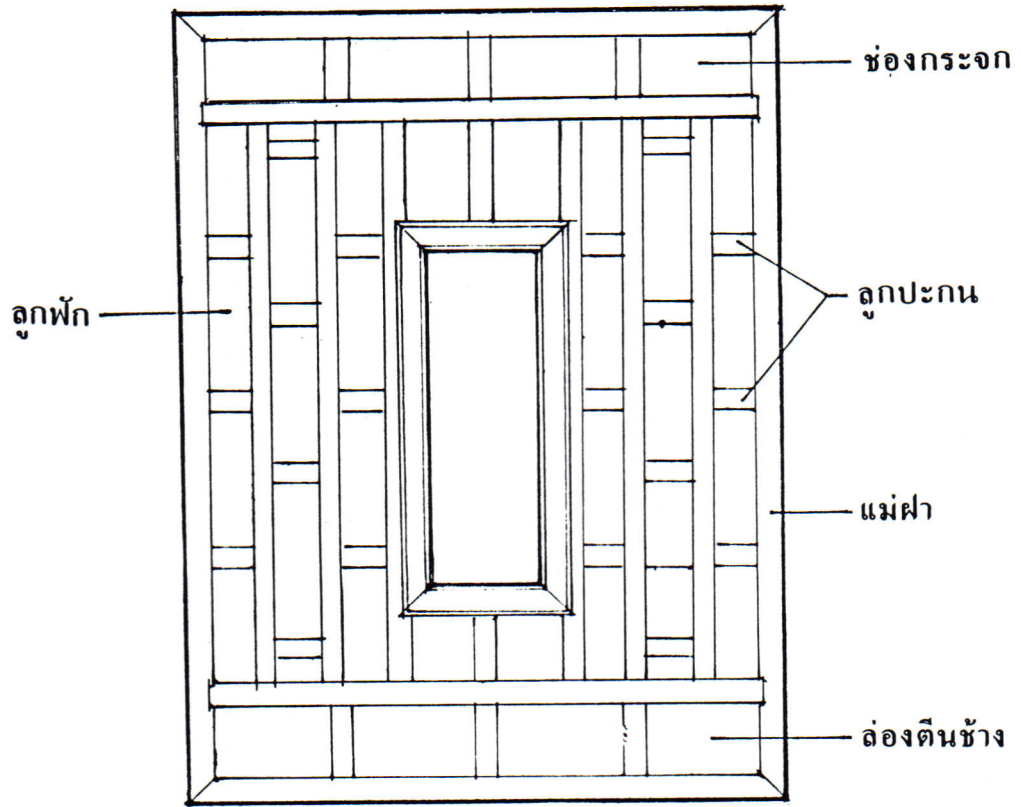

กลอน

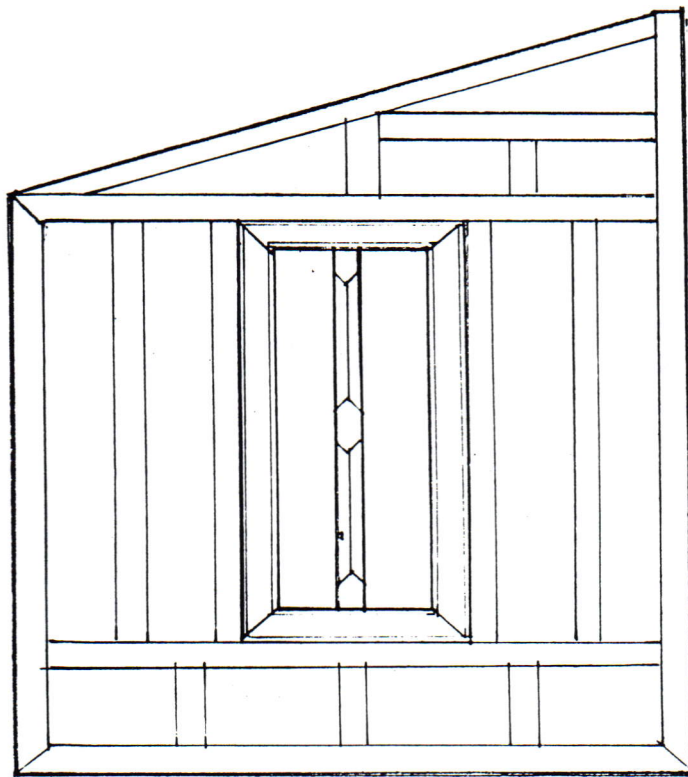

การเข้าไม้หัวกลอน

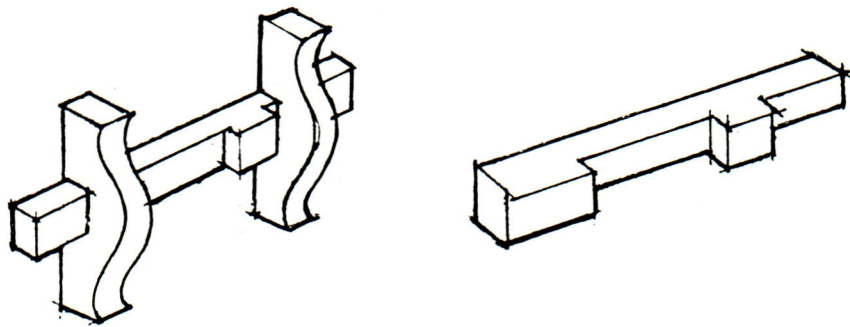
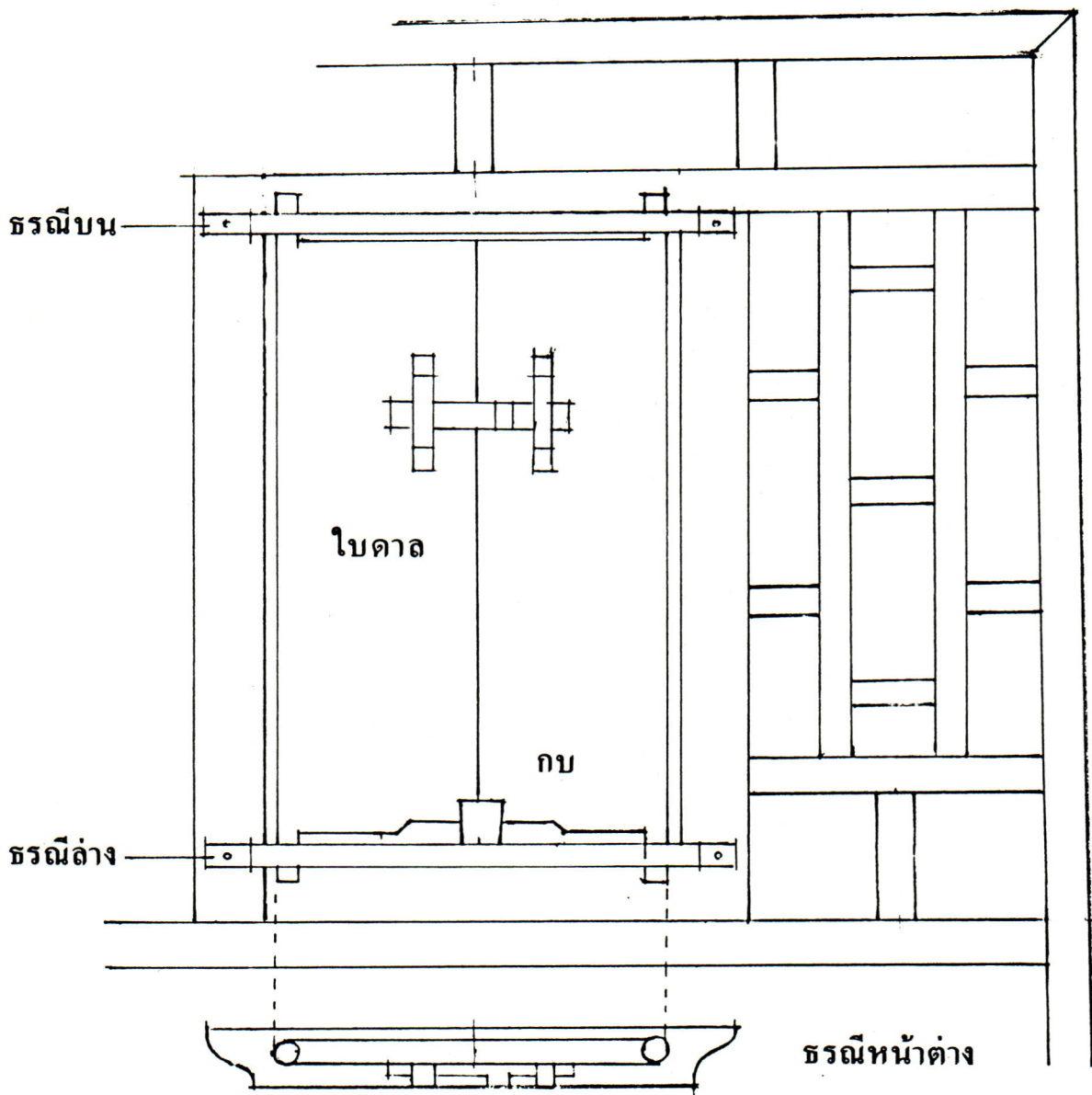

ฝาปะกน

ฝาเสี่ยว

กลอนดาด

ภาคผนวก

ลักษณะเสาที่ดีและเสาที่ร้าย

การปลูกเรือนเป็นที่ยู่อาศัยตามประเพณีในหมู่คนไทยแต่ก่อน มีคติความเชื่อเกี่ยวกับเลือกไม้ และให้ความสำคัญแก่เสาไม้ที่จะนำมาใช้ทำเป็นเสาเรือนอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องด้วยเสาเรือนชนิดที่ทำด้วยไม้จริงนั้น จัดว่าเป็นตัวไม้โครงสร้างของเรือนที่มีขนาดใหญ่กว่าตัวไม้อื่น ๆ ซึ่งเป็นส่วนประกอบแต่ละส่วน ๆ สำหรับเรือน เสาแต่ละต้น ๆ เป็นทั้งฐานล่างและโครงสร้างรับรองเรือนกับหลังคาให้ตั้งมั่นคงอยู่ได้ ดังนั้นจึงต้องเลือกคัดเอาแต่เสาที่มีคุณภาพ คือ เป็นไม้แก่ เนื้อแน่นและแข็ง เป็นต้น กับมีลักษณะดี เช่น ต้นไม้ใหญ่โตเกินขนาดที่จะนำมาทำเสาเรือน ลำต้นเปลา และค่อนข้างกลม ซึ่งไม่ต้องเปลืองเวลาถากกลมให้กลมเกลี้ยง นอกจากนี้แล้วการเลือกคัดเสายังจะต้องเลือกให้ถูกต้องตามคติความเชื่อเกี่ยวกับตำแหน่งตาไม้เป็นตำหนิเกิดอยู่บนลำเสานั้นอีกด้วยว่า ตาไม้นั้น ๆ ดีหรือร้าย จะเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่ผู้อยู่อาศัยเรือนนั้นต่อไป คติความเชื่อเกี่ยวกับเสาที่ดีและเสาที่ร้ายอันเนื่องมาแต่ตาไม้ที่มีตาติดมากับเสานี้มีความพรรณนาอยู่ในคัมภีร์โศภิตสุร่า ดังนี้

“คติตามประเพณีโบราณ ย่อมถือว่า เสาเรือนเป็นสิ่งสำคัญยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ ในเครื่องปลูกเรือนธรรมดาต้นไม้อ่าง ๆ ที่จะตัดมาทำเสาย่อมมีตาต่าง ๆ กัน ผู้ตัดและผู้เลือกเสามาปลูกเรือน ต้องรู้จักลักษณะของเสาที่ดี ดังนี้

เสาชื่อกำลังพล	ได้แก่	เสามีตาเพียงตาเดียว
เสาชื่อชนะศัตรู	ได้แก่	เสามีตา ๓ ตา
เสาชื่อดาวเรือง	ได้แก่	เสามีตาเล็ก ๆ เป็นสัญญาณดังนมหนูเคลื่อนไปทั้งต้น
เสาชื่อโปร่งฟ้า	ได้แก่	เสาที่เป็นรูวงแต่โคนขึ้นไปถึงปลายเสา
เสาชื่อศุภลักษณ์	ได้แก่	เสามีตา ๕ ตา
เสาชื่อศขลักษณ์	ได้แก่	เสามีตา ๗ ตา
เสาชื่อปลอดภัย	ได้แก่	เสาที่ไม่มีตา ไม่มีตำหนิ
พินังเสามีลักษณะร้ายเสีย	ดังนี้	
เสาชื่อเปิดไซ้	ได้แก่	เสามีตาอยู่เสมอฟันดิน
เสาชื่อไก่ตอด	ได้แก่	เสามีตาอยู่พื้นดิน ๑ คืบ
เสาชื่อหมูสี	ได้แก่	เสามีตาอยู่พื้นดิน ๑ ศอก
เสาชื่อสลักรอด	ได้แก่	เสามีตาอยู่ตรงรูรอด
เสาชื่อชุมฉลัก	ได้แก่	เสามีตา ๒ ตา
เสาชื่อจักรขาด	ได้แก่	เสามีตา ๔ ตา
เสาชื่อนิราศรัก	ได้แก่	เสามีตา ๖ ตา
เสาชื่อสลักกา	ได้แก่	เสามีตา ๘ ตา
เสาชื่อทาสลักษณ์	ได้แก่	เสามีตา ๙ ตา
เสาชื่อโพรงขัง	ได้แก่	เสามีโพรงอยู่ภายในลำต้นเสา

ชื่อเครื่องปรุจเรือนเครื่องสับ

ตัวไม้ที่ทำขึ้นเป็นเครื่องปรุจเรือนเครื่องสับหรือเรือนฝากระดานแต่ละส่วนนั้น ต่างได้รับการขนานนามให้แก่ตัวไม้แต่ละตัว มีชื่ออันเป็นมงคลแก่ตัวไม้ แก่เรือน และผู้อยู่อาศัย ชื่อของตัวไม้เครื่องปรุจเรือนเครื่องสับ มีโดยลำดับต่อไปนี้

๑. **ชื่อเสาเรือน** เสาไม้ที่นำมาทำเสาเรือนแต่ละต้น ๆ ท่านผู้รู้แต่โบราณขนานนามให้ชื่อกำกับเสาไว้ดังนี้

เสาต้นที่ ๑	ชื่อ	พรหมพิทักษ์ฤๅสาย
เสาต้นที่ ๒	ชื่อ	นารายณ์เรืองภพ
เสาต้นที่ ๓	ชื่อ	จบพระนคร
เสาต้นที่ ๔	ชื่อ	สุวรรณหงษ์เมือง
เสาต้นที่ ๕	ชื่อ	เรืองราหู
เสาต้นที่ ๖	ชื่อ	เจ้าคุณพระคลัง
เสาต้นที่ ๗	ชื่อ	บังโพยภัย
เสาต้นที่ ๘	ชื่อ	ชัยมงคล

๒. **ชื่อรอดสำหรับเรือน** รอดซึ่งสอดอยู่ระหว่างเสาเรือนแต่ละคู่ ๆ มีชื่อตามที่ท่านผู้รู้ตั้งไว้ ดังนี้

รอดตัวที่ ๑	ชื่อ	ประจัญมารา
รอดตัวที่ ๒	ชื่อ	มหาโภคทรัพย์
รอดตัวที่ ๓	ชื่อ	ดับถ้อยความ
รอดตัวที่ ๔	ชื่อ	ห้ามทุกขร้อน

๓. **ชื่อพริง** พริง คือ ตัวไม้ ๔ ตัวประกอปกกันเป็นกรอบกำกับแนวเสาเรือนทั้ง ๔ ด้าน พริงแต่ละตัวมีชื่อโดยลำดับ ต่อไปนี้

พริงสกัดหัวเรือน	ชื่อ	เรียงหมอน
พริงด้านข้าง	ชื่อ	สุนทรพิทักษ์
พริงด้านข้าง	ชื่อ	พระลักษณณ์จำลอง
พริงสกัดท้ายเรือน	ชื่อ	ห้องไสยาสน์

๔. **ชื่อซื่อ** ซื่อ คือ ตัวไม้ที่วางพาดอยู่บนเสาหัวเรือนแต่ละคู่ ขนานกับแนวรอดที่สอดอยู่ระหว่างเสาเรือนแต่ละคู่ต่ำลงไป ชื่อแต่ละตัวมีชื่อ ดังนี้

ซื่อตัวที่ ๑	ชื่อ	มาศนพคุณ
ซื่อตัวที่ ๒	ชื่อ	เจ้าคุณอัมพ

ชื่อตัวที่ ๓

ชื่อ มังกรล่อแก้ว

ชื่อตัวที่ ๔

ชื่อ แคล้วศัตรู

๕. ชื่อเสาดั่ง เสาดั่ง คือ เสาที่นั่งอยู่บนหลังรอดตรงย่านกลางเสาคู่หนึ่งด้านสกัดหัวเรือนเสาดั่งมี
๒ ต้น แต่ละต้นมีชื่อดั่งนี้

เสาดั่งทั้งคู่

ชื่อ ธนูจ้านง

ใบดั่ง

ชื่อ ณรงค์เรืองชัย

ชื่อตัวไม้เครื่องปรุงเรือนในบททำขวัญของเก่า

ในบททำขวัญเรือนฉบับที่มีผู้รู้แต่ก่อนรจนาขึ้นไว้เป็นตำราสำหรับทำพิธีทำขวัญตามประเพณีนิยม ได้มีเนื้อความตอนหนึ่ง พรรณนาว่าด้วยชื่อตัวไม้แต่ละชนิดที่เป็นเครื่องปรุงเรือน ซึ่งเป็นความรู้ที่ควรทราบ แม้ว่าจะเป็นโบราณคติก็ตาม แต่จัดว่าเป็นประจักษ์พยานแสดงให้เห็นทัศนคติและความเชื่อในคนแต่ก่อน สำหรับการปลูกบ้านสร้างเรือนให้เป็นที่อยู่อันเหมาะสม และอาศัยอย่างเป็นสุขสวัสดิ์

บททำขวัญเรือน ตอนที่พรรณนาว่าด้วยชื่อตัวไม้ต่าง ๆ ดังความต่อไปนี้

“ศรีศรีสภาพร บวรวิไลยในโลกเลิศ ขออัญเชิญเทพเจ้าผู้ประเสริฐมหาลักษณ์ อันเป็นที่พึ่งพำนักนรากร เชิญช่วยทรงอนุสรประสาทมผล ให้บังเกิดสวัสดิ์มีมงคลที่เคหา ขององค์จอมจักรวาฬไกรลาศโลก จงมาช่วยประสิทธิอิมฤตโชคมหาชัย แล้วประสาทมพระยาไม้ไว้ ให้สืบสมควรเป็นที่เกษมสถานต์สารภิมัย บำรุงรัก

เสาหนึ่งประจักษ์	ชื่อพรหมพิทักษ์ฤๅสาย
เสาสองเจ็ดฉาย	ชื่อนารายณ์เรืองภพ
เสาสามงามลพ	ชื่อจบพระนคร
เสาสี่บวร	ชื่อสุวรรณขวัญเมือง
เสาห้าลือเลื่อง	ชื่อเรื่องราหุล
เสาหกสมบุญ	ชื่อเจ้าคุณพระคลัง
เสาเจ็ดร้อยชั่ง	ชื่อบังโพยภัย
เสาแปดนั้นไซ้	ชื่อชัยมงคล
รอดหนึ่งเป็นต้น	ชื่อประจุมารา
รอดสองโสภา	ชื่อมหาโภคทรัพย์
รอดสามงามสรรพ	ชื่อดับถ้อยความ
รอดสี่มีนาม	ชื่อห้ามทุกขร้อน
พริ้งรีเรียงหมอน	ชื่อสุนทรพิทักษ์
พริ้งรีมีศักดิ์	ชื่อพระลักษณจำลอง
พริ้งสกัดทั้งสอง	ชื่อห้องไสยาสน์
ชื่อหนึ่งสะอาด	ชื่อมาศนพคุณ
ชื่อสองสมบุญ	ชื่อเจ้าคุณอัมพร
ชื่อสามงามอน	ชื่อมังกรล่อแก้ว
ชื่อสี่ดีแล้ว	ชื่อแคล้วศัตรู
ตั้งยืนทั้งคู่	ชื่อธนูจ้านง
ตั้งสามงามทรง	ชื่อณรงค์เรืองชัย
คุ่มเสียดัญไร	โพยภัยไม่มี ให้นำมตามที ประสิทธิ์ทุกอัน

กระบวนการปลูกเรือนจากวรรณกรรมพรรณนา

กระบวนการ หรือ ลำดับการปลูกเรือนซึ่งเริ่มแต่ต้นเนื่องกันไปจนสำเร็จเป็นเรือนอยู่ได้นั้น ผู้ที่มีได้เป็นช่างปลูกเรือน หรือมิได้มีความรู้ในการปลูกเรือนเลย ย่อมจะนึกเห็นภาพกระบวนการหรือขั้นตอนในการปลูกเรือนลำดับแต่ต้นไปจนสำเร็จมิได้ และการปลูกเรือนตามขนบนิยมอย่างเก่านั้น ปัจจุบันไม่สู้มีให้พบเห็นได้ง่ายนัก กระบวนการปลูกเรือนอันเป็นแบบแผนทางวัฒนธรรมในการปลูกสร้างที่อยู่อาศัยก็คล้ายกับว่าจะเสื่อมสูญไป

วรรณกรรมไทยที่ได้รจนาขึ้นแต่สมัยก่อนมีอยู่หลายเรื่องด้วยกัน ที่ความบางตอนพรรณนาว่าด้วยกระบวนการปลูกสร้างบ้านเรือนตามขนบนิยมทำขึ้นเป็นที่อยู่อาศัยกันแต่สมัยนั้น ๆ ซึ่งเนื้อความที่เป็นสาระสำคัญ แสดงภาพลักษณ์แห่งกระบวนการปลูกเรือนขึ้นไว้อย่างชัดเจน ถูกต้องตามหลักการและแบบแผนของวิชาช่างปลูกเรือนตามขนบนิยมอย่างไทยโดยแท้ จึงได้คัดมาแสดงขึ้นไว้ ณ ที่นี้ เพื่อประโยชน์ทางวิชาการ และเพื่ออนุรักษ์หลักฐานที่เป็นวรรณกรรมพรรณนาว่าด้วยกระบวนการปลูกเรือนขึ้นไว้โดยเนื้อความที่คัดมาแต่วรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ ต่อไปนี้

“บัดนี้เวลากาลจวนฤกษ์ยาม จงชวนกันกระทำตามประเพณี เอาแป้งหอม น้ำมันดี มาจ้จิมเฉลิมเข้าเอาน้ำมันตีประพรมเสา เอายันตีปิดเข้าจงเร็วไว กันฟ้ากันไฟโภภัยทั้งหลาย จวนฤกษ์พรรณราย วุ่นวาย แต่งตัว เอามงคลแจกทั่ว ตามอย่างธรรมเนียม เอะอะตระเตรียม พร้อมพรังตั้งใจ ประคองเสาเข้าไว้ คอยท่านผู้ใหญ่บัญชา พอได้ฤกษ์เวลา ปลูกกล้วยเป็นทอง ท่านจึงให้ลั่นฆ้อง เข้าเป็นสำคัญ ให้เลื่อนลั่นขึ้นสามลา

ผู้เฒ่ามาประนํ้ามนต์ ทุกตัวตนล้วนคนขยัน ยกเสาพลันทันท่วงที เสียงมะมีวิ่งไปมา ฉวยมิดพรัาคว่าสายระยาง ทำต่าง ๆ ตามจํานง ยกเสาส่งตรงเสื่อกรอดไล่ สำคัญได้ตั้งใจหมาย ชื่อทั้งหลายรายทุกเสาดั่งสอดเข้าถึงที่ตี แปราวรีส่งขึ้นไป จันทันใส่อกไก่สับ ตั้งแขวนปรับปรุงขยันเหยียบจันทันถูกท่าทาง แปลานวางถูกจังหวะ เหล็กตูปูกะประกอบดี ขวานต้อยตีจางแน่นแพ้น จับปลิงแขวนแน่นประกับ แปหัวเสารับเสร็จทันใด คนเข้าใจให้เชิงกลอน จวนแดดร้อนเร่งรัดทำ บ้างส่งน้ำแจกหมากพลู คนผู้รู้ให้ปั้นลมกลอนระดมดูเรียบร้อย เหล็กตูปูน้อยต้อยตีเสร็จ มุงสำเร็จกระบือองหลบ พรังฝาครอบพื้นกระดาน พอเสร็จการประกอบฤกษ์ เวลาเลิกอาหารเลี้ยง คาวหวานเรียงววารส อิ่มหน้าหมดทุกตัวตน แต่บรรดาคนที่มาช่วยต่างอํานวยอวยพระพร ให้ท่านเป็นเศรษฐีถาวรภูลสวัสดิ์ ประกอบไปด้วยศิริสุขสมบัติเจริญดี ให้ให้ขึ้นสามทีลั่นฆ้องอวยชัย

(จากหนังสือ ประชุมเชิษฐาวัณ)

“ครานั้นโคมเจ้าพลายแก้ว
 ครั้นถึงกำหนดแล้วจึงนัดหมาย
 บอกแขกปลูกเรือนเพื่อนผู้ชาย
 มายังบ้านท่านยายศรีประจัน
 ให้ชุดหลุมระดับซึกปักเสามอ
 เอาเครื่องเรือนมารอไว้ที่นั่น
 ตีสิบเอ็ดใกล้รุ่งฤกษ์สำคัญ
 ก็ทำขวัญเสาศรีเจ็ดนาที
 แล้วให้ลั่นฆ้องหึงโห่กระหน้า
 ยกเสาใส่ซ้าประจำที่
 สับซ้อพริ้งติดสนิทดี
 ตะปู้ตียกเสาดังตั้งขึ้นไว้
 ใสเต้าเข้าแปลานพลัน
 เอาจันทน์เข้าไปรับกับอกไก่
 พาดกลอนผ່อนมุงยุงกันไป
 จั่วใส่เข้าฝาเช็ดหน้าอึ่ง
 บ้างเจาะตากถุ้งเถียงเสียงเอะอะ
 เกะกะกบไสไซเหล็กจิ้ง
 บ้างผ่าพื้นสนั่นอึ่งคะนึ่ง
 วันหนึ่งแล้วเสร็จสำเร็จการ
 ศรีประจันแกเรียกบ่าวซ้า
 ให้ยกสำหรับมาทั้งคาวหวาน
 เลี้ยงคู่สืบสนคนทำงาน
 อิ่มแล้วไปบ้านด้วยทันใด”

(จาก บทเสภาเรื่องขุนช้าง ขุนแผน)

“บัดนั้น เสนีมีฉาวเรียกบ่าวไพร่
 ต่างถือมีดพร้าแล้วคลาไคล
 ตรงไปปลายนานอกธานี
 ครั้นถึงจึงเที่ยวเกี่ยวแฝก
 ตัดไม้ไผ่แบกมาอึ่งมี
 บ้างกล่อมเสากลากฟากมากมี
 ปลูกกระท่อมลงที่ท้องนา

แล้วปิดปุเสื้อผูกผูกมุ้งม่าน
หม้อเข้าเชิงกรานตุ่มน้ำท่า
ทั้งลูกฝักฟัก แพงแดงกวา
จอบเสียมมีดพร้าหาพร้อมไว้”

(จาก บทละครนอกเรื่อง สังข์ทอง)

“ธซีมิไว้ใจด้วยเคหาเก่าคร่ำคร่ำชวนไซเซ อ่อนไอ้เอ็งเียงอินเอน กลัวว่าจะคร่ำครน ครีนโครมลง
โยให้ตรงกรานไม้ยัน ค้ำจันจันจ้องไว้ เกลากลอนใส่ชีกครุคระ มุงจะจจะจากปรุโปรงแลดะละโล่งลอด
เห็นฟ้า ยืนหลังคาครอบจากหลบ โกงโค้งกบกดชีกกรอบ ผ่าไม้ครอบคร่อมอกไก่ ไม้ข้างควายแขวะเป็นรู
สอดเสียบหนูแน่นขันขัด บั่นล มัดเดาะหักห้อย กบหุ้ย้อยแยกแครกคราก จั่วจจากจัดห่าง ๆ ผ่าหน้าต่าง
แต่งให้มีด ล่องหลวมปิดปกชีฟาก ตงรอดครากเคียดรวัด ต่อม่อขัดค้ำชิงขังทวาริ ปฏิสงขริตวา จักตอก
มาขมวดเป็นเกลียว ผูกแน่นเหนียวห้วงประตุ ห่วงหิ้วชูฉวยชักชิต ปิดมีดมีดไม่เห็นห่าง ใสกลอนกลาง
กลัดเหน็บแนม ลิมเสียดแซมซ้ำให้ชิต ไม่เคยปิดอย่าพักเปิด ทำถีบเถิดถูกไม้ลั่น บันไคลงขึ้นขันชะเนาะ มัน
เหมาะเจาะจ้องจุนชาน ทำลนลานโน่นนี่เสร็จ กอบกำสะเกิดกวาดปิดแผ้ว ทำเรือนแล้วเล่นเข้าป่า”

(จาก มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์ชูชก)

มนต์ธรณีสาร

มนต์ชื่อ “ธรณีสาร” นี้ ผู้ใหญ่แต่ก่อนใช้สำหรับเสกทำน้ำมนต์เพื่อปิดเป่าเสนียดจัญไรทั้งปวงในบรรดาผู้ที่เป่าช่างทำการศิลปกรรมไทยประเภทต่าง ๆ แต่โบราณก็นับถือมนต์ธรณีสารนี้ ใช้ทำน้ำมนต์ประพรมเครื่องมือและตัวช่าง เมื่อจะทำงานช่างที่เป็นงานสำคัญ ๆ กล่าวโดยเฉพาะช่างปลูกเรือนไทยตามขนบนิยม ย่อมใช้มนต์ธรณีสารทำน้ำมนต์ สำหรับประพรมเครื่องเรือนที่เป็นตัวไม้ซึ่งป룻ขึ้นไว้ ก่อนเวลาจะยกเรือน เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่เรือน ผู้ทำเรือน และผู้ที่จะได้อยู่อาศัยเรือนนั้นต่อไป

มนต์ธรณีสาร มีอยู่ด้วยกัน ๒ บท คือ โองการธรณีสารน้อย กับโองการธรณีสารใหญ่ การที่ได้คัดมนต์ธรณีสารมาลงไว้เป็นภาคผนวกนี้ ก็เพื่อประโยชน์ทางวิชาการ และเพื่อการอนุรักษ์ประจักษ์พยานสิ่งที่เป็นความเชื่อเนื่องด้วยการปลูกบ้านสร้างเรือน ที่เป็นสาระทางวัฒนธรรมของคนไทยในอดีตเอาไว้ให้ทราบได้ต่อไป

โองการมนต์ธรณีสารน้อย

“โองการพินธุนาถัง อุปปันนังพรหมาสพติ นามอาทิกัปปเป สุภาคโต ปัญจพุมังทิสวาน นิมพูทถายะ วันทนัง

สีโรเม พุทธเทวัญจ นลาเต พรหมเทวดา หทยังนารายัญญเจว ทเวหัตถะปรเมสุรา ปาเทวิษณุกัญญเจว สัพพกัมมา ประสิทธิเม

สัพพะพุทธานุภาเวนะ สัพพะธัมมานุภาเวนะ สัพพะสังฆานุภาเวนะ สัพพะโสติถิวันตุเม

สิทธิกิจจัง สิทธิกัมมัง สิทธิการียตถาคโต สิทธิเตโชชโยนิจจัง สิทธิลาโภนิรันตรังสัพพะสิทธิถิวันตุเม

โองการธรณีสารน้อยแบบพิศดาร

“นโมนมัสการ ข้าจะไหว้พระพุทธรูปพระมาตุลี พระอิศวรผู้เป็นเจ้า เสด็จลงมาตั้งพระโองการพระธรณีสารอย่าได้มาพานต้อง จึงจะให้กูแยกเชื้อกบาศแลบวงคล้อง ตีปลอกขอชะนักประโคนนานา จึงจะให้กูตั้งเบญจาแลจอนหงษ์ ตราสังฆิตายโหง ต่อโลงโกศฝา ตั้งศาลาภนทป ครบทุกสิ่งอันสารพัดอย่าได้มีอันตราย ไม้ไผ่กล้วยไปข้างตะวันตก แผลงมุ่มตือก หนูทุกในเรือน เรียกเพื่อนตามกัน เส้าเรือนตมมัน ไม้รังนางเรียง ที่ลุ่มที่เอียง ที่ตระพังน้ำขัง ฝั่งต่อจับเรือนทำรวงรัง ไม้ไผ่ หักพังทับที่ทับแดน จังกวอดเหี้ยแล่นขึ้นไปบนเรือนสัตว์เถื่อนเข้าบ้าน งูเหลือมเข้าร้าน ข้าวสารแตกตา งอกขึ้นเป็นใย เห็นขึ้นกลางเตาไฟ ถึงสัตว์ขึ้นไขบนฟูกบนหมอน วัวควายสีจักร เขาหักเขาคลอน เขาย้อนสลักคอก สีข้างพอกพันหัก บักประตูผี ผันร้ายมิติ เจ้าหัวพิกล หญิงชายผู้คนนอกกรนอนคราง หม้อร้องเป็นเสียงฆ้อง เสือร้องเป็นเสียงข้าง กลัวยอกปลีข้าง กลายเป็นดอกบัว ผีให้ผีหัวตัวสิ้นระเทา สารีตทองขาวแตกร้างกระจาย หัวแหวนสลาย เขี้ยวงาพิการ ปลูกเรือนหว่างคลอง ฟัน้องผิดกัน รุกที่รุกแดน แวนแคว้นขอบขันธุ์ ไก่ตัวเมียขัน แม่เป็นฟักไข่ ผีหลอกผีหลอน ดีเกราะเคาะไม้ หมาจิ้งจอกหมาใน วิ่งไล่เห่าชม แร้งคาบอสมก ตกหลังหลังคา งูทับสมิงคลา เข้าไขในบ้าน พักทองขึ้นร้าน กลายเป็นนาคา ร่วมอาสน์ราชา สมณชีพรามณ์ เบิกพระเนตรพระเคียงตั้ง ก่อรูปพระสลักหนัง ผิงเส้าเกียดเส้าตะลนุง ผีฟุ้งได้กันเสนียดจัญไร ปลูกเรือนไม้ไผ่ ชักข้างประสมโขลง ดิดเส้า

กระโดง ติดโขนโขมดยา ติดโขนเรือพายม้า หมาเยี้ยวรดตีน หลักตอใต้ดิน หินหักสองท่อน ที่ลุ่มที่ดอน
 สาครดลิงพัง เรือนเดิมแรกตั้ง ที่ฝั่งน้ำหัก เสือเรือนยอดยัก หันแตกแยกทาง เสือเรือนเป็นแล่ง หัวบันไดเพล์
 เสือเรือนเป็นแลห์ เสือเรือนไสกบ ปิดน้ำทำนบ คบคนทั้งหลาย ประสมข้างม้า วัวควายให้มีครรรภ์ ปิดปล่อง
 ช่องน้ำ ทำไร่นา ติดซากงเกวียน บาตรแตกสาแหกขาด ตะลุ่มทาสาดกินช้อนหอยมุกร่วมอาสน์พระยา
 ตัดไม้ในป่า แร้งกาขี้รด ประสมหินบด ชุดคัดต้นไม้ ทิ้งพินทิ้งไฟ ทิ้งเหย้าทิ้งเรือน ถอดงาข้างเถื่อน ถอดออก
 คลาดเคลื่อน ชี้มัทตายโง่ ไม้สักต่อโง่ โยงเข้าป่าช้า ชายกระบีนเข็ดหน้า ก้างปลาจิ้มฟัน หายใจรดกัน
 พันร่องช่องตัด ปลุกเรือนใกล้วัด ไม้ปัดหลังคา เสือเรือนฟ้าผ่า เสือเรือนไฟไหม้ ใช้แม่บันได ใช้ไม้บานประตู
 เลี้ยงนกประสมคู่ ปลุกเรือนพาไล ตัดไม้เจาะเสา หนูกัดตีนมือ แผลงสาบเลียหัว ผ่านงกับตัว ไฟไหม้ได้ร่น
 วัวชน ควายชน โอนต้นภูจะต่อต้น โอนปลายภูจะต่อปลาย ต้นมันภูจะฝากไว้กับพระพาย ปลายมันภูจะฝาก
 ไว้กับนางพระธรณี ภูจะสร้างพระภูฏี ก่อพระวิหาร ทำตามบุราณ เขียนพระบฏ ประนมศพ ประนมเมรุ ครูภู
 ชื่ออนุรุทธเถระ จึงเอาพระคาถานี้เสกน้ำ รดวัว รดควาย รดช้าง รดม้า รดคนเป็นน้ำเทียวอยู่กลางเมือง คน
 ใช้หอมเหลือง คนเงืองคนเหงา คนชี้เขาหาบอน ต้องอธิกรณ ไซ้ตรวจชื่อคา รดฟักรดแพง รดแดงรดเต้า
 รดเข้าในนา รดถั่วรดงา สารพัดเคราะห์สิ่งอันใด ๆ รดให้ประสิทธิ เธอจะไปไปพระนิพพานัง ประสิทธิสุขขัง
 ภาวันตุเต”

โองการธรณีสารใหญ่ ส่วนแรก

มโนนมัสการ เม แห่งข้าจะไหว้ พระบรมศวรผู้เป็นเจ้า เสด็จลงมาตั้งฟ้าแลดิน ตั้งสมุทรสายสินธุ์
 อันอุดมข้าจะไหว้ พระอินทร พระพรหม พระยม พระกาฬ ท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่ พระฤาษีนารอด ยอดพระปิ
 ฎกกันตริย พระสุตฺร พระวินัย พระปรมัตถ พระตริยสระระณาคม ทั้งพระพ่อมอเอก พระพุทธิเนต พระพุทธิคีนาย
 พระนารายณ์ พระกระจายเถร พระโมคคัลลา พระสาสิบุตร พระพุทฺธ พระธรรม พระภควันบดี พระศรีมหาโพธิ
 พระสารีริกธาตุ พระแก่นจันทน์ พระศรีรัตนตรัยเจ้านั้น ท่านจึงมาให้กูตั้งโองการเบิกบ้านแลเบิกป่า เบิกพระ
 หิมพานต์ เบิกพระพยุ เบิกพระพาย เบิกพระพิรุณ พระเพลิง พระกาฬ ท่านจะให้กูตั้งพิธี สารพัดกันเสนียด
 จัญไร กันที่ชั่วทั้งหลายอย่าระคายมาฟ้องพาน ทั้งพระธรณีสารอย่าได้มาพานต้อง เธอจึงให้กูตีเชือกบ่วงบา
 ศว์คล้องปลอกรัดคนโดยมณฑลที่ท่านว่าไว้ เธอจึงให้กูมาลาญต้นไม้อันมีผี ตั้งครกสีครกกระเดื่องกูจะตั้ง
 พิธีสารพัด ทำไซลนทวารบานประตู ชุดคูแลชุดบ่อ ปิดท้อแลปิดทาง ปิดบึงปิดบาง ปิดทวารแลถมสระ บัน
 รูปพระแล บันรูปเทวดา บันรูปภพพานา พากย์เจรจาแลจอหน้ ชนนั้นผีตายมีดี ตราสังผีตายโง่ ต่อโง่แล
 โกศผา ทำศาลาหน้า मुख สีสุกไม้ไผ่กลับปลายไปตะวันตก แมงมุมตือก หนูกในเอน เรียกเพื่อนตามกัน เส
 ารือนตกมัน ไม้รังนางเรียง ที่ลาดที่เกลี้ยง ที่เกาะที่เฉียง ที่ลุ่มที่เอียง ที่วนที่วัง ที่กะพังน้ำขัง ผึ้งต่อจับรวงรัง
 ไม้หักทับที่ ปลวกขึ้นในแดน ตระกวดเหี้ยแล่น ขึ้นวินบนเรือน ไก่เถื่อนเข้าบ้าน งูเหลือมขึ้นร้าน แร้งจับหลังคา
 ข้าวสารแซ่น้ำ งอกขึ้นเป็นใบ ตะไคร้ออกดอก เห็ดงอกเตาไฟ ลิงสัตว์ขึ้น ไซ้บนฟูกบนหมอน วัวควายสีจักร
 เขาหักเขาคลอน เขาย้อนสลัก หน้าแค้นหางดอก สีข้างพวกพินหัก ปักประตูผี ผันร้ายมีดี เกาหัวพิกล
 หญิงชายข้าคนนอนกรนนอนครางนอนหลังตาค้าง น้ำลายไหลนองหม้อร้องเป็นเสียงซ้อง เรือร้องเป็นเสียงซ่าง
 กล้วยออกปลีซ่าง ปลายเป็นดอกบัว ผีให้ผีหัว ทำให้คนกลัว ตัวสิ้นระทาว สำฤทธิ์ของขาว แดกร้าวสลาย

หัวแหวนสลาย เขี้ยววาฬการ ปิดพระสมุทรร ขุดพระทวาร ขึ้นร้านถล่ม ขึ้นข้างกันร่ม หัวใยมกกลางคืน นอน
 ละเมอ นอนเพื่อเหมือนบ้า น้ำซบชายผ้า หมาขึ้นหลังคา หมาขึ้นตะล่อมข้าว นกเค้านกแสดก บินแตกเอาขวัญ
 รั้นเข้าที่นอน หมาแม่ลูกอ่อน คาบลูกขึ้นเรือน หมาเยี่ยมหน้าต่างเห่า คนซบเซาหาวนอน ต้องอธิกรณ์ ชื่อคา
 ใช้ตรวจ ชายไม่มีเมีย หญิงไม่มีผัว ไม่มีเงาหัว ตกบ่อตกเสาดล่งช้าง ปลุกเรือนหว่างกลาง ฟีน้องต่างกัน ลูก
 ที่ลูกแดน แวนแคว้นขอบซันท์ ไก่ตัวเมียซัน แม่เป็นฟักไข่ ผีหลอกผีหลอน ตีเกราะเคาะไม้ จิ้งจอกหมาใน วิ่ง
 ไล่ห้าซบ แร้งคาบเอาศพ ตกลงหลังคา มดปลวกขึ้นฝา งูทับสมิงคลา เข้าไซในบ้าน ฟักทองขึ้นร้าน กลาย
 เป็นนาดี กล้วยตาคาปสี กลายเป็นผีพราย เขียนรูปภาพทั้งหลาย เบิกพระเนตรพระ สลักหนังผั่งเสากียด
 เสาดล่ง ลอดเรือนลดยุง เห็นผีฟุ้งได้ ต้องอุกาบาทว์ ร่วมอาสน์พระสงฆ์ ปลุกเรือนไม้ไผ่ ชักข้างประสมโขลง
 ตั้งเสาดิดกระโดง ดิดกระโหมดยา ดิดโขนเรือนพายม้า หมาเยี่ยวรดดิน ขุดต่อใต้ดิน หินหักสองท่อน ที่ลุ่มที่
 ดอน สากรลดตลิ่งพัง เรือนเดิมแรกตั้งผั่งน้ำหัก เสารือนยอดยัก หักแตกยอดแทง เสารือนเป็นแล่งหัวบันไดเพล์
 เสารือนเป็นเล่ห์ เสารือนไลกบ ปิดน้ำทำนบ คบคนทั้งหลาย ประสมโค ประสมควาย ประสมม้า ประสมช้าง
 เลือกรางทำสวน ต่อกงเกวียนกำ ขุดสระขุดคลอง ท้องที่สูงต่ำ ทำไร่ทำถั่ว วัวไถนามากลางตลาด บาทรแตก
 สาแหกรขาด ตะลุ่มท่าขาด กินช้อนหอยมุก ร่วมอาสน์ทำวพญา ตัดไม้ผาแรงกาซี้รด ประสมหินบด คนคด
 ตัดไม้ ทิ้งไฟทิ้งเรือน ถอนงาช้างเถื่อน เลื่อนผีตายโหง ไม้สักต่อโคง โยงเข้าป่าช้า ชายกระเบนเซ็ดหน้า ก้าง
 ปลาจิ้มฟัน หายใจรดกัน กระไดสี่ชั้น ฟันร่องช่องตัด ปลุกเรือนร่วมวัด ไม้ปิดหลังคา เสาไม้ผัว หลังคาไฟไหม้
 แม่ไก่ไซ่ในบานประตู เลี้ยงนกประสมคู่ นกนั้นมืออยู่ เสารือนไฟไหม้ บักไม้เสาเจาะ หนูกัดตีนจำเพาะ แมลง
 สาบเลี้ยวหัว ผ่านุ่งกับตัว ไฟไหม้ได้ลน เรือนเซทับตน วัวชนควายชน โอนต้นภูจะต่อต้น โอนปลายภูจะต่อปลาย
 ต้นมันภูจะฝากไว้กับพระพาย ปลายมันภูจะฝากกับแม่ธรณี ภูจะปลุกกฏี วิชาการการเปรียญ เขียนรูปภาพนานา
 ทำศาลาถนุชป พนมศพพนมเมรุ พระครูภูชื่อพระกระจายเถร เธอเสด็จเข้าสู่พระนิพพานัง ปรมังสุขัง พุท
 ังกันสารพัดเสเนียดัจญโร วินาสสันติ สิทธิหลู หลู สวาหะ ัมมังกันสารพัดเสเนียดัจญโร วินาสสันติ สิทธิหลู
 หลู สวาหะ ังขังกันสารพัดเสเนียดัจญโร วินาสสันติ สิทธิหลู หลู สวาหะ”

โองการธรณีสารใหญ่ ส่วนวนที่สอง

อิติปิโสภควา พระพุทธคุณัง พระธัมมคคุณัง พระสังฆะคุณัง พระศรีรัตนไตรแก้วทั้งสามประการ
 พระชินสีห์ พระชินราช พระศรีสากยมุนี พระศรีสรรเพชญ์ เสด็จดับขันธ บรมิโหด ลงมาทั้งเก้าโกฏี เก้าแสน
 เก้าล้าน ในแผ่นดินพระธรณี จึงลงมาตั้งฟ้าแลแผ่นดินรอบจักรวาล สารพัดพิษสารพัดภัย ครอบทั้งเสเนียด
 แลจัญไร ภูจะอัญเชิญพระมหาเถรดำแยะ ลงมาให้แก้สารพัดพิษ ในสมุทรรบาดาล เธอจึงจะเอาภูมากระทำ
 การพิธี วันนี่ก็เป็นวันดี ภูจะเชิญพระอินทร พระพรหม พระยม พระกาฬ พระสารีบุตร พระพุทธเจ้า พระ
 ธัมมเจ้า พระสังฆะเจ้า ภัณฑะกะวา ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้า คัจจะอะมุหมิ โอภาเสติภูฐาหิ

นะโม อันว่านัมัสการข้าพเจ้าจะขอพรพระอิศวรเสด็จมาอยู่เหนือผมขอเชิญพระพรหม มาอยู่ข้างาขวา
 ขอเชิญพระคงคามาน้ำลาย ขอเชิญพระพายมาเป็นลมปาก ขอเชิญพญานาคมาเป็นสร้อยสังวาล ข้าพ
 เจ้าจะขอทำการสิ่งใดใด ภูติใดผีใดอย่าได้ตีเตียนและนินทา ขอเชิญครูของข้าพเจ้าอันล้ำเลิศ อยู่ในเคหาทั้ง
 ๑๐๘ พระองค์มีหน้ามาช่วย โสโนทันตัง ปะเวสะติ เอนิเพชปะราบ เอนิเพชชะฐาน เอนิเพชชะสุญ
 เอนิสมาคะมะ อิมังกาสาวัง พุทธังรัตนัง ธัมมังรัตนัง สังฆังรัตนัง

โอมนะโมพุทธานะ สิทธิพระโองการ ด้วยเดชพระธรรมนิสาร เป็นประธานแห่งครุฑ ชื่อพระเวสสุวรรณ อันเป็นเจ้าฟ้าแลแผ่นดิน อีกทั้งพระอินทร์ พระพรหม พระยม พระกาฬ พระจตุโลกบาลทั้งสี่ พระมาตุลี พระศรีนารายณ์ พระกัจจาย์เถระผู้มีฤทธิ์ พระรามฤทธิฤทธิ์ พระเพชรฉลูกรรม พระพุทธเจ้า พระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า เก้าโกฏิเก้าล้านสิบแปดพระองค์ อันทรงพระสูตร พระวินัย พระปรมาตม์ ทั้งแปดหมื่นสี่พันพระธรรมชั้นตรี ส่วนท้าวเวสสุวรรณจะให้ภูสงมมงคลเพชร ที่พระศรีสากยมุนีโคดมบรมบพิตร พระเจ้าผู้มีฤทธิ์ เธอจึงใช้ภูมาสะทุกอัน พระเพชรฉลูกรรมให้ภูมาตั้งพระธรรมนิสาร เธอจึงใช้ให้ภูมาเบิกโขลงทวารแลบานประตูชุกชุมฝั่งเสมา ชูดันนาให้ราบ เธอจึงจะให้ภูพูน ถนนถมพระสมุทระ ชูดสระแลชูดบ่อ ชูดท่อแลชูดธาร เธอจึงจะให้ภูยกพระวิหาร บันพระพุทธรูป เธอจึงจะให้ภูไขรูสูบ บันรูปเตาเหล็กเตาหล่อ ต่อโลงแลโศศฟ้า ตั้งศาลาแลมณฑป เธอจึงจะให้ภูตั้งวงกลแลพาลี เธอจึงจะให้ภูตั้งฉัตรไชยไข่น้ำพุ บรรจุกำเกวียนแลราชรถ สะกดทั้งพระโอง คัดช้างโขลงเข้าเพนียด เธอจึงจะให้ภูปักเสาศึกเสียดปากประตูคอก ดอกสลักปักเสาศึกประโคน เธอจึงจะให้ ภูต่อตะโพนขึ้นกลองไชย เธอจึงจะให้ภูปลูกไม้ไผ่ไขรูตาล เธอจึงจะให้ภูฝังอาถรรพ์ ยกเทียนต่อระแทะ แกะ รูปภาพต่างคนผูกสายยนต์สลักหนัง เธอจึงจะใช้ให้ภูมาฝังเสาศึกพระเมรุโรงโล่เขนอันปรากฏ เธอจึงจะให้ภูรดน้ำ ชับฝู้งผีทั้งหลาย ภูจะขับทั้งผีภูติแลผีพราย ทั้งผีตายมิตี ฝู้งผีกุมภภัณฑ์ ยักษาแล พรายกุมาร เธอจึงจะให้ ภูขับฝู้งประรังควาน เธอจึงจะให้ภูขับฝู้งนางไม้อันอยู่ในไพร เธอจึงจะให้ภูขับฝู้งต้นไม้ใหญ่อันนานา เธอจึงจะให้ ภูขับฝู้งป่าผีห่าอันมิตี ถ้วนทุกสารพัดฝู้งผีเร่หนีออกไปจงไกล เดชาครุฑธิบายของภูชื่อว่า ท้าวพรหมวิหาร เป็นประธานแห่งครุฑ ชื่อว่าพระเวสสุวรรณ เธอจึงจะให้ภูมากันเสนียดจัญไร ต้นไม้แลปลายไม้ ให้ภูปราบสาร พัดพิษทั้งหลาย โอมนะโม พุทธัสสะ โอมนะโม ธัมมัสสะ โอมนะโม สังฆัสสะ เสยยะถีทั้ง หุ ลู หุ ลู สวาหาย”

หลักกำหนดการวัดตามประเพณี

ระบบการวัดตามประเพณีที่ได้ใช้เป็นหลักกำหนดในการวัดขนาด ส่วนลัด ต่าง ๆ มาแต่สมัยโบราณ มีดังนี้

๑. **มาตรการกำหนดวัด** มาตรการที่กำหนดเป็นเครื่องวัดตามประเพณี มีดังต่อไปนี้
  - ๑.๑ **นิ้ว** ใช้นิ้วหัวแม่มือเป็นมาตรวัด กำหนดเอาขนาดกว้างโดยทางขวางนิ้วเป็นเกณฑ์ เรียกว่า “นิ้ว”
  - ๑.๒ **มือ** ใช้ระยะระหว่างริมนอกโคนนิ้วชี้ผ่านกลางใจมือไปสุดที่ริมนอกโคนนิ้วก้อยเป็นเกณฑ์ เรียกว่า มือ หรือ ฝ่ามือ
  - ๑.๓ **เกวียก** กำหนดโดยการกางมือออกเต็มที่เหยียดนิ้วชี้ออกไปทางตรงกันข้ามกับนิ้วหัวแม่มือ เอาระยะห่างจากปลายสุดนิ้วชี้ถึงปลายสุดนิ้วหัวแม่มือเป็นเกณฑ์ เรียกว่า “เกวียก”
  - ๑.๔ **คืบ** กำหนดโดยกางนิ้วหัวแม่มือและนิ้วก้อยออกไปทางด้านตรงกันข้ามให้ตั้ง เอาระยะระหว่างปลายสุดนิ้วหัวแม่มือถึงปลายสุดนิ้วก้อยเป็นเกณฑ์ เรียกว่า “คืบ”
 หนึ่ง เกณฑ์คืบนี้ ไม่นิยมใช้ระยะระหว่างปลายสุดนิ้วหัวแม่มือกับปลายสุดนิ้วกลางเป็นเกณฑ์ ทั้งนี้เนื่องด้วยนิ้วที่เหยียดไม่ได้แนวตรง
  - ๑.๕ **ศอก** กำหนดโดยใช้แขนท่อนล่างจากปลายข้อศอกไปสุดที่ปลายนิ้วกลาง ซึ่งเหยียดเต็มที่ เป็นเกณฑ์ เรียกว่า “ศอก”
 หนึ่ง มาตรการศอกนี้ ยังมีพิภักต์อีกลักษณะหนึ่ง คือ กำหนดระยะจากปลายศอกไปสุดที่ปลายมือกำเป็นเกณฑ์ เรียกว่า “ศอกกำ” หรือ “ศอกตุ้ม” ก็ว่า
  - ๑.๖ **แขน** กำหนดโดยวิธีเหยียดแขนออกไปทางด้านข้างให้ตั้ง เอาจะงอยปากเป็นจุดเริ่มถือเอาระยะจากจุดเริ่มนี้ไปสุดที่ปลายนิ้วกลางเป็นเกณฑ์ เรียกว่า “แขน”
  - ๑.๗ **วา** มาตรการกำหนดวัดตามเกณฑ์นี้ มีด้วยกัน ๒ ลักษณะ คือ
    - ๑.๗.๑ **วายุ้น** กำหนดจากคนยืน ยกแขนเหยียดมือตรงขึ้นไป เอาสันตื้นเป็นพิภักต์ ยืนขึ้นไปจนสุดปลายนิ้วกลางเป็นเกณฑ์ เรียกว่า “วายุ้น”
    - ๑.๗.๒ **วาเหยียด** กำหนดโดยวิธีกางแขนทั้งสองข้างเหยียดตรงออกไป เอาปลายนิ้วกลางข้างหนึ่งเป็นจุดเริ่ม ยาวขวางผ่านตัวไปสุดที่ปลายนิ้วกลางอีกข้างหนึ่งเป็นเกณฑ์ เรียกว่า “วาเหยียด” หรือ “วาก” ก็ว่า
  - ๑.๘ **เส้น** มาตรการกำหนดวัดแบบนี้ ใช้ไม้หรือเชือก เชือกที่ใช้เป็นมาตรการวัดแต่โบราณเรียกว่า “เผือก” ภายหลังเรียก “เส้นกระแสด” แต่ที่ใช้หวายเป็นมาตรการวัดก็มี เรียกว่า “เส้นกระแสดนา” หรือ “เส้นกระแสดเสนา” มักใช้สำหรับวัดที่นา
 เส้น กำหนดขนาดยาว ๒๐ วา เห็นเกณฑ์ที่มีของมาตรการแบบนี้ สันนิษฐานกันว่า เอาต้นไม้อายุเป็นเกณฑ์ กล่าวคือ แต่ก่อนนั้นนิยมเลือกต้นไม้อายุตั้งแต่ ๑๖ วาขึ้นไป เอามาทำลูกมอด ชุดให้เป็นรางแล้วเบิกปากรางให้ถ่างออกทำเป็นเรือมอด เกณฑ์กำหนดเส้น

จึงน่าจะมีที่มาจากเรือขุด หรือ เรือมาด ทั้งนี้พืงเห็นได้จากเค้ารอยบางเรื่องในบทร้องเล่นของเด็กแต่ก่อน ตอนหนึ่งว่า

“เรือเอ๋ยเรือเล่น เส้นสิบหกวาไม่น่าลุ่ม” เป็นประจักษ์พยานว่า มาตรฐานเส้นหนึ่งกำหนดไว้เพียง ๑๖ วา ต่อภายหลังจึงกำหนดเสียใหม่ให้เส้นมี ๒๐ วา

๒. **มาตรากำหนดวัด** หลักกำหนดการวัดระยะตามประเพณี มีทั้งที่แสดงไว้เป็นความเรียง และความร้อยกรอง ดังต่อไปนี้

“โยชน์หนึ่ง	๔๐๐	เส้น
เส้นหนึ่ง	๒๐	วา
วาหนึ่ง	๔	ศอก
ศอกหนึ่ง	๒	คืบ
คืบหนึ่ง	๑๒	นิ้ว
นิ้วหนึ่ง	๘	เมล็ดข้าว
เมล็ดข้าวหนึ่ง	๘	ตัวหา
ตัวหาหนึ่ง	๘	ไข่หา
ไข่หาหนึ่ง	๘	เส้นผม
เส้นผมหนึ่ง	๘	ทูลี
ทูลีหนึ่ง	๘	อะนุ
อะนุหนึ่ง	๘	ประระมานู แล”

(จาก ปฐมมาลา)

โยชน์หนึ่งสี่ร้อยเส้นตาม	เส้นหนึ่งโดยตาม
ยี่สิบวาอย่าสงสัย	
วาหนึ่งสี่ศอกบอกไว้	ศอกหนึ่งท่านใช้
สองคืบไซ้ตามมีมา	
คืบหนึ่งสิบสองนิ้วหนา	นิ้วหนึ่งท่านว่า
สี่กระเบียดจงจำเอา	
กระเบียดหนึ่งสองเมล็ดข้าว	เมล็ดข้าวหนึ่งเล่า
แปดตัวหาจงรู้รา	
ตัวหาหนึ่งท่านว่า	แปดไข่หาหนา
ไข่หาหนึ่งแปดเส้นผม	
เส้นผมหนึ่งนั่นนิยม	แปดทูลีสม
ทูลีหนึ่งแปดอะนุ	
อะนุหนึ่งพืงรู้หนา	ท่านใช้กันมา
ว่าแปดปริมาณแล	

หน้าไม้ หลักการคิดหน้าไม้ตามประเพณี

หน้าไม้ เป็นวิธีคิดคำนวณให้ทราบจำนวน“ยก” หรือจำนวนตัวไม้ที่จะนำมาใช้งานซึ่งมีมาตร กำหนด “ยก” หนึ่งไว้ดังนี้

“ไม้น่ากว้างศอกหนึ่งหนา	ยาวสิบหกวา
เป็นยกหนึ่งพึงจำไว้	
นับด้วยวัดอย่างนี้ไซ้	นับด้วยดวงไป
จงนับใช้ดังนี้มา	

(จาก วิธีนับ มาตรา ดวง ชั่ง วัด ของเก่า)

วิธีคิดคำนวณหน้าไม้ตามประเพณี ซึ่งอาศัย “ยก” เป็นเกณฑ์ในการคำนวณนี้ มีตัวอย่างแสดงวิธีการคิด ซึ่งคัดมาแต่วิธีคำนวณเลข สูตรเลข โจทย์ต่าง ๆ ในหนังสือแบบเรียนปถมมาลา ดังต่อไปนี้

“โจทย์ว่าไม้ยกหนึ่งยาว ๑๖ วา น่ากว้างศอก ๑ จะคิดให้น่ากว้างแต่นิ้ว ๑ ถ้าจะใครรู้ให้ตั้งไม้ ๑๖ วาลง เอา ๔ ศอกคูณ แล้วเอา ๒ คีบคูณอีก แล้วเอา ๑๒ นิ้วคูณอีก แล้วจึงเอาน่ากว้างศอก ๑ คือ ๒๔ นิ้วคูณอีก เป็นไม้ยาว ๓๖๘๖๔ นิ้วต่อ ๑๖ วา ที่เรียกกันว่า ยก ๑ แล

ถ้ายาวแต่ศอก ๑ กว้างศอก ๑ จะติดน่ากว้างแต่นิ้ว ๑ ตั้งศอกหนึ่งลงเอา ๒ คีบคูณ แล้วเอา ๑๒ นิ้วคูณอีก แล้วเอาน่ากว้างศอก ๑ คือ ๒๔ นิ้วคูณอีก เป็นไม้ยาว ๗๖ นิ้วต่อศอกแล

ถ้ายาวแต่คีบ ๑ กว้างศอก ๑ จะคิดให้น่ากว้างแต่นิ้ว ๑ ตั้งคีบ ๑ ลงเอา ๑๒ นิ้วคูณ แล้วเอาน่ากว้างศอก ๑ คือ ๒๔ นิ้วคูณอีก เป็นไม้ยาว ๒๘๘ นิ้ว ต่อคีบแล”

